

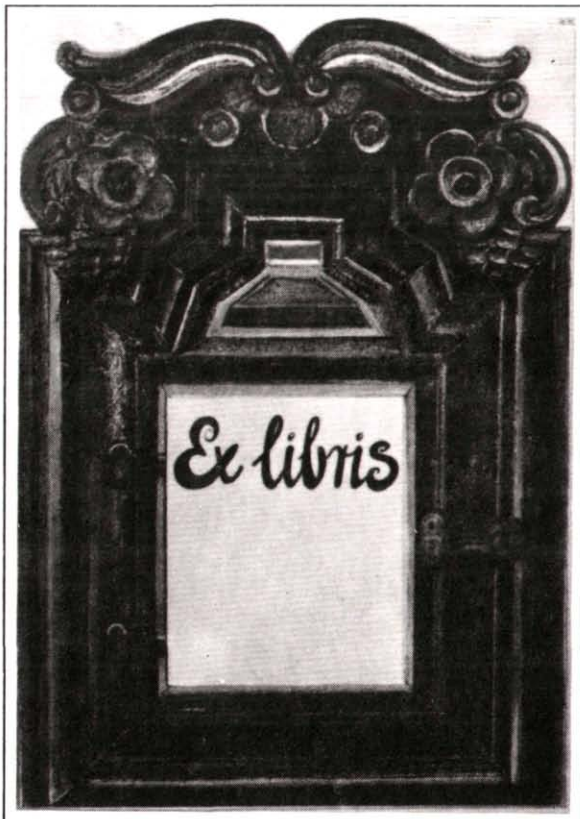

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
szeptember

Ex librisek az Akadémiai Kiadó kiadványaiból
Cikkünket lásd a 40. oldalon

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. szeptember

Tartalom

Könyvtárpolitika

Sóron László: Hallgattassék meg... Vigyázat! Összekeverik a fogalmakat II. Beszélgetés <i>Vadász Jánossal</i> , a KKDSZ országos titkárával	3
Sonnevend Péter: Tárolókönyvtár Magyarországon	10
Pallósiné Toldi Márta: Varietas delectat?	19

Műhelykérdések

Papp István: Szabadpolc a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központjában	22
Lengyel Mónika: Egy új lehetőség: Hípertext és annak alkalmazása a könyvtári tájékoztatás területén	28
Mikulás Gábor: Egy könyvtári PR-kísérlet	36

Könyv

Bereczky László–Vajda Kornél: „A könyvpiaci tortaszeletből mi harapjuk ki a legnagyobb részt.” Beszélgetés <i>Zöld Ferenc</i> cel, az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatójával	40
Bereczky László–Vajda Kornél: „Ha azt mondjuk valamire, hogy normális, nem azt jelenti, hogy jó is.” Beszélgetés <i>Kukorelly Endre</i> József Attila- díjas íróval	48
Batári Gyula: Beszélgetés <i>Gergely Ágnes</i> írónővel legkedvesebb olvasmá- nyairól	52

Perszonália

Vekerdí József: Tóth Lajos 1929–1993	55
Elhunyt Szenté Ferencné Mészáros Ágota	56

Szabad tér

Simon Zoltán: Egy olvasói vélemény a féléves <i>Könyv, Könyvtár, Könyv- táro</i> sról	57
Zalainé Kovács Éva: Válasz Sóron László cikkére	58
Sóron László: Válasz Zalainé Kovács Évának	59

Könyv és Nevelés

Kelemen Elemér: „Ezeréves magyarországi iskola.” Az Alapítvány 1993. évi pályázatáról	60
--	----

<i>Holmi</i>	66
------------------------	----

Recenziók

Kertész Gyula: Külföldi társadalomtudományi kézikönyvek	69
Pusztai Ilona: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIX.	71

Lapunk e számában Bóka Judit grafikáiból válogattunk

From the contents

Conversation with the National Secretary of the Trade Union of the Workers of Public Collections and Culture, *János Vadász* (3);
Péter Sonnevend: The repository library in Hungary (10);
Conversation with the Director of the Publishing House of the Hungarian Academy of Sciences, *Ferenc Zöld* (40).

Cikkeink szerzői

Batári Gyula, az OSZK munkatársa; *Bereczky László*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros főszerkesztője; *Kelemen Elemér*, az OPKM munkatársa; *Kertész Gyula*, az OSZK osztályvezetője; *Lengyel Mónika*, egyetemi hallgató; *Mikulás Gábor*, a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola könyvtárának munkatársa; *Pallósiné Toldi Márta*, a Vas Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Papp István*, az FSZEK főigazgató-helyettese; *Pusztai Ilona*, tudományos kutató; *Simon Zoltán*, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatója; *Sonnevend Péter*, az OSZK főosztályvezetője; *Sóron László*, az MKM Könyvtári Osztály vezetője; *Vajda Kornél*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros olvasószerkesztője; *Vekkerdi József*, az OSZK osztályvezetője; *Zalainé Kovács Éva*, a KIK elnöke, a Kertészeti Egyetem Könyvtárának igazgatója

Szerkesztőbizottság:
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közköztartási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közköztartási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Hallgattassék meg ... Vigyázat! Összekeverik a fogalmakat II.

Beszélgetés Vadász Jánossal, a KKDSZ országos titkárával

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* júniusi számában Horváth Tiborral készített interjúm utolsó kérdésében megsejtettem, hogy a kifejtett álláspont valószínűleg vitát vált ki. A vélemények ütköztetése, az érintettek szembesítése szinte az egész szakmát érintő kérdésekben a lap vállalt kötelessége. A cikk megjelenése után elsőként Vadász János, a KKDSZ országos titkára vállalkozott arra, hogy – az előzményekhez stílszerűen ragaszkodva – ő is interjúban foglalja össze véleményét.

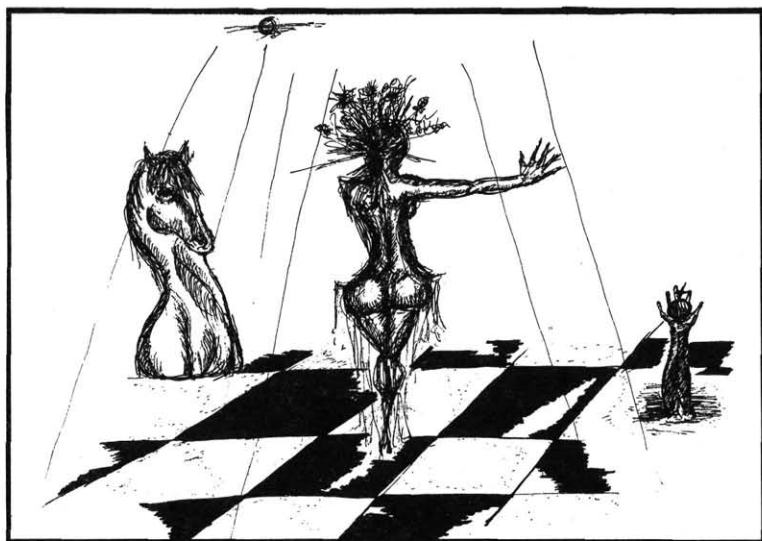
– Tisztelt Vadász János, úgy gondolom, hogy a bemutatás kötelezettsége alól – minden kivétel nélkül – felmentheti magát a kérdező, hiszen Vadász Jánost e folyóirat olvasóinak körében aligha kell bemutatni, és minden bemutatás csak vérszegényre sikerülhetne ahhoz viszonyítva, ahogy volt módunk az utóbbi években megismerni. Talán emlékeztethetek arra, hogy Horváth Tibor személyéről milyen elismerően nyilatkozott és vitája kizárólag azoknak a megoldási kísérleteknek egy részével volt, amelyeket a te neveddel jegyeznek. A lap júniusi számának könyvtárpolitikai rovata – nem egészen szándékosan – úgy alakult, hogy minden írás a bizonytalanságról, az előtünk álló problémák megoldásának nehézségéről, esetleg megoldhatatlanságáról, a fogalmak újraértékeléséről szól. Ezt én természetesen vélem egy olyan időszakban, amikor a változások tömegével kerülünk szembe. Egyetértesz-e azzal, hogy az alapvető fogalmakat – akár konfliktusok árán is – tisztázni kell?

– Igen. Mind az alapvető fogalmak jelentéseinek változásait, mind a szélesebb értelemben vett társadalmi-gazdasági-politikai változásokat figyelemmel kell kísérni, s azok okait, következményeit időről időre tisztázni szükséges a szakmák érték- és érdekkrendje szerint. Nekünk – könyvtárosoknak, közművelődési szakembereknek, tehát a társadalom, s ezen belül a helyi társadalom gondolkodásának, cselekvésének formálásában kiemelkedő jelentőségű szereppel rendelkező polgároknak – ez azért is fontos feladatunk, mert társadalmi közszolgáltatunkhoz kapcsolódó szakmai értékrendünk befolyásoló hatásait folyamatosan kell érvényesítenünk a politikai váltógazdálkodással négyévente együtt változó központi kormányzati és helyi önkormányzati viszonyok között. Tehát e tisztázások azért is szükségesek, hogy a művelődő polgár számára – gyakran éppen az általuk választott hatalomgyakorló testületek ellenében – biztosíthassuk a művelődéshez szükséges intézményi, anyagi, tárgyi és személyi feltételeket, s olyan fejlesztési terveket fogalmazzunk meg, melyek megvalósításával a helyi társadalomban élő polgár életvitelének, gondolkodásának gazdagítását szolgálhatjuk. A szakmai, intézményi és szakszervezeti érdekvédelmi szervezetek, gyakorló szakemberek összefogásával képesek vagyunk megtalálni a helyi társadalmat gyarapító érdekektől az országos társadalomfejlesztő értékekig ívelő szakmai, költségvetési érveket ahhoz, hogy e szolgálatunkat elláthassuk. Meg kell fogalmazzunk azokat a szakmai, működési, foglalkoztatási és bérigényeinket, melyek a döntéseket

megalkotó önkormányzati testületektől az országgyűlésig mindenki számára nyilvánvalóvá teszik, hogy csak fejlesztésben gondolkodhatnak. Be tudjuk bizonyítani – a KKDSZ ezt teszi évek óta –, hogy az ország gyászos gazdasági teljesítményeit javító feltételek megteremtéséről van szó, s a jelenlegi ellátási rendszer működtetése s e fejlesztések nem kerülnek sokba, tehát hamis az az „érv”, mely szerint most nincs pénz a kultúrára. E munkához nélkülözhetetlenek a konstruktív, fejlesztő gondolatok jegyében fogant szaktörvények, közöttük a könyvtári törvény, melynek megalkotását nem szabad tovább halogatni. S tudnunk kell azt is, hogy ezt a szorgalmazó, szakmai előkészítő, intézményi, tevékenységi, foglalkoztatási viszonyokra és a munkavállalói bérekre is döntő hatással levő érdekkifejező, érdekvédő munkát nem végzi el senki sem helyettünk! A mai hatalmi viszonyok ugyanis nem tudósítják a hatalomgyakorlókkal, hogy könyvtárak, művelődési intézmények, művelődő közösségek nélkül nincs civil társadalom, nincs demokrácia – tehát ezt az alapigazságot a szakmák hivatott művelőinek kell okos érveikkel, aktivitással nap mint nap megjeleníteniük, bizonyítaniuk. Amiképpen azt is, hogy az európai normákhoz igazodó tevékenység- és intézményműködtetés megvalósításának nincsenek valódi költségvetési akadályai, s hogy méltatlan, elfogadhatatlan országos átlagban havi 18 000 forint bruttó fizetésért elvárni tőlünk ezt a közszolgálatot, tehát javítani kell helyzetünkön. A fogalmi tisztázások során ezért elsősorban ezeket a reálisan felvállalható feladatokat kell rangsorolnunk. Nem szabad engednünk, hogy mi magunk beszéljük le önmagunkat a fejlesztésért, de legalább a meglévő értékek megtartásáért folytatandó küzdelemről. Sorolhatnám még a fogalmi és értékrendi tisztázások tényleges tétjeit, de „terjedelmi okokból” azt gondolom, itt kell félbehagynom.

– *Maradjunk még a személyes kérdéseknél. Biztosan tisztában vagy te is azzal, hogy kemény és rámenős ember vagy. Ezt a veled szemben állóknak „fel kell dolgozni”. Szoktál-e alkalmanként egy-egy kemény „csata” után önvizsgálatot tartani? Ha igen, akkor milyen konzekvenciákkal?*

– Szakszervezeti vezetőket a világon mindenhol azért választanak maguknak a munkavállalók, hogy legyenek szakemberek, akik félelem nélkül, a mindenkori hatalomtól függetlenül, szakmai felkészültséggel és felelősséggel gyűjtik össze, fogalmazzák meg és képviselik a munkavállalói követeléseket és mindennapi munkájukkal azok megvalósítását szolgálják. A KKDSZ-t is azért hozták létre 1989-ben a négy szakma (könyvtárak, művelődési intézmények, levéltárak, múzeumok) választott képviselői, hogy legyenek saját embereink, akiket meg lehet bízni – a munkahelytől kezdve a városi, megyei képviselőteken át az országos tagozatokig, az elnökségig – a valódi munkáltatóktól, azaz az önkormányzatoktól, a kormányzattól, valamint a pártoktól és egyéb hatalomra törekvő szervezetektől független, közvetlen munkavállalói érdekképviseleti munkával és az értékvédelemből a szakszervezetre eső feladatok végzésével. Engem is ezért választottak meg – többes jelölésből, titkos szavazással – a KKDSZ alapító kongresszusának küldöttei. Innen, e választási bizalomból, s a feladatok megoldásának mindennapi, a szakmáktól, kollégáktól érkező sürgetéséből ered – tudatosan vallott – „kemény”, „rámenős” érdekképviseleti munkatempóm és stílusom is. Manapság, amikor naponta érkező panaszok, segélykérések arról szólnak, hogy mind a törvényesség betartása és betartatása, mind a gazdálkodási feltételek megtartása, mind a munkahelyek számának megőrzése, a bérek és kötelező járandóságok kifizetése terén alapvető gondok vannak, amikor az MKM ismét gyenge érdekérvényesítő a kormányon belül, s az önkormányzatok nagy része – tisztelet a kivételnek – a legkevésbé nevezhető kultúrát pártolólnak, csak nagyon következetes, szinte nap mint nap új feladatokat adó küzdelem

során lehet meggátolni az ellehetetlenülést. Ebben kiemelkedő szerepet kell játszania a KKDSZ-nek, így – ha képességeim és a körülmények engedik – nekem is.

Számomra az eredmények a fontosak. Az intézmények működőképességének biztosítása, s az, hogy ebből fakadóan ne csökkenjen, inkább növekedjen a munkahelyek száma és, hogy a munkavállalók bérei, a pótlékok, egyéb juttatásainak köre bővüljön. Nem vágyom hatalomra, a szakszervezeti munkát – melyet örömmel végzek – hasznos szolgáltatnak tartom. Nem vagyok megvesztegethető, s ezért rendszeres önvizsgálataim is arról szólnak csupán, hogy a küzdelemben – amelyben soha nem vagyok egyedül – felkészülten, következetesen, aktívan veszek-e részt, szolgálom-e munkámmal a megegyezés lehetőségét, az eredményességet vagy nem. Munkavégzés közben azonos vagyok önmagammal, nincsenek lelkiismereti válságaim, amit a tárgyalóasztal másik oldalán ülők – azt gondolom – nem mondhatnak el magukról.

– *Nem állhatom meg, hogy a lehetőséget kihasználva, ne kérdezzem meg a közalkalmazotti tanácsok választásának eredményeit: mekkora a KKDSZ befolyása a könyvtárakban? Ha ez nem titok, kaphatnánk-e információt az egyes könyvtártípusokban megszerzett pozíciókról?*

– A KKDSZ tagsága – több mint 18 000 munkavállaló és nyugdíjas – kiválóan képviselte önmaga érdekeit a közalkalmazotti tanácsok megválasztásakor. Ahol választás volt, ott a munkahelyeken gyakran 100 százalékos arányban biztosították a munkavállalók a KKDSZ kollektív szerződési jogát, és az önkormányzati szintű képviseletre is felhatalmazták a KKDSZ települési, megyei tisztviselőit. Még nincs végleges összesítés az MKM és a kormány szintjén az országos választási eredményekről, de a szavazatok kétharmadának összeszámlálásából az már kiderült, hogy a teljes közgyűjteményi és a közművelődési területen egyedül a KKDSZ vált több mint 72 százalékos választási győzelemmel reprezentatívvá! Így az már biztos, hogy csak a KKDSZ vehet részt a teljes közgyűjteményi és a közművelődési terület képviseletében 1993. második félévétől az országos ágazati érdekegyeztetésben és a minden lényeges megállapodást megal-

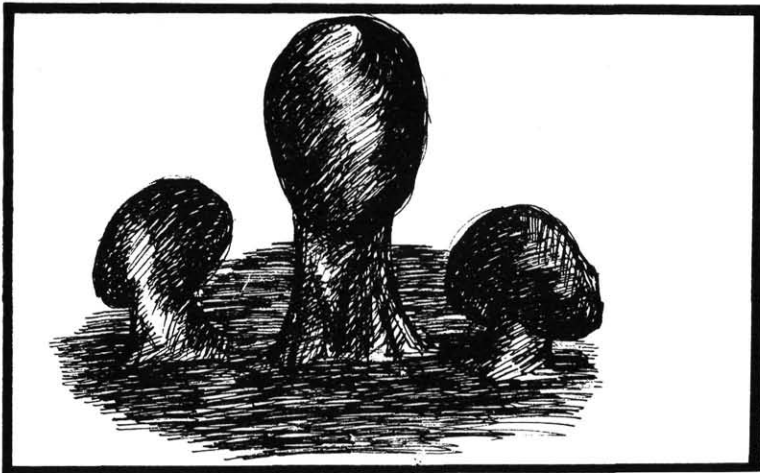

kotó Költségvetési Intézmények Érdekegyeztető Tanácsának (KIÉT) munkájában. Sem a TDDSZ, sem a javarészt önkormányzati köztisztviselőket, tehát nem közalkalmazottakat tömörítő, azaz megtévesztő nevet használó „Közalkalmazottak” Szakszervezete nem jutott be az érdekegyeztetés országos fórumaiba a mi területünk általános képviselőiben. A közgyűjteményeken belül a könyvtárakban is a KKDSZ szerzett nagy többséget a választások során az OSZK-tól a szegedi Somogyi Könyvtárig és a városi, községi könyvtárakig csaknem minden településen és minden könyvtártípusban. Köszönöm a választóknak, kollégáinknak a bizalmat, amelyet – mint eddig is – munkával és eredményekkel fogunk meghálálni. Remélem, hogy a KKDSZ tagsága mindennek következtében tovább gyarapszik majd, érdekérvényesítő ereje pedig – a választási eredmények következtében – megsokszorozódik! Szükség is van erre az erőre, hiszen az 1994. évi állami és önkormányzati költségvetési törvénynek a kultúra költségvetési pozícióit tovább rontó tervezetével előálló, s a közalkalmazotti bérendszert bevezetésének elhalasztását is elhatározó kormánnyal – hogy néhány aktuális vitapontot említsek – csak egy cselekvőképes, jó szervezetségű, a munkavállalók csaknem mindegyikét képviselni jogosult, nagy taglétszámú, s ebből következően anyagi és vagyoni nyomásgyakorló eszközökkel is rendelkező KKDSZ képes szembeszegülni. Erről győzött meg minket az elmúlt években megismert európai szakszervezeti gyakorlat is, melyben általános a mi területeinken a 80-90 százalékos szakszervezeti szervezetség az olyan aktív szakszervezetekben, amellyel a KKDSZ vált Magyarországon.

A KKDSZ most erős, országos legitimitással rendelkező szakszervezet, melynek – szövetségeseivel, a társszakszervezetekkel, a SZEFE-fel, a szakmai egyesületekkel, kamarákkal együtt –, további taglétszámbővüléssel van esélye az eredmények kivívására. Bízom abban, hogy a tisztázást, az eredmények tisztaságát, az érdekviszonyok letisztulását hozza választási sikerünk, s azok a kollégáink is a KKDSZ tagjaivá válnak, akik máig távol tartották magukat tőlünk.

– Személyes megnyilatkozásaidat figyelemmel kísérve úgy tapasztaltam, hogy a KKDSZ programja túllép a közvetlen munkavállalói érdekvédelmen. Milyen legitimitási problémákat vet fel a kibővített szerepkör?

– Hibát hibára halmozunk, ha most, amikor ilyen válságos a helyzet, a szakmák képviselői a munkavállalói érdekképviseleti munkát, a szakmai értékvédelmet, valamint az intézmények működőképességének megóvásáért folytatott küzdelmet szét akarnák választani egymástól. A KKDSZ szakszervezeti tagokként kiváló szakembereket, nemzetközi hírű szakértőket is képvisel, akik – felkérésünkre – rendszeresen végeznek társadalmi munkát, mint törvénytervezetek és kormányrendelet-tervezetek véleményezői, KKDSZ-javaslatok kidolgozói. Ezek a szakértők és közgazdászok, jogászok készítik fel a KKDSZ-vezetőket mind a minisztériumi, mind a kormány szintű, mind a parlamenti tárgyalásokra, vagy közvetlenül ők vesznek részt azokon képviselőnkben. Nincsenek felhatalmazási hiányaink, „legitimitási” problémáink tehát akkor, amikor tárgyalunk, s azért sem érzékelünk ilyen gondokat, mert feladatainkat valamennyi összefüggés mérlegelésével iparkodunk megoldani, s nem engedjük meg azt, hogy kívülről, a mindenkor hatalom szétparcellázási törekvései mentén mester-séges határokat szabjanak nekünk. A lényeg az, hogy a hangsúlyok a KKDSZ-nél a munkahelyek megtartására és gyarapítására, a bérek és az azokhoz kapcsolódó, törvények által elrendelt juttatások megszerzésére, a munkajogi és a munkavállalókat védő általános jogi biztonság megteremtésére, a szociális és jóléti juttatások szétzilált rendszerének újbóli kiépítésére és működtetésére essenek, míg más testvérszervezeteknél a szakmai értékvédelemre, illetve az

intézmények védelmére. Azt gondolom, hogy a munkamegosztással nem lenne baj, ha – mint KKDSZ – más szervezetek is nyitottak lennének a presztízsharcoktól mentes, a tartalmi kérdések megoldására összpontosító, tehát érdemi együttműködésre. Ha összefogunk és folyamatosan koordináljuk közös munkánkat, akkor a KKDSZ segítségére lehet a társszervezeteknek, hiszen minket – a törvények erejénél fogva – azokon a fórumokon is érdemi tárgyalópartnernek kell elfogadni, melyekre ma még nem juthatnak be más szervezetek képviselői.

Mi ezért hoztuk létre még 1990-ben a Közgyűjteményi és Közművelődési Szervezetek Együttműködési Fórumát, valamint az Országos Szakértői Tanácsot, melyek működése sok jó javaslatot eredményezett eddig is. Helyzetbe kellene hoznunk egymást ahhoz, hogy szakmailag megalapozott, költségvetési szempontból sem irreális, megvalósítható gondolataink, közös kezdeményezésünk befogadására rá tudjuk kényszeríteni az aktuális hatalomgyakorlókat. Erre a munkára készek vagyunk.

– *Úgy érzektem, hogy Horváth Tibor mondandójának egyik sarkpontja a fenntartó és az intézményvezetés viszonyának rendezési igénye volt. Horváth Tibor nagyon markánsan megkérdőjelezi a vezető fölötti/melletti szakszervezeti gyámolítást. Magam is azt hiszem, a vezetőt nem szabad megkímélni attól, hogy maga vívja meg a fenntartóval harcait. Nem látsz-e veszélyeket abban, ha a könyvtárakban a vezetőst egy védelmi gyűrűben élő gárda látja el?*

– Más-más mezőkön csatázunk. A KKDSZ azt a felfogást képviseli, mely szerint a közgyűjteményi, közművelődési – javarészt kis létszámot foglalkoztató – intézményeken belül a vezető csupán első az egyenlők között, mivel ő is az intézmény közalkalmazottja. A valódi munkáltató a tulajdonosként is megnevezett, fenntartói jogokat gyakorló önkormányzat, kormányzat, vagy gyártulajdonos, civil szervezet, magánszemély. Jellemző, hogy ezek a szervezetek, személyek e jogaikból valójában semmit sem engednek át az intézményvezetőknek, miközben tényleges munkáltatói felelősségüket nyíltan nem vállalják. A KKDSZ ezt az ellentmondást akarja feloldatni a Közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény módosításakor az igazi munkáltató néven neveztetésével. Ezzel a költségvetési, finanszírozói garanciát nyújtó munkáltatóval kívánunk évente, később két évente országos keret-kollektív szerződést kötni, megállapodni a

foglalkoztatási minimumokról, az A/1 kategória bértételének folyamatos emeléséről, a szociális és jóléti juttatásokról. E keret-kollektív szerződéseket kellene követniük az intézményeknek, amelyek e minimumhatárok felett csakis a többletvállalásokat rögzíthetnék. Így működik ez sok európai országban, s nálunk sem elképzelhetetlen egy ilyen rendszer megalkotása. Addig azonban, amíg ezt a rendet kialakíthatjuk, a KKDSZ abban segíti az intézményvezetőket – pontosabban: azokat a kollégákat, akik ezt igénylik –, hogy ott is tárgyalási, véleményezési, megállapodási jogot kínál fel számukra a KKDSZ tisztségviselőn keresztül, ahová az illetékes vezetőket meg sem hívják. Ilyen például az intézményi költségvetési, bérfejlesztési érdekegyeztetés, melynek önkormányzati, kormányzati fórumain csak a reprezentatív szakszervezetek jogosultak a képviselőre.

Felesleges időpazarlás tehát az ezzel ellentétes érdekeket keresni, ha az alapvető szerepmeghatározásban azonosan vagy hasonlóan gondolkodunk, s a vezető – pl. szakmai tudásával, tájékozottságával, tapasztalataival, javaslataival és cselekvő erejével – valóban első az egyenlők között. Ha nem így van, ha alkalmatlan a vezető, nem képes vagy nem akar együttműködni a munkatársakkal, az érdekképviselővel, s mindez objektív tényekkel, érvekkel és összefüggésekkel bizonyítható, akkor a KKDSZ – a munkahelyek és a dolgozók védelmében – független szervezetként, klasszikus szakszervezeti jogokat gyakorolva fellép a vezetői megbízatás visszavonása érdekében. Egyéb esetekben azonban – s ez a gyakoribb – a KKDSZ, tagjainak megbízása alapján a fenntartónál, tehát az intézményen kívül, attól (a fenntartótól) független szervezetként jogosult védeni a vezetők munkavállalói érdekeit is.

– Be kell vallani, hogy örökségünk egy olyan könyvtári rendszer, amelyben a tulajdonosi-fenntartói szerepek látszólag nagyon a helyükön voltak. Ez a légvár az utóbbi években összeomlott. Mit gondolsz a tulajdonosi felelősség jövőjéről?

– Nem minősítem összeomlott légvárnak a közelmúltat. Azt gondolom, hogy meg kellene engednünk magunknak azt a luxust, hogy indulatoktól mentesen, szakmai alapon, realisan értékeljük végre pl. a könyvtári intézményrendszer, a rendszerátalakításra és a szakemberek szerepét a társadalomformálásban, a rendszerváltoztatásra való képességünk kifejlesztésében, mert egy ilyen – nem politikai szempontok által meghatározott – számvetési rendkívül sok, továbbvitelre és fejlesztésre alkalmas értéket mutatna meg mindannyiunk számára. Nagy valószínűséggel állítom, hogy csakis így juthatunk el annak felismertetéséig, hogy a mindenkorai tulajdonosnak – legyenek azok önkormányzatok, kormányok, tőkések, civil szervezetek vagy magánszemélyek – mindenekelőtt működtetniük kell az intézményeket és a tevékenységeket, ha valódi civil társadalmat akarunk, ha demokratikus – tehát kultúrával együttélő – berendezkedésben gondolkodunk, mivel ez a tulajdonosok elsődleges kötelessége.

– A működtetési, tevékenységi és foglalkoztatási normákat pedig szaktörvényeknek, országos megállapodásoknak kell tartalmazniuk. Ezekben belül pl. rögzíteni kell egy négyzetméter könyvtári tér működésének valódi kiadásai számítási rendjét, hogy objektíven lehessen meghatározni a finanszírozási kötelezettségvállalást, pontosan meg kell fogalmazni a könyvtári dolgozók jogviszonyának sajátosságait, hogy létszámkereteket és bérezési feltételeket lehessen kialakítani – hogy csak néhányat említek a KKDSZ követelményei közül. Ezzel kényszerítenék ki, hogy a valódi tulajdonos (vagy tulajdonosok) ne viselkedhessen(hessenek) úgy, mint például a Videoton MDF-es „tulajdonosa”, akinek egyik első dolga az volt, hogy megpróbált megszabadulni könyvtárának működtetési gondjaitól. Bízom abban, hogy az új törvények erejénél fogva és a közelmúltban alkotott törvények módosításával a tulajdonosokat saját – gyakran

fel sem ismert – érdekeik mentén a jó gazda gondosságára készíthessük tulajdonosi szerepükből fakadó kötelezettségeik maradéktalan teljesítésére.

S itt eltér a KKDSZ javaslata attól, melyről Horváth Tibor, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének általam is nagyra becsült elnöke ismertetett és véleményezett. Mi két évvel ezelőtt – az úgynevezett szakszervezeti művelődési intézmények és tevékenységek működtetése érdekében – azt kezdeményeztük, hogy valamennyi tulajdonos (szakszervezetek, állam, önkormányzatok, új tőkés) együttesen vegyék ki ezeket a tulajdonokat a privatizációs eljárásokból és önkéntesen, a közös érdekek – pl. átképzés, képzés, továbbképzés – képviselőiben hozzák létre a Munkavállalói Kulturális Alapot. Ebbe az Alapba helyezék be tulajdonaikat és ezt támogassák költségvetési és egyéb anyagi eszközökkel. Az Alap – melyet a tulajdonosok teljes körét és a szakmákat, valamint a munkavállalókat és az intézményhasználókat demokratikus választás útján tömörítő Öngazgató Szervezet működtetne – saját tulajdonainak bevételéből, költségvetési, önkormányzati támogatásokból, profitok egy részének átengedéséből, civil szervezetek által meghirdetett pályázatokon nyerhető támogatásokból, a használók befizetéseiből és egyéb, saját forrású bevételekből finanszírozná az intézmények és tevékenységek működési költségeit. Ez a javaslat lényege, melyet eleinte támogatni látszottak a kormányzati szervek is, de a gyakorlati lépések sorra elmaradtak. Én nem adtam fel a reményt, s miközben évről évre (gyakorlatilag egyedül) küzdünk ezen intézmények költségvetési támogatásának megőrzéséért, bízom abban, s azért is dolgozom, hogy a felismert érdekektől belátható időn belül jussunk el a közös cselekvésig, mert ezeknek az értekeknek a megmentése egyre sürgetőbb feladat.

– *Minden időszak, amikor a változások tömegesen jelentkeznek, a szakmákon belül is érdekellentéteket termel ki. Azt hiszem, ma a könyvtárosság is ezt éli át. Ez igen nagy kísértést jelent mindenkinek a beavatkozásra. Hogyan látod a különböző képviseleti szervek kompetenciáját?*

– Az érdektagság nemcsak a társadalomra, hanem civil szervezeteinkre, közöttük a közgyűjteményi és közművelődési szervezetekre is jellemző. Más-más érdekeket jelenít meg az MKE, a KIK és a KKDSZ. A másság feszültségeket is okoz, melyeket olykor nehéz elviselni. A feszültségek pedig mesterségesen is szíthatók, például úgy, hogy egy-egy szervezetnek szigorú választási megmértetéssel kell bizonyítania legitimitását, míg másoknak nem, vagy úgy, hogy vannak szervezetek, amelyek rendelkeznek törvényi garanciákkal érdekképviseleti jogaik érvényesítéséhez, mások nem. A konstruált konfliktusokon pedig – amíg a közös fellépés el nem söpri az útból ezeket – csak úgy lehetünk úrrá, ha nyílt, kölcsönös és folyamatos információcserével, egyeztetésekkel, együttműködéssel segítünk magunkon.

A KKDSZ az egyenjogú és egyenrangú autonóm szervezetek együttműködését komolyan – igaz, eddig a szükségeshez képest annál kevesebb eredménnyel – szorgalmazta és ösztönzi most is. Jó lenne, ha a soron következő költségvetési vitákban és a szaktörvényekkel összefüggő törekvések érvényesítésében az eddigieknél összehangoltabban léphetnénk fel a szakmai és intézményvédelemre szerveződött érdekképviseletekkel.

Minden hátsó gondolat nélkül beszéljünk még a jövődről. Aki politizál vagy az érdekvédelemben vesz részt, számíthat arra, hogy bármikor véget érhet politikusi, mozgalmi pályája. Az általa védett területek közül szakemberként melyiken folytatódnád szívesen pályádat?

– A sokadik, személyemmel kapcsolatos kérdésből, s különösen ez utóbbiból világosan kiolvasható a minisztériumi főtisztviselő jámbor óhaja, amit megértek persze, hiszen nem könnyű velem vívni naponta, s elviselni, hogy gyakran

érvényesíteni is tudom azt, amivel a KKDSZ tagjai megbíznak... Komolyra fordítva a szót azonban – s válaszolva a kérdésre – el kell mondanom, hogy munkavállalóként az eddigi legboldogabb öt évetem múzeumban töltöttem el, mint a szombathelyi Svaria Múzeum tudományos szakkönyvtárának könyvtárosa. Azóta is szeretettel gondolok vissza azokra az emberekre, akikkel együtt dolgozhattam, a folyamatos tanulás, a kutatómunka, a szerkesztés, az írás örömeire. Időközben azonban egyéb ismereteket és tapasztalatokat szerezhettem, például kulturális menedzseri, művelődésgazdasági, szociológiai és politológiai, érdekképviselői területeken, könyvek és folyóiratok szerkesztésében, írásában, kiadásában vehettem részt, amely feladatok szintén vonzanak. Nem tudok tehát egyetlen szakmát megnevezni, amelyet kizárólagosan akarnék művelni akkor, ha a soron következő KKDSZ kongresszuson másra esne a választás. Szeretnék azonban hasznos, értelmes feladatok megoldásával foglalkozni a jövőben is, s bízom abban, hogy erre lesz lehetőségem.

– *Köszönöm az interjút.*

Sóron László

Tárolókönyvtár Magyarországon

Fejlesztési tanulmány a WB-projekthez

A fejlett civilizációjú országok nagy hatékonyságú könyvtári-információs rendszerek szolgáltatásait élvezik. Más szóval, a könyvtári-információs rendszerek és intézmények a felhasználó számára szükséges szolgáltatásokat nyújtják, mindig változtatva a változtatni valókat, újrafogalmazva a korábbi doktrínákat.

A hetvenes évek eleje óta a számítógépes bibliográfiai kereső rendszerek hatalmas mértékben megnövelték a primér dokumentumok iránti igényeket: elsősorban az utolsó három-öt-tíz évben kiadottak vonatkozásában, de megemelkedett a korábbi művek iránti igény is. A tudományos-irányítási-üzleti információs igények újfajta kommunikációt, újfajta sebességet igényeltek.

A könyvtári gyűjtemények természetes reakciója ezen igénynövekedésre a szolgáltatások jelentős fejlesztése volt. Nem előzmények és alapok nélkül. A száz vagy éppen több száz éves hatalmas gyűjtemények már a század elejétől fessegették a tradicionális könyvtárépületeket és a szakma kereste a racionális megoldásokat. Így már a század első évtizedében az amerikai Harvard Egyetem (háttér)tároló raktárba vonta vissza a kevésbé vagy ritkábban használt dokumentumokat. A későbbiekben az ilyen megoldás már több hasonló gondú gyűjtemény együttműködését eredményezte, létrejöttek a megőrző-szolgáltató funkciójú tárolókönyvtárak, ahol az eredeti tulajdonos lemondott vagy a tulajdonjogáról vagy a korábban nála is meglévő példányról, abban a biztos tudatban, hogy szükség esetén a tároló könyvtártól igényelheti a kért dokumentumokat. Az ilyen típusú könyvtári gyűjtemények a második világháború után, de különösen a nagy fejlesztést hozó hatvanas éveket követően Európában is elterjedtek. Közben az amerikai példa tovább lépett, a ritkábban használt anyagok megelőző-szolgáltató tárolókönyvtára a könyvtári együttműködésben részt vevők megbízásából mind gyakrabban kapott aktív gyarapítási megbízásokat, vagyis a résztvevő húsz vagy kétszáz könyvtár tudatosan úgy döntött, hogy

bizonyos dokumentumokat elég csak a mindnyájukat kiszolgáló „tároló” könyvtár részére megrendelni. Az új dokumentumok beáramlásával a szolgáltató jelleg csak tovább erősödött, s ezt fokozta a technikai innováció, a számítógépes adatbázisok nyújtotta lehetőségek hasznosítása. Hármás transzformáció ment tehát végbe. Raktárkiváltó (háttér)tároló – kooperatív tároló könyvtár – aktív (új dokumentumokra is kiterjedő) dokumentumszolgáltató központ.

Amikor Magyarországon tárolókönyvtári gondolatokat érlelünk, érdemes mindezen funkciókban gondolkodnunk, s ezután még az is meggondolandó, van-e egyéb ráruházni kívánt tennivaló.

Gyűjtemények – állományok

A hazai könyvtárak számára vajmi ritkán épülnek új otthonok, s ha igen, akkor is gyakorta a pénzügyi nehézségek leszorítják a megvalósítás mértékét, gyakran az új épület elkészültekor beprogramozva a majdani elhelyezési gondokat (ez még a nemzeti könyvtár, méreteit tekintve egyébként impozáns vári épületénél is bekövetkezett). *Csűry István* klasszikusnak számító tanulmányában (Nagy könyvtáraink raktározási problémái = *Magyar Könyvszemle* 72. /1956/ 15–27. p.) 1956-ban részletesen szolt nagy könyvtáraink elhelyezési-raktározási gondjairól. Az általa vizsgált, országosan legjelentősebb 12 könyvtárnak 1945 végén 4,52 millió könyve és időszaki kiadványkötete volt, majd 1954 végére az összegzett állomány 6,18 millióra nőtt, vagyis tíz év alatt a növekedés 1,65 millió könyvet és folyóiratkötetet tett ki. Ugyanezen tucatnyi könyvtár állománya 1974-ben elérhette a 8,5 milliót, majd 1984-re összegzett állományuk megközelítette a 10,5 milliót. Vagyis negyven év alatt 6 millióval, a korábbinak 125%-ával növekedett. Más oldalról elmondható, hogy éppen e negyven év kiadványai dominálhatnak a gyarapodáson belül (a retrospektív gyarapítás – az 1945 előtti dokumentumokból – bizonyára nem lépte túl a 10%-os küszöböt). Már Csűry számításai szerint a letétbe adható anyag, tehát amely bizonyos kritériumok szerint nem elsőrendűen fontos a használat számára, meghaladta a 650 ezer kötetet, vagyis több mint 10% volt. Minden nemzetközi becslés röviden abban összegezhető, hogy a könyvtárak állományának legalább negyedét aligha veszi kézbe használó akár 10 év alatt is. Ilyen becslésekkel élve ma csak a 12 könyvtárnak 1,5–3 millió „letétbe adható anyaga” lehet (Csűry kifejezésével élve). Ismét más megközelítéssel becslésszerűen elmondható, hogy a nagykönyvtárak állománygyarapodása kb. 2/3–1/2-ed részt magyar kiadványokat, s kisebb részt külföldi kiadványokat jelent (minél kisebb könyvtárról van szó, tendenciaszerűen annál jelentősebb a belföldi anyagok aránya – szakkönyvtár esetében, míg a közművelődési és iskolai könyvtáraknál feltételezhetően kb. 1:9 a külföldi és belföldi dokumentumok aránya). Az 1950–1985 közti kultúrstatistikai adattár (Oktatás, művelődés 1950–1985. Bp. KSH, 1986. 156. p.) szerint 1982-ben az ország több mint 15 ezer könyvtárában összesen 107,3 millió dokumentumot őriztek. Ebből könyv és (hiányos adatokkal) periodika 86,3, illetve 5,6 millió, míg 1965-ben a 17,5 ezer könyvtárban 38,5 millió könyv és 2,6 millió periodika volt.

Akárhonnán közelítjük meg tehát a hazai gyűjteményeket, s akár tucatnyi, akár ennek ezerszeresével növelt könyvtárral számolunk, egyértelmű a végeredmény: a kilencvenes évek könyvtári állományának közel fele az utóbbi évtizedekből származik, tehát sok-sok milliós az a nagyságrend, amelyet hatékony megőrzési koncepció és együttműködés alapján legalább nagyságrenddel kisebb számban is elég lenne megőrizni és szolgáltatni.

Tárolókönyvtári funkciók

A világszerte mintegy két tucat államban megvalósított és sok másban tervezett tárolókönyvtárról számos koncepció és igen gazdag szakirodalom szól: erről ad bevezetőt korábbi tanulmányunk. (*Sonnevend Péter*: Tárolókönyvtárak és dokumentumellátás = *Könyvtári Figyelő* 30. /1984./ 486–492. p.) Leglendületesebben a lehetséges elvárást – vagy épp maximumot – tíz éve fogalmazták meg kollégáink egy máig is igen korszerű és aktuális nyilatkozatban (*Futala Tibor–Horváth Tibor–Papp István*: Együttműködés vagy rendszerszervezés = *Könyvtári Figyelő* 29. /1983./ 455–470. p.). Álláspontjuk szerint a „könyvtári rendszerünk horizontján kibontakozó tárolókönyvtár nem egynek tekinthető a központi szolgáltatások közül, hanem olyannak, amely több másíknak is növeli határfokát, s velük együtt teljesíti igazából saját feladatait is. Feladatkörét ezért a teljes könyvtári rendszer szempontjából kívánatos meghatározni, egyaránt tekintetbe véve az országos könyvtárközi kölcsönzés, a nemzeti dokumentumbázis összehangolt gyarapítása, a ritkán használt vagy feleslegessé váló állományrészek kivonása, az állományvédelem központi megoldást sürgető követelményeit. Ezért talán helytelen is tárolókönyvtárnak nevezni, hiszen sokkal aktívabb szerep jut számára a könyvtári rendszerben, mint pusztán az ilyen vagy olyan okból hozzákerült állományok megőrzése”. A szerzők előtt kimondva is a brit dokumentumszolgáltatató központ képe lebegett.

Mielőtt a koncepcionális tervezés további hazai hozamát összefoglalnók, röviden érdemes kitérni a reálfolyamatra. A hetvenes évek elején megindult tervezés révén az évtized végére elkészülhetett volna, de végül csak 1984-ben vált beüzemelhetővé a nemzeti könyvtár égisze alatt Törökbálinton létrehozott (országos) tárolókönyvtár. Ekkorra néhány nagykönyvtár is kiépítette a DEPO-városban saját háttérraktárát (OMIKK, MTA Könyvtára, KSH Könyvtár). Az OSZK Főlépédmány Központjában már csaknem egy évtizede gyűjtötték a leendő tárolókönyvtári anyagot, így 1986 tavaszán közel százezres állományt telepítettek a raktárszelvény egyik felébe (a másik fele beruházási keret híján nem volt – s azóta sincs! – könyvraktárrá kiépítve, azaz ez egy nyolc és fél méter magas „hangár” látványát nyújtja máig is). A felszelvény is ökonomikusan 300–400 ezer kötet befogadására alkalmas lehet (máig sok, ideig-óráig tárolandó anyag is helyet kap a raktártérben). Az eltelt közel egy évtizedben e tárolókönyvtári gyűjtemény gyarapítása folyamatos volt, évi 4–5 ezer kötet könyv és periodika került a gyűjteménybe, főként a társadalom- és természettudományok, valamint a szépirodalom köréből. Az OSZK a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek első felében nagy erőfeszítéseket tett, hogy világosan körvonalazhassa az országos tárolókönyvtár gyűjtőkörét. Ennek érdekében megkereste a legfontosabb nagykönyvtárakat kooperációs megállapodás megkötése érdekében. E tárgyalások számos esetben sikerre vezettek (pl. az Országgyűlési Könyvtár vállalta a jogi és államtudományi anyag tartós megőrzési funkcióit, ugyanígy a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára a kémia és vegyipar irodalmát, a KSH Könyvtára a statisztikát). E kör azonban akkor – s azóta – nem vált teljessé, tehát ma is aktuális feladat a tárolókönyvtári gyűjtőkör pontos megállapításához a lehetséges partnerek kézzelfogható felelősségvállalása. Ma mindenestre a nemzeti könyvtári tárolókönyvtár működőképes (állományában több mint 130 ezer mű található), jóllehet a kommunikációs-másolási technikai hiány miatt teljesítőképessége sok kívánnivalót hagy maga után.

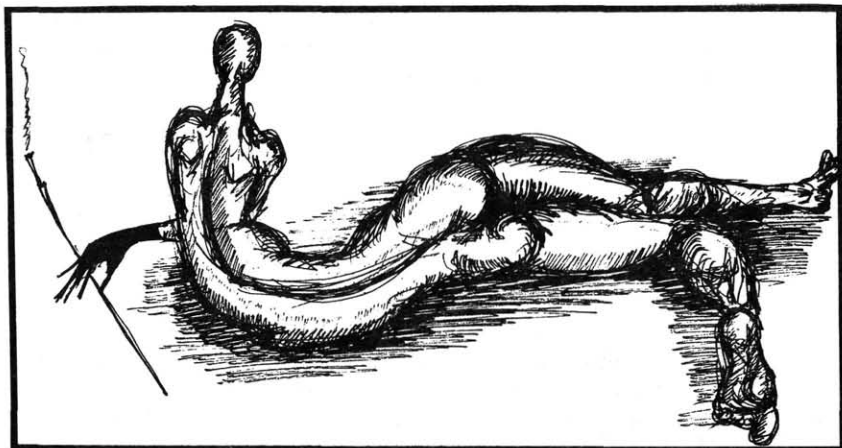
A nyolcvanas évek közepén a hazai könyvtári irányítás több ízben foglalkozott a probléma átfogó megközelítésével. Előbb *Futala Tibor* és *Havasi Zoltán* fogalmazta meg elképzeléseit, majd e sorok írója kapta az Országos Könyvtár-

ügyi Tanácstól azt a megbízást, hogy a különböző megoldási változatokat képviselő szakemberek együttes munkabizottsági részvételével dolgozza ki a magyarországi tárolókönyvtári megőrzés és szolgáltatás lehetséges megoldását. A koncepció 1986 végén készült el, majd 1987 tavaszán az OKT plenáris ülésen megtárgyalta és jóváhagyta: az alapszöveg megjelent a szakajtóban is. (*Sonnevend Péter: Tervszerű állományapasztás – fölőspéldány-hasznosítás – könyvtári anyagok megőrzése =Könyvtári Figyelő 33. /1987./ 604–610. p.)*

E koncepció lényegi mondandóját már a címében is jelezte: három egybe-függő fogalmat és tennivalót kapcsolva össze. Tervszerű állományapasztás – fölőspéldány-hasznosítás – könyvtári anyagok megőrzése, utóbbin azt értve, hogy az eddig a könyvtári jogszabályokból hiányzó, s nemegyszer gyökeresen félreértett megőrzési funkciót úgy kell szabályozni, hogy a megőrzés egyben minél célratörőbb szolgáltatást is eredményezzen. A konkrét javaslat maximális rövidséggel úgy foglalható össze, hogy tíz-tizenkét nagykönyvtár rendszerező együttműködésével a legfontosabb tudományterületek és dokumentumtípusok lefedhetők, s az így elképzelt tárolókönyvtári együttműködés gazdasági szempontból is költségtakarékos. Az elmúlt két évtized lényegi fejleményeinek (konceptcionális tervezés, konkrét beruházás és gyűjteményfejlesztés, kooperatív szándékok és eredmények) összefoglalása véleményünk szerint azért volt szükséges, mert a továbblépés az előzmények ismeretében sikeresebb lehet, másrészt az is nyilvánvalóvá válhat, hogy nem nullpontról indul a mostani innováció, jöllehet a korábbi törekvések egyikét sem sikerült igazán ütőképes gyakorlattá változtatni.

A modern értelmezésű tárolókönyvtár lehetséges alapfunkciói:

- ritkán használt állományrészek megőrzőhelye,
- összehangolt állománygyarapítás szervezője és résztvevője,
- könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltató gyűjtemény, illetve központ,
- állományvédelmi munkálatok szervező és kivitelező intézménye,
- az információ- és dokumentumszolgáltató funkciók összekötője,
- a könyvtári gyűjteményekből kikerülő állományrészek újrhasználója bel- és külföldi könyvtárak irányában (utóbbiaknál hangsúlyosan: határon túli magyar könyvtárakhoz),

- más országoktól érkező könyv- és folyóiratadományok fogadója és elosztója (Soros, Sabre, Volkswagen stb.),
- a könyvtári együttműködés lehetőségeinek és megvalósításának „előharcosa”, különös tekintettel a számítógépes adattárak létrehozására, a retrospektív konverzióra stb.

A dokumentumszolgáltató tárolókönyvtár működése és szolgáltatásai

Egy hatékony szervezet működésének alapfeltételei: – világos és egyértelmű célrendszer; – a feladatok pontos rangsorolása; – a céloknak és feladatoknak adekvát feltételek; – az érdekvizonyokat kifejező és a célokat szolgáló irányítás; – megfelelő visszacapcsolás (ellenőrzés, értékelés); – a lehetőségeknek és adottságoknak megfelelő fokozatos megvalósítás.

Természetesen mindez feltételezi a kiinduló helyzet precíz számbavételét. Ezért érdemes ezzel kezdeni.

I. Helyzetkép

a) Állományok. A 150-200 fontosabb magyar könyvtár ritkán használt állománya bizonyára többmillió nagyságrendre tehető. Ebből várhatóan a tárolókönyvtári fejlesztés révén elhelyezést igényel az első öt évben 0,5-1 millió kötet könyv és folyóirat. A későbbiekben – tizenöt éves perspektívában gondolkodva – várhatóan további 1-1,5 millió kötet kerülhet átvételre. A többszempélyű ésszerű szinten tartása révén a tárolókönyvtár az első öt évben 400-700 ezer kötet, míg 15 év alatt összesen 1-1,2 millió kötet befogadására kell, hogy felkészüljön. Külön kérdést jelentenek a hírlapok, ezekre a tárolókönyvtári gyűjteményi profilnál még visszatérünk.

b) Raktári férőhely és fejlesztési lehetőség. Az OSZK jelenlegi törökbálinti tárolókönyvtári objektumában (a három szinten beépített 600 m² alapterületen) mintegy 300 ezer kötet nyerhet elhelyezést. A jelenleg beépítetlen felszervény esetében két lehetőség merül fel: – a másikkal hasonlóan tradicionális háromszintes öntartó beépítést hajtunk végre; – a raktártér minél hatékonyabb kihasználása érdekében tömör raktározást kezdeményezünk (illetőleg a kettő valamilyen megosztott változatát). Előbbi esetben – egyéves raktárépítés után – összesen mintegy 700 ezer kötet lesz elhelyezhető, míg a második esetben előzetes becsléssel élve legalább 1 millió kötet. Mindenesetre mielőbb szakértő építésznek kell állást foglalnia a tömör raktári megoldás lehetősége dolgában.

Amennyiben a későbbiekben részletesen leírt kooperatív tárolókönyvtári koncepció fog érvényesülni, úgy a jelenleg is törökbálinti férőhellyel rendelkező másik három nagykönyvtárral együtt a DEPO-város (több)millió dokumentumvagyon fog őrizni és forgalmazni.

c) Jogi helyzet és tulajdonjog. Itt legalább három kérdést kell érinteni: – a magyar könyvtárak megőrző funkcióinak kodifikálása; – a meglévő állományokkal való rendelkezés lehetősége, illetőleg szabályozása; – a tárolókönyvtári megőrzésre átvett dokumentumok tulajdoni helyzete.

A jelenlegi jogi helyzet (1986. évi elnöki tanácsi törvényerejű rendelet és végrehajtási utasításai) csak általánosságban rendelkezik a tekintetben, hogy a magyar könyvtár feladata a hazai, illetve a világkultúra értékeinek megőrzése. Ezen túl semmi pontosítás nincs, nem részletezve itt a 3/1975. sz. PM–KM rendeletet, amelyre még visszatérünk (s amely nagyrészt reménytelenül elavult). Nincs funkcionális szempontú megőrzési felelősség kijelölve. Ezt kezdeményezte

már az 1987-ben az OKT-nak készített előterjesztés is, de most már nyilván csak az új könyvtári törvényben kaphat helyet a kérdés rendezése. A lehetséges jogi rendelkezésre még szintén visszatérünk, ezúttal csak exponáljuk a kérdést (a nemzeti könyvtári hungarika megőrzésén túlmenően). Elképzelésünk lényege, hogy mintegy tíz hazai nagykönyvtár lenne illetékes a megőrzés terén, illetőleg ők lennének jogosultak eldönteni, hogy adott dokumentum megérdemli-e a tartós megőrzést.

A jelenleg még érvényben lévő 3/1975-ös miniszteri rendelet egyrészt formailag a birtokló könyvtárra bízta a számára már nem szükséges dokumentumok selejtezését, de olyan nehézkes és bonyolult eljárásmodot ír elő – a felettes hatóság, illetve fenntartó részéről történő engedélyezéstől az országos főlőpéldány-hasznosítási hierarchiába való bekapcsolódásig –, hogy nem véletlenül e rendelet határait egyre több könyvtár lépi át. A jövőbeni könyvtári törvény nyilván a könyvtárra, illetőleg felelős vezetőjére bízta a gyarapításhoz hasonlóan a selejtezés jogát is. Országos szinten egyedül azt érdemes meggondolni és szabályozni, hogy az országban egy-két példányban meglévő vagy megmaradt példányok/művek esetén – a központi lelőhely-nyilvántartás (központi katalógusok) kimutatása alapján – mi legyen az eljárás. Feltehetőleg jó lenne tárolókönyvtári megőrzésre átadni. A század elején Amerikában működött (háttér)tárolók megtartották a beküldő könyvtár tulajdonjogát, de minden későbbi ilyen típusú együttműködés azon alapult, hogy a tulajdonjog átszármazik a tárolókönyvtárra! Ugyanis csak ez garantálja a racionális számú példányban történő megőrzést (ellenkező esetben esetleg akár 10-15 példány is kényszerűen megőrzésre kerülne, hiszen mindnek van eredeti tulajdonosa, aki ragaszkodhat példányához). Tehát egyértelműen olyan helyzetet kell teremteni, hogy a tárolókönyvtár lesz a tulajdonos. Az már továbbvezető kérdés, hogy maga a tárolókönyvtári gyűjtemény elvben és általánosságban lehet egy kooperatív vállalkozás – egy könyvtári egyesülés – közös eszmei tulajdona. Ez meggondolandó és ésszerű is lehet, ha a résztvevőknek van ilyen irányú kívánsága.

II. Célok

A tárolókönyvtári fejlesztés alapvető célja a felhasználó számára szükséges dokumentumok rendelkezésre bocsátásában való részvétel. Minthogy e tekintetben a bel- és külföldi dokumentumok s a legkülönbébb dokumentumtípusok egyaránt szerepet játszanak, a tárolókönyvtár gyűjtő- és szolgáltatóköre olyan széles legyen, hogy minden beleférjen.

A tárolókönyvtár nem elsőrendű feladata a gyűjteményfejlesztés a hagyományos könyvtári értelemben, más szóval nem kell olyan világos gyűjtőkori határokkra törekedni, mint az átlagos könyvtáraknak. Helyesebb talán az a megkülönböztetés, hogy míg egy általánosságban vett könyvtár meghatározott olvasói kör igényeihez szabja gyűjtőkörét, addig a tárolókönyvtár a gyűjtemény méretéből következően vonzza az olvasói igényeket (könyvtári közvetítéssel). Minden könyvtár úgy érezheti, hogy az általa nem őrzött dokumentum a tárolókönyvtárban elérhető. A tárolókönyvtár a szolgáltató alapfunkció mellett hozzájárul az állománymegóvás országos tennivalóihoz is, egyrészt magával a létevel, hiszen az esetleg egyébként rossz körülmények közt tárolt dokumentumokat megfelelően tudja raktározni, de közvetlenül is: kiéptendő állományvédelmi munkájával. Ennek lesznek állagmegóvó jellegű rétegei (rossz állapotú kiadványok használatra bocsátáshoz való rendbetétele), de várhatóan inkább a mikro- s esetleg később az elektronikus hordozókra való átvitel kaphat komolyabb szerepet (külföldi napilapot inkább mikrofilmen érdemes megőrizni, illetve bizonyos téma- és dokumentumkörökben a tárolókönyvtár megszervezője lehet a CD-

ROM-ra vételnek, itt példaként felhozható a Library of Congress, amely a régi amerikai térképeket vitte lemezre – Magyarországon az egyre terjedő kompakt-lemez technológia könyvtári célzatú műhelyei közé feliratkozhat a tárolókönyvtár).

A közvetlen igényre történő dokumentumszolgáltatás és az állományvédelem mellett a tárolókönyvtár harmadik alapvető célja a minél szélesebb körben kibontakoztatandó könyvtári együttműködés elősegítése. Információ és dokumentum, használó és információ és dokumentum összekapcsolását segíti ezzel elő.

A szolgáltatásorientált tárolókönyvtár a fejlett technika igénylője, hasznosítója és ezzel együtt meghonosítója-terjesztője. A kooperatív szándék, a modern technika és a dokumentumszolgáltatás országos szintű hatékonyság javítása feltételezi, hogy a tárolókönyvtár hathatós lökést ad az állománygyarapítási kooperációnak, egyben vállalva gyűjteményébe azt, amit a partnerek már új anyagként oda szánnak.

III. Feladatok

1. Az OSZK jelenlegi törökbálinti raktárának rendezése, a valóban tárolókönyvtári anyag megtartása, az ideiglenesen odakerült dokumentumok sorsának, elszállításának ütemezése (pl. OSZK kiadványtár, KMK Szakkönyvtár, Országgyűlési Könyvtár átmeneti letétje) – határidő: 1993. november.

2. Az OSZK törökbálinti beállványozatlan félszelvényének beruházására vonatkozó kivitelezés tervezése, kivitelező meghatározása – határidő 1993. december.

3. A törökbálinti tárológyűjtemény géprevitelének megtervezése – határidő: 1994. január.

4. A géprevitel eszköz- és munkaerő-feltételeinek megteremtése – határidő: 1994. március, betanítás: április, munka indul: május.

5. Az ország 30-40 legnagyobb könyvtárában állományfelmérés kezdeményezése és lefolytatása a tárolókönyvtárba utalandó mennyiségek meghatározás céljából – határidő: 1994. március.

6. A legnagyobb könyvtárak (kb. 10) tárolókönyvtári kooperációs lehetőségeinek kidolgozása, az együttműködés szervezeti kereteinek meghatározása és a szükséges megállapodások megkötése – határidő: 1994. március.

7. Az OSZK törökbálinti tárolókönyvtárából a profilidegen anyagok elszállítása – határidő: 1994. március.

8. Az OSZK törökbálinti raktárának félszelvényében a tervezett beruházás megvalósítása – határidő: 1994. május.

9. Országos tárolókönyvtári együttműködés irányító tanácsának és szakértői bizottságának felállítása – határidő: 1994. május, az eljárási kérdések szabályzatba foglalása: június, a tárolókönyvtárba utalandó-átadandó anyagok menetrendjének meghatározása.

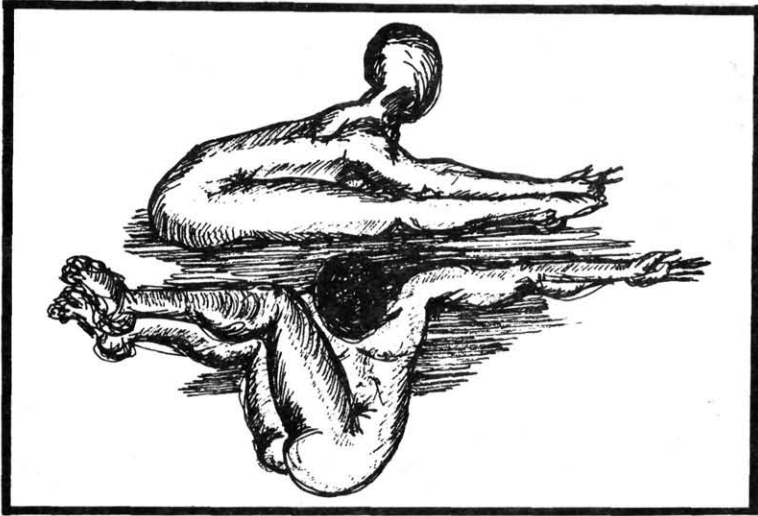
10. A szállítások előkészítése – határidő: 1994. szeptember.

11. A tárolókönyvtár(ak)ba utalandó anyagok átadásának befejezése – határidő: 1996. december.

12. A tárolókönyvtári gyűjtemények géprevitelének befejezése – határidő: 1997. december.

Megjegyzések és értelmezések a fenti pontokhoz:

ad 3) a törökbálinti számítógépesítés kereteinek meghatározása szorosan függ az országos központi katalógus, illetőleg osztott katalogizálás terén hozandó döntésektől, más szóval a tárolókönyvtár ezen osztott katalogizálás egyik köz-

vetlen résztvevője, tehát a működést ezen országos kooperáció előírásaihoz kell igazítani.

ad 5) az országos állományfelmérés szervezője az OSZK Dokumentumforgalmi főosztálya lehet, munkáját – kellő pénzalappal – külső szakértőkkel érdemes támogatni. A 30-40 legnagyobb könyvtár az állami költségvetési pénzekből működő nyilvános gyűjteményekből kerülhet ki (nemzeti könyvtártól egyetemi könyvtárakig és országos szakkönyvtárakig).

ad 6) Elképzelésünk szerint az országos tárolókönyvtári megőrzési funkció dolgában szóba jöhetnek a következő könyvtárak:

- OSZK Tárolókönyvtár: bel- és külföldi hungarika (könyv, időszaki kiadvány, AV-dokumentumok stb.), külföldi napilapok, társadalomtudományok (később meghatározandó körben), esetleg természettudományok (ha szükséges), szépirodalom.

- Országos Műszaki Könyvtár: műszaki tudományok, természettudományok (később meghatározandó körben).

- Orvostudományok: Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár vagy Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtára.

- Mezőgazdasági tudományok: Országos Mezőgazdasági Könyvtár vagy valamelyik szakegyetemi könyvtár (Kertészeti, Gödöllő),

- Országgyűlési Könyvtár: jogi és hivatalos kiadványok, nemzetközi szervezetek dokumentumai.

- KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat: statisztikai kiadványok.

- Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára: építés- és vízügyi dokumentumok, természettudományok (később meghatározandó körben).

- Országos Idegennyelvű Könyvtár: nemzetiségi lakosság ellátását szolgáló kiadványok.

- Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum: pedagógiai és oktatási dokumentumok.

E tíz könyvtár illetékeseinek kellene a pontosabb felelősségi körökre vonatkozóan megállapodniuk, hogy a továbbiakban a döntések lehetőleg szakértői szinten „algoritmikusan” születhessenek. Az együttműködés szervezeti keretét

olyan formában képzeljük el, hogy a tíz könyvtár megbízottaiból vezető testület alakul, évente rotációs alapon változna az elnök, a titkársági feladatot folyamatosan az OSZK Tárolókönyvtára láthatja el. A döntések konszenzusra törekvően többségi vélemény alapján születnének.

A megőrzési funkciót vállaló nagykönyvtárak együttműködését a későbbiekben a parlament által elfogadott könyvtári törvény szentesíthetné, megadva a működéshez elengedhetetlenül szükséges mértékű támogatást is.

ad 10–11) a szállítások folyamán biztosítani kell, hogy a dokumentumok mindvégig fellelhetőek legyenek, s ha közben használói igény merül fel, az haladéktalanul kielégíthessék. Menet közben kell folyamatos elemzést végezni az átadásra kerülő dokumentumok állagáról, az állományvédelmi tennivalók meghatározása érdekében, majd ezen felmérés alapján kezdeményezni kell a szükséges feltételek megeremtését.

ad 12) ha azzal számolunk, hogy 4-5 éves perspektívában mintegy 0,5 millió újabb dokumentum átvétele és feldolgozása válik valósággá, akkor becsléseink szerint a következő költségek merülnek fel: – a felszervény háromszintes öntartó beállványozása 20 M Ft (tömör raktározásnál ennél több); – vonalkapcsolat kiépítése és lokális hálózat létrehozása (szerver + 4-5 terminál, printer stb.) 5 M Ft; – szállítási költségek 1-2 M Ft; – feldolgozás, számítógépi input (500 e dokumentum $\times$ 30 Ft) 15 M Ft; *Összesen: 41-42 M Ft.*

A későbbi szakaszban – amikor sor kerülhet az állományvédelmi feladatok megtervezésére és kiépítésére – várhatóan még 3-4 M Ft költség fog felmerülni.

Szolgáltatások

Dokumentumforgalmazó szolgáltatások: – tárolókönyvtári együttműködés szervezése, az OSZK törökbálinti objektumába a megfelelő profilú anyag átvétele, a fennmaradó főlönsanyagok hazai és határokon túli magyar intézmények felé történő továbbítása;

dokumentumszolgáltatás: – a tárolókönyvtár anyagából konkrét igénylés szerinti szolgáltatás eredetiben és másolatban (xerox vagy mikroforma);

állományvédelem: – a rongálódott dokumentumok rendbetétele, későbbiekben eredetit pótló másolatok (mikro, CD-ROM) előállítás;

információs szolgáltatás: – az adatbázisban lévő leírások szolgáltatása az osztott katalogizáláson alapuló központi katalógusba, illetve letöltés a rendszerben részt vevő könyvtárak adatbázisába igény szerint;

állománygyarapítás: – a közös tároló-megőrző funkció keretében az egyesülés megbízásából új dokumentumok beszerzése az országos dokumentumvagyon hatékony építése végett.

Összefoglalás

A hazai szakmai gondolkodás két évtizede tervezi és sürgeti az aktív funkciójú tárolókönyvtár létrehozását, felismerve annak rendszerképző, az egész könyvtári tevékenységet befolyásoló szerepét.

A tervezett dokumentumszolgáltató központ egyrészt biztosítja a nagykönyvtárakban ritkán használt vagy feleslegessé vált dokumentumok racionális, költséghatékony megőrzését, másrészt fokozatosan a kooperatív – kurrens – állománygyarapítás intézményévé válik. A gyűjteménybe foglalt dokumentumokról adatbázist épít, amely a számítógépes kapcsolat révén folyamatosan használható, másrészt részévé válik az osztott katalogizáláson alapuló központi katalógusnak. Mindennek eredményeként a felhasználó megbízhatóan értesül a számára szükséges dokumentum meglétéről és automatikusan meg is rendelheti.

E fő funkciók mellett a tárolókönyvtár fontos részt vállal az állományvédelem

és -megóvás országos feladataiból, továbbá ellátja az országba beérkező külföldi ajándékküldemények szétszétosztását, a hazai könyvtárakban feleslegessé váló kiadványok újraelosztását s ezen belül elősegíti a határokon túli magyar könyvtárak gyűjteményének fejlesztését.

Működése a legmodernebb technológián alapul (számítógépes vonalkapcsolat, helyi hálózat, gyors dokumentumtovábbítási eszközök mint fax, E-mail stb.).

A jelenleg látható tennivalók (3-4 év alatt az OSZK törökbálinti raktárának teljes kiépítése, kb. 0,5 millió dokumentum átvétele és adatbázisba vitele, s a gyors dokumentumszolgáltatás teljes megvalósítása) kb. 40-45 M Ft költséggel járnak.

Sonnevend Péter

Varietas delectat?

Az utóbbi hónapok szaksajtóját olvasva nemhogy halványodna, inkább erősödik bennem egy bizonytalan érzés. Elhallgatott gyanúsítgatások, le nem folytatott viták, vélt vagy valós sérelmek miatt nem enyhül a megyei és a városi könyvtárak hűvös, távolságtartó, ellenséges viszonya. A bünbakkeresés időnként szélesebb szakmai körökben is termékeny talajra talál (ld.: például a magyar-holland szeminárium egyes előadásait). A sér, tetségből táplálkozó hamis önérzet az elzárkózást, befeléfordulást erősíti ott és akkor, ahol és amikor a szakmai konszenzusra épülő együttműködésnek mindennapi, halaszthatatlan tennivalói lennének.

A „csatabárd” a közigazgatási rendszer megváltozása után, az új közjogi helyzet következményeinek tudatosulásakor ásatott ki. Azóta búvópatakként újra és újra előkerül a téma és vele a megyei könyvtári szerepkör jelene és jövője. Az érvelő, véleményt kifejtő írások helyett azonban jobbára csupán ítéletekkel szembeüthetünk. Elmarad az álláspontokat tisztázó, netán közelítő vita, pedig ez az út nem vezet sehova. Ha szembenézőnk a jelenségekkel, talán még az is kiderülhet, hogy értjük egymást! Én szeretnék bízni ebben, ezért kínálok továbbgondolásra az itt kö-

vetkező helyzetképet, mely személyes kíváncsiságom nyomozati eredménye.

Az apropót a megyei, illetve a megyei-városi könyvtárak önvizsgálata – a kamarai csoport 1993. májusi tihanyi találkozójára megérlelt – igénye adta. A bemutatkozások üzenete talán másoknak is okulására szolgál a „városi” kontra „megyei” könyvtárak – meglehet sokak szerint nem is létező – vitájában. Az alábbi látélet 13 megyei szerepkörű könyvtár ötlefrásából (mert ennyi készült el), valamint a TEKE által az 1992-es évről rögzített statisztikai adatokból építkezik. Íme a tézisek:

1. Mielőtt a szakma egyes képviselői kivetnék ezt a megyei könyvtárnak nevezett központi/területi szerepkörű típust a magyar könyvtári rendszerből, érdemes emlékezetbe idézni, hogy *számos megyei könyvtár egyúttal a megyeszékhely városi könyvtára is*. Úgy vélem, ez a típusvariáns mind tulajdonosi, mind funkcionális nézőpontból igen célszerű, virulens képződmény, amely rendszerszemléletű követelményeknek is képes megfelelni (személyes véleményem kimerítően bemutatkozhatott a *Könyvtári Figyelő* 1993. évi 1-es számában). Csak dicsérni tudom azon fenntartók bölcsességét, amelyek a távoli vagy a

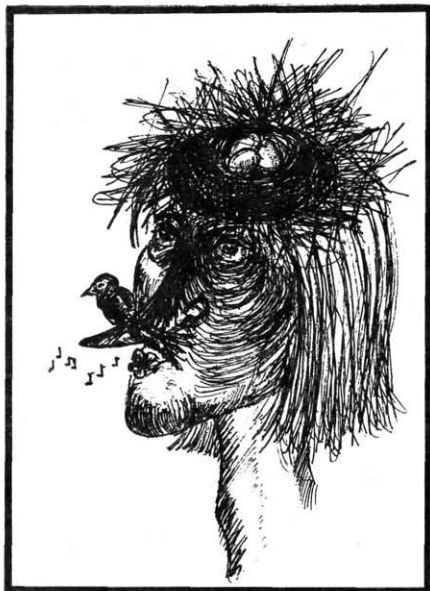

közeli múltban racionális döntésre voltak képesek.

2. A megyéni térségi szolgáltatásokat gyakorló gyűjtemények esetében a tulajdonosi-fenntartói jogokat döntően a megyei önkormányzatok gyakorolják, de öt megyét leszámítva, *jelentős támogatást kérnek/kapnak a megyeszékhelyek városi önkormányzataitól.* A városi részesedés aránya 35–65% között változik. A gyakorlat atipikus példát is teremt: létezik már egy megyei szerepkörű könyvtár, melynek fenntartója a megyei jogú város önkormányzata és a megyei testület tölt be támogatói szerepet. Megyei jogú városok esetében nem tartom kizártnak e változat terjedését sem, – életképességére, funkcionális működésére jó esélyt látok, különösen abban az esetben, ha a könyvtár feltételrendszere képes megfelelni az általános tudományos könyvtárral szembeni elvárásoknak.

3. A megyei könyvtárak „gazdaságát” kritikával szemlélők tisztánlátását javíthatja a következő tény. *Az átlagos magyar megyeszékhely közép- város, míg az e körön kívüli város – néhány kivételtől eltekintve – tipikus kisváros.* Konkrétabban szólva: a megyeközpontok lakónépessége közel hatszorosa a kisvárosokénak! Elemi társadalomismerettel a könyvtárhasználói igények és szükségletek szerkezetének számos jellemzője következik ebből, területi szolgáltató feladatok nélkül is. A forrásfeltők figyelmét legalább egy tényezőre még külön is felhívom: 1992-ben az állománygyarapításra felhasznált költségvetési keret *ugyancsak hatszor* volt nagyobb a megyei könyvtáraknál, mint a városiaknál.

4. Megyei kötelezettségeik miatt azonban sajnálatra mégsem szorulnak a megyei könyvtárak. A gyűjtemény-építési fedezet és a lakónépesség korrelációja ugyanis nem jelenik meg a kizárólagosan alapszolgáltatásokat mérő használati mutatók viszonyrendszerében! *Vagyis a megyei könyvtárak*

átlagos látogatottsága csupán (?) valamivel több mint négyszerese a városi könyvtárakban mért látogatottságnak és ugyanez mutatható ki a kölcsönzött állományegységek nagyságrendjéről is. E gyűjteménnyel és a használatlalt kapcsolatos teendőket a megyei szerepkörű könyvtárakban közel ötszörös – mondhatni arányos – nagyságú személyzettel végzik a városokhoz képest. (Egy főfoglalkozású könyvtárosra a megyei könyvtárakban 3100, a városokban 3800 látogatás, valamint 6300, illetve 8000 kölcsönzött állományegység esik.)

5. Aki mostanra úgy gondolná, hogy ezek szerint a helyzetet megnyugvással tudomásul vehetjük, azt ebbéli hitében sajnos nem nehéz megingatni. A lényeg a matematikailag kimutathatatlan részletekben rejtve marad. A fentiekből kiolvasható „szabad kapacitások” (gyűjtemény, személyzet) ugyan elvileg megfelelő feltételeket kínálnak a „megyeiség” gyakorlati megvalósításához, de tényleges bizonyítékokkal nem, vagy meggyéknként nagyon változó módon szolgálhatunk. Itt kellene sorolnom

ugyanis olyan fontos jellemzőket, mint a megyei archívkönyvtári szerepkör és a területi vonatkozású dokumentumok bibliográfiai számbavétele, a repertorizálás helyzete, a fővárosi könyvtári infrastruktúrát legalább első lépésként valóságosan pótló általános gyűjtőkörű könyvtár megyei igénybevételének adatait, az információ közvetítésében vállalt szerep tényeit, a szaktanácsadás és rendszervezérlés helyzetét stb. Az értékítélet azonban e szférában csupán tapasztalatokra épülhet. A megvallatott önjelölések és a hivatalos statisztika együtt sem képes választ adni arra a kérdésre, hogy a megyéknél megjelenő ún. „többlet” a szükséges és elégséges mértékben szolgálja-e a megyeszékhelyen kívüli igényeket. E problémáson belül két terület legelőbb szem elé kívánkozik. *A megyei és városi könyvtárak viszonyrendszere rendezetlen.* A létező variánsok inkább látszanak a véletlen szülöttei-

nek, mint szakmai konszenzus eredményének. Az általam hivatkozott 13 bemutatkozásból mindössze négyben nyilatkoznak úgy a megyék központi könyvtárai, hogy a városi könyvtárak közvetlen vonzáskörzetükben szolgáltatásközvetítő, rendszerszervező szerepet töltenek be. (Ezt neveztük korábban alközponti szerepkörnek!) Ennek nyilvánvalóan vannak személyi, gyűjteményi, anyagi konzekvenciái, akárcsak a könyvtárközi kölcsönzés megyénként eltérő képet mutató beszédes tényeinek. *Létezik olyan megyei könyvtár, amelynél az átkölcsönzések száma nem éri el a félszázat!* Az aktivitási skála másik pólusát 1800 átkölcsönzéssel ugyancsak egyetlen könyvtár képviseli, ettől hétszázal van lemaradva a következő legjobbnak minősíthető eredmény. Átlagosnak a 200–500 körüli átkölcsönzés tekinthető. Vannak tehát különbségek a területi szolgáltató tevékenységben!

*

Remélem, a fenti helyzetrajz sokakat elgondolkodtat. Ha ítéletalkotás előtt képesek vagyunk saját előfeltevéseinket a tényekkel reálisan összevetni, számos kellemetlenségtől kímélhetjük meg magunkat és kollégáinkat. A kritikai attitűd törvényelőkészítés idején azért is különösen ajánlatos, hogy a különböző típusú könyvtárak az érdekeikért folytatott egyébként érthető harcban – se teljesítményük alulértékelésével, se szolgáltatási képességük elvtelen felnagyításával – ne hozzanak hátrányos helyzetbe más könyvtárakat. A döntéshozók elhibázott vagy idealisztikus véleményeken nyugvó befolyásolása ugyanis nem fog a könyvtárügy előnyére válni, hanem a magyar könyvtári rendszer diszfunkcióit erősíti, az elégséges működőképesség megvalósítása helyett pazarló működésképtelenséghez is vezethet.

Pallósiné Toldi Márta

Szabadpolc a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központjában

Az ember szívesebben beszél terveiről, mint megvalósulásukról. A tervek szépek, sokat ígérőek, változtathatóak, a megvalósulások csúnyácskák, kevesebbet nyújtok, s véglegesek. Ezért csak a szerkesztőség unszolására vállaltam el, hogy röviden beszámolót írjak az FSZEK központi könyvtárában lezajlott egyik változásról, s kicsit vigasztalva magam azzal is, hogy a változásoknak még nincs végük.

Az egész úgy kezdődött, hogy közel negyvenévnyi várakozás után az 1950-es évek legelején már odaigért Reviczky utca 3. szám alatti épületet 1987-ben tényleg megkapta az FSZEK, s így lehetőség nyílt arra, hogy szerény mértékben megjavítsa a központi könyvtár működési feltételeit. A kérdés az volt, hogy mire is használjuk fel az így nyert további négyzetmétereket (mintegy 900 m², közlekedőkkel együtt).

Mielőtt elkezdtük volna furni-faragni az új, meg a már birtokunkban lévő régi (Szabó Ervin tér 1. és Baross u. 18) épületet, a Budapesti Műemléki Felügyelőség bölcs tanácsára – hogy majdan megkaphassuk a rész munkálatok elvégzéséhez szükséges engedélyüket – egy távlati szakmai elképzelést dolgoztunk ki, amelyet építészeti szempontból *Bálint Imre* tanulmányterve vizsgált meg és ítélte kivitelezhetőnek. Ezt a szakmai koncepciót a *Könyvtári Híradó* 1988. februári és márciusi számában tettük közzé, az építészeti tanulmánytervet pedig ugyan-ezen év decemberi számában ismertettük. E távlati elképzelésekkel azonban most nem foglalkozunk; várjuk a Fővárosi Közgyűlés állásfoglalását, hogy a központi könyvtár jövőjét egy új épületben, vagy a jelenlegi három épület átalakításával képzeljék el. Ha megszületik a döntés, s megindulnak a tervező-előkészítő munkák, s ha a szakma érdeklődést mutat irántuk, készséggel hírt adunk majd róla.

Nos, ha nem a távlati koncepció megvalósítását kezdtük is el 1988-ban, mégis olyan úton indultunk el szakmailag is, építészetiileg is, amely nemhogy nem állt ellentétben vele, hanem valójában feléje mutatott. Nevezzük ezt az utat a rövid távú fejlesztés útjának, amely – bár nem teszi lehetővé a funkciórendszer nagyon is esedékes bővítését, de – előnyösebb feltételeket teremt a jelenlegi funkciók kifejtéséhez és megeremti a kereteket a további fejlődéshez.

Melyek voltak a szakmai koncepció alaptételei? Foglaljuk össze röviden őket:

- a főépületben (Szabó Ervin tér 1.) lehetőleg csak nyilvános szolgálati és raktári övezetek kapjanak helyet;
- az irodákat és a műhelyeket a Reviczky utcai és a Baross utcai épületekbe kell telepíteni;
- a raktári kapacitást tekintélyes mértékben bővíteni kell, s a raktári terekből könnyen megközelíthetők legyenek a kiszolgálási pontok;
- s ami a legfontosabb: a lehetőségek szabta keretek között be kell vezetni a szabadpolcos kiszolgálási rendszert és ki kell alakítani a könyvtár jelenlegi profiljának megfelelő szakolvasótermek sorát.

Mivelhogy a FSZEK nem a gazdag könyvtárak közé tartozik, ennek az elképzelésnek a megvalósítása meglehetősen hosszú időt vett már eddig is igénybe, s még mindig nincs vége. Hadd idézzek éves jelentéseinkből.

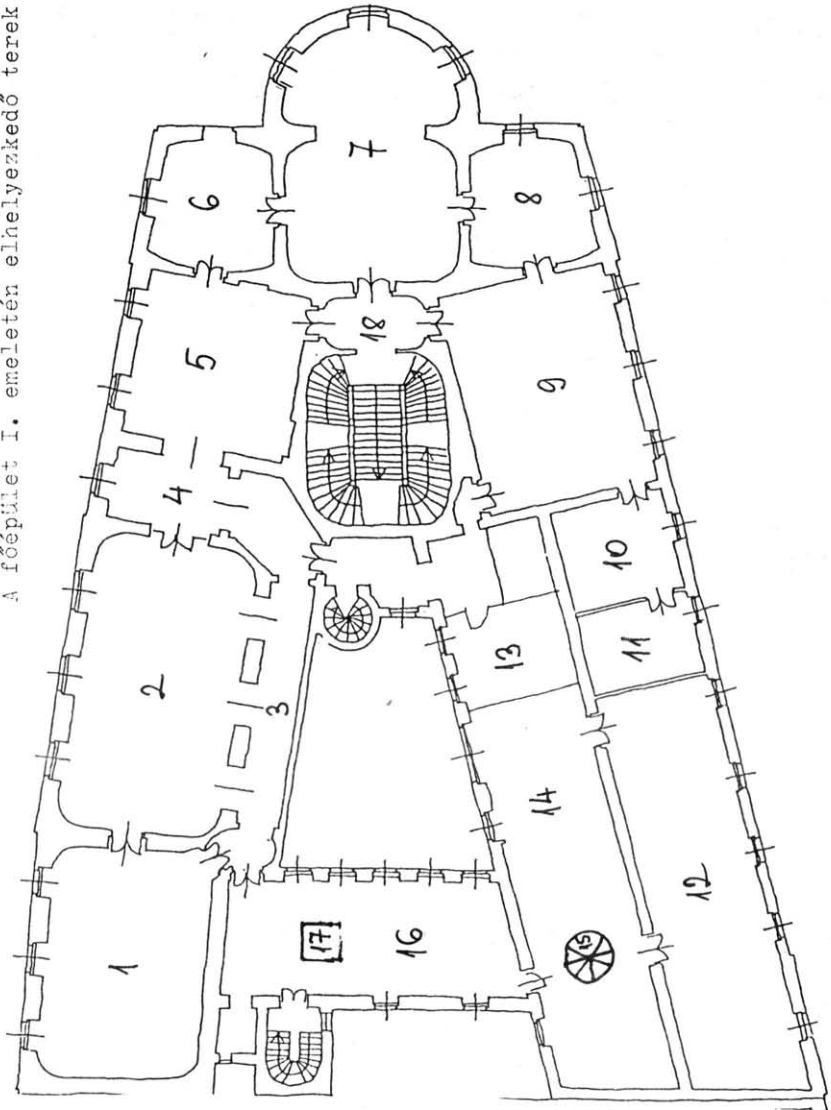
1988: „A Reviczky utcai volt kollégium épületének rendelkezésünkre bocsátása esedékessé tette a központi könyvtár funkciórendszerének átgondolását, s ezzel a szerény mértékű közvetlen, valamint a jelentősebb, de távlati fejlesztések szakmai megalapozását. Az elméleti munkával párhuzamosan megindultak a Reviczky utcai és a Baross utcai épületben az átalakítási munkálatok. Építészeti tanulmányterv készült a központi könyvtár három épületének távlati hasznosítására, bővítésére.”

1989: „A Reviczky utcai épület... felújítási munkálatainak előrehaladtával sor kerülhetett már konkrét lépésekre is állományunk és munkahelyeink elhelyezési körülményeinek javítására. Különösen jelentős eredményként könyveljük el, hogy sikerült a raktári tömböt újabb, közvetlenül csatlakozó övezetekkel megnövelni: egy 110 m²-es és egy 205 m²-es területet már 1989-ben, egy 103 m²-es részt 1990 elején adtunk, illetve adunk át a raktárnak. A raktári állványzatot a két utóbbi számára már beszereztük, 1990-ben állítjuk fel. Az előbbit az MTA Könyvtára szívességből átengedett állványzatával rendeztük be. Ezzel 10-15 éves perspektívában megoldottuk raktározási gondjainkat. Sikerült a régóta tervezett restauráló laboratóriumot is létrehozni a Baross utcai épületben, a könyvkötészetet áttelepítettük a Reviczky utcai épület földszintjére, továbbá az expedialót és a papírraktárt a Baross utcai épület földszintjére és pincéjébe. Egész évben folytak azok a szakmai konzultációk, viták és előkészületek, amelyek az 1990-ben esedékes lépések megtételét alapozták meg, így a szakolvasótermek kialakítását, a szabadpólcós raktárrész megnyitását, a közhasznú információs szolgálat kibővítését.”

1990: „1990-ben megvalósítottuk azt a célkitűzést, hogy a főépületben csak a nyilvános szolgálat terei és a raktárak maradjanak, s a két csatlakozó... épületbe kerüljenek át az irodák, műhelyek és egyéb kiszolgáló helyiségek. (Ez utóbbiak között szerepel egy 30 főt befogadó tanterem is.) Ennek az volt az előfeltétele,

A főépület I. emeletén elhelyezkedő terek

Rekonstrukció előtt: 1. Folyóíratolvasó, 2. Nagy olvasóterem, 3. Földrajzi katalógus, általános kézikönyvek, 4. Katalógusok, 5. Katalógusok, 6. Általános tájékoztatás, 7. Kölcsönzési nyilvántartás, 8. Szociológiai dokumentációs osztály munkaszobája, 9. Budapest-gyűjteményi és szociológiai olvasóterem, 10. Budapest-gyűjtemény munkaszobája, 12. Zárt raktár, 13. Olvasószolgálati munkaszoba, 14. Zárt raktár, 15. Lefelé lezárt csigalépcső, 16. Zárt raktár, 17. Könyvlift, 18. Könyvellelőri állomás

Rekonstrukció után: 1. Irodalmi szakolvasóterem, 2. Katalógusok, általános kézikönyvek, 3. Földrajzi katalógus, általános kézikönyvek, 4. Általános tájékoztatás, 5. Fogadóter (újságok, magazinok, általános kézikönyvek), 6-7-8. Szociológiai és társadalomtudományi szakolvasóterem, 9-10-11. Budapesti és történelmi szakolvasóterem, 12. Zárt raktár, 13. Olvasószolgálati munkaszoba, 14. Szabadpolcos állomány, 15. Csigalépcső a Budapest-gyűjtemény különgyűjteményeihez, 16. Kölcsönzési nyilvántartás, 17. Könyvlift, 18. Könyvellelő

hogy elkészüljön a főépületet és a Reviczky utcai épületet összekötő átjáró, amelynek köszönhetően az év folyamán fokozatosan új helyére költözött a szerzeményezési és feldolgozó osztály, az ellenőrzési csoport és a hálózati szakreferensek, a számítógépesítési osztály, a Budapest-gyűjtemény és a szociológiai osztály. Sikertült felújítani a közhasznú információk szolgálat helyiségeit, beállványozni az újonnan nyert raktári tereket, s szerkezetileg kialakítani a Budapest-gyűjtemény különgyűjteményeit befogadó helyiségeket.... Megkezdődött a szabadpolcos szolgáltatás kiépítése. Ennek értelmében az 1990-es impresszumú könyvek már nem a zárt raktárba kerülnek, hanem az olvasók számára közvetlenül is hozzáférhető módon vannak tárolva.”

1991: „Lehetőségeinknek és terveinknek megfelelően szerény, de célirányos lépéseket tettünk az olvasószolgálati tér további átalakítására. A volt szociológiai munkaszobában napilap-olvasót alakítottunk ki, mely igen népszerűvé vált az olvasók előtt. A kölcsönzőpult áthelyezésével megteremtettük az olvasói terek közötti közvetlen kapcsolatot. A részleges szabadpolcot – amely nélkül az elmúlt év forgalmának viszonylag rendezett lebonyolítása elképzelhetetlen lett volna – másfél év alatt olvasóink megszokták és megkedvelték. Fokozatos gyarapodása miatt újabb állványokat kellett beállítani, s a kézikönyvtári anyagot is át kellett rendezni.”

1992: „...az állomány átrendezésével felszabadítottuk azokat a raktári tereket, amelyekbe 1993 folyamán a szabadpolcos anyagot és a kölcsönzési nyilvántartást fogjuk áttelepíteni. Elkészítettük az áttelepítés építészeti terveit, s az év utolsó hónapjában megkezdődtek a kivitelezés munkálatai is. Az említett raktári terek felszabadítását összekötöttük az egész állomány átrendezésével. Az elmúlt évtizedek során számos kényszermegoldás következtében áttekinthetlenné, illogikussá vált raktári rendünk. Most 6 polcfolyókilométernyi anyag megmozgatásával sikerült az adott körülményekhez képest racionális elhelyezést kialakítani.”

1993: Elkészült a két korábbi raktári tér átalakítása a szabadpolcos állomány és a kölcsönzési nyilvántartás befogadására. (Az utóbbi térben elbontottuk a helyiséget két szintre osztó födémét; ennek az elbontásnak legalább annyira örültünk, mint elődeink örültek a beépítésnek.) Júliusban áthurcoltuk a szabadpolcon lévő könyveket új helyükre, megrendeltük az új kölcsönzési pultot, s szeptember 1-jén már az új helyen találják olvasóink a szabadpolcos állományt, s – reméljük – a kölcsönzési nyilvántartást is.

1994: A szakolvasótermek kialakítása.

Itt tartunk most. Nem volt könnyű dolog. A legnehezebb mindenk között nem a nem csekély anyagiak előteremtése, a nem kevés energiát igénylő átépítések, áttelepítések végrehajtása volt, hanem munkatársaink nem kis részének meggyőzése arról, hogy ideje megtennünk a nagy ugrást, átváltanunk a XIX. század második felének technológiájáról legalább a XX. század első felének technológiájára.

Érdekes intézményszociológiai vizsgálódás lenne kideríteni, milyen tényezők munkáltak a szabadpolccal szembeni fenntartások mögött, különösen hogy hálózatunk minden egysége már régóta szabadpolcos rendszerben működik. Ám ne bocsátkozunk feltételezésekbe. A szabadpolcot végül is a valóság kényszerítette ki. A megnövekedett forgalmat egyszerűen lehetetlen lett volna továbbra is a szerény forgalomra méretezett technológiával lebonyolítani, nem is szólva arról, hogy – régi közhely a szakmában – a használóbarát könyvtárral szemben támasztott első követelmény, hogy az olvasókat engedje közvetlenül hozzáférni a könyvekhez. (Minderről részletesebben l. *Katsányi Sándor* írását a *Könyvtári Híradó* 1992. 9. számában.)

Abból indultunk ki, hogy még az új épülettel együtt sincs terünk arra, hogy

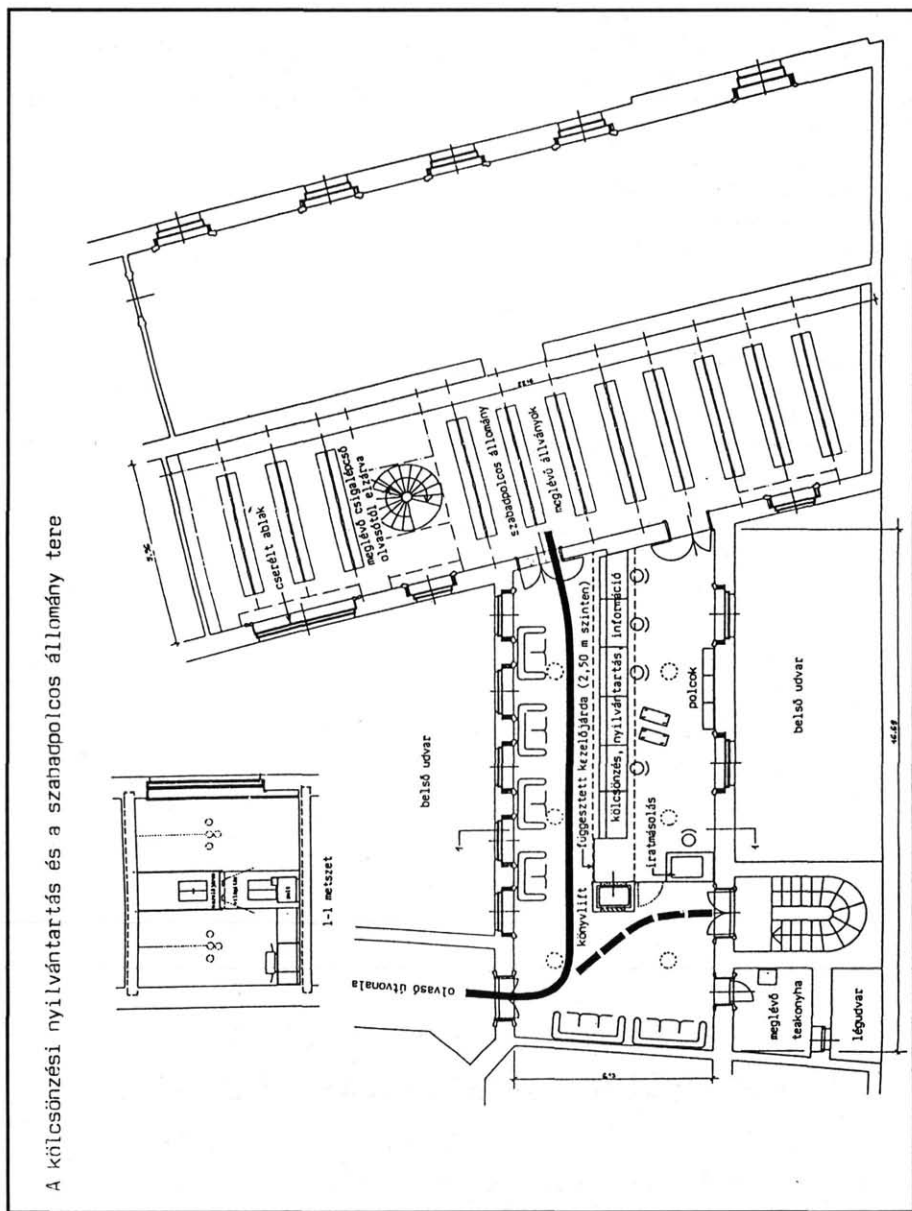
egy nagyvonalú szabadpolcosítással százezres nagyságrendű állományt helyezünk ki. Ennek személyi és technológiai (számítógépesítés, óh!) feltételei sem voltak meg. Viszont a kezünkben volt *Márffy István* kollégánk felmérése 1987-ből, mely szerint a forgalom 50%-át az utolsó tíz évben beszerzett anyag bonyolítja le. Mi lenne, ha legalább ezt az állományrészt helyeznénk szabadpolcra? S nem visszamenőleg (katalóguskonzekvenciák, brrr!), hanem fokozatosan? Ha minden újonnan beszerzett könyv esélyt kapna arra, hogy legalább 10 évig közvetlenül is megmutathatná magát használóinak, s csak utána foglalná el helyét a raktárban?

Ez járható útnak látszott: minden könyv két raktári jelzetet kap, s a szabadpolcos állomány feltöltése után évente ki kell válogatni a „lejárt” könyveket. Ez egyben jó alkalom a rendszeres selejtezésre is. Igen ám, de hol találunk helyet az épületen belül ennek az új szolgáltatásnak? Elég sok feltételnek kell megfelelni: legyen szerves része az olvasói térnek, hiszen az olvasó helyben is olvas, meg kölcsönöz is; legyen közel a katalógusokhoz, mert ha valaki innen választott, nem küldhetjük el egy másik szintre a könyvért; legyen közel a kölcsönzési nyilvántartáshoz; használata ne zavarja a könyvtár egyéb szolgáltatásainak az igénybevételét; illeszkedjék a kialakítandó szakolvasótermek rendszeréhez; ne keresztesse az olvasó útja a szolgálati útvonalakat stb.

Éppen e sokféle szempont miatt igen heves vita bontakozott ki az előkészületek során – akkor, amikor nagyjából-egészéből elfogadást nyert a szabadpolc bevezetésének a plánuma – arról, hová is kerüljön az épületen belül. Hosszú lenne itt minden variánst felsorolni, elég legyen annyi, hogy külső szakértőket, s nem is akárkiket kértünk fel tanácsadó-döntőbíró szerepre. *Balászné Veredy Katalin*, *Futala Tibor* és *Vitályos László* egybehangzón helyezte a szabadpolc ilyen értelmű bevezetését, s igen hasznos szempontokra hívta fel figyelmünket az olvasószolgálati tér újjáalakítása tekintetében. (Örülök, hogy most a szakmai nyilvánosság előtt is megköszönhetem közreműködésüket.)

Végül is nagyjában-egészében – kisebb változtatásokkal – az a szakmai koncepció valósul meg, amelynek első fogalmazványát a *Könyvtári Híradó* 1989. 7-8. számában találhatják meg olvasóink. Tájékoztatásukra közöljük a főépület I. emeletének alaprajzát. A kódszámok két sora közül az egyik a funkciók rekonstrukció előtti telepítését mutatja, a másik pedig az 1994 végére várható rendet. Ehhez csak annyit fűzhetünk hozzá, hogy a részleges szabadpolc máris beváltotta a hozzá fűzött reményeket. (Használatáról, forgalmáról részletes felmérés van készülőben.) Megítélésünk szerint sikeres volt a két, e célra szolgáló raktári tér átalakítása (*Hegedüs Péter*nek, a békéscsabai megyei Könyvtár egyik tervezőjének a munkája), s hála eleink előrelátásának, a korábbi raktári állványok tengelytávolsága (156 cm) megengedte, hogy az olvasókat beengedjük közéjük. A szabadpolcos szolgáltatás úgy illeszkedik a nyilvános szolgáltatásba, hogy nem zavarja a helybeni használatot; a szabadpolc segítségével létszámnövelés nélkül tudjuk lebonyolítani az utóbbi években 50%-kal megnövekedett forgalmat.

A telepítési renddel kapcsolatosan érdemes az alábbiakat megemlíteni. Az olvasó útja ugyan meghosszabbodik, ha kölcsönözni óhajt, de a katalógusokon keresztül vezet. A raktári kiszolgálás közvetlenül a kölcsönzőpulttól történhet. Az állományvédelmi szempont kissé sérül azzal, hogy nem a bejáratnál van a kölcsönzőpult, de a könyvellőri állomás továbbra is üzemel, s a fogadóteremben is felállítunk egy technikai referenzet adó szolgálati pontot. (S előbb-utóbb csak kerül pénz egy elektromágneses könyvvédelmi berendezésre is a könyvellőri mellé.) A szabadpolcos tér – bár 30-50 ezer kötet befogadására képes – tovább bővíthető akár a melléte, akár a fölötte lévő zárt raktári övezet terhére.

A szabadpolcos térben lévő csigalépcső ismét funkciót kap: ezen keresztül lehet megközelíteni a Budapest-gyűjtemény fotótárát, kisnyomtatvány-gyűjteményét és plakáttárát a földszinten (a szerzeményezési és feldolgozó osztály korábbi helyiségeiben), tehát ezek a használóktól korábban elzárt (a II. emeleti raktári övezetekben elhelyezett) gyűjtemények is az olvasók számára közvetlenül hozzáférhetőkké váltak. (A csigalépcső fölfelé egyelőre le van zárva az olvasók előtt.) Így a nyilvános szolgálat terei mind az I. emeleten helyezkednek el, kivéve a

közhasznú információs szolgálatot, amely a földszinten jobbra kapott három helyiséget (nagyjából az 5-ös és 6-os jelű helyiség alatt); ez azonban előnyösnek tekinthető, mert a könyvtár zárva tartása idején is működhet ez a szolgáltatás, egyébként pedig távközlési kapcsolata megoldott az I. emeleten lévő általános tájékoztatási ponttal.

Összefoglalva azt mondjuk erről a telepítési rendről, hogy az egyes funkciók számára talán lehetett volna előnyösebb helyet is találni, de csak az összes többi funkció sérelme árán; viszont az egész működőképessége szempontjából – az apróbb kompromisszumok ellenére – ez látszik az optimumhoz legközelebbi megoldásnak.

1994-re maradt az utolsó lépés megtétele. Még sok fenntartással kell számolnunk a katalógusok áthelyezésével kapcsolatosan (sokan aggódnak, hogy a bálterem szépsége elvész, ha olvasói asztalok helyett katalógusszekrények kerülnek ide, de ne feledjük, hogy a Marcianában is, a Laurenziában is, máshol is magas olvasópulpitusokat, állványokat helyeztek el annak idején, s valamikor csak konvertáljuk visszamenőlegesen is katalógusainkat számítógépre) s még sok technológiai, munkaszervezési kérdést kell megoldani a szakolvasótermek megszervezése terén. Utána pedig már tényleg az FSZEK központi könyvtára hosszabb távra szóló elhelyezésének megtervezéséhez kellene hozzáfogni. Most 10-15 éves lélegzetvételi szakaszhoz jutottunk; de mi lesz az azután következő évtizedekben? S mi lesz a teljes funkciójú, világvárosi központi könyvtárral?

*

A szerkesztőség felkérésének pedig csak azért tettem eleget, mert hátha van még az FSZEK központi könyvtárán kívül más könyvtár is, amely át akar térni a zárt polcos rendszerről a szabadpolcosra, s amely bátorítást kaphat a mi vállalkozásunktól. Ha pedig ilyen könyvtár már nincsen széles e hazában, akkor tekintsék az olvasók beszámolómat pusztán könyvtártörténeti érdekességnek.

Papp István

Egy új lehetőség: Hipertext és annak alkalmazása a könyvtári tájékoztatás területén

Az alábbi dolgozat nem a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros számára készült. Szerzője tudományos diákköri dolgozatként készítette el, ilyenként – Mazsola jelisével – aratott sikert a bírálók és a bírálóbizottság köreiben. Természetesen örömmel közöljük, nem azért, mert diákköri dolgozatként kiválóan bizonyult, hanem mert tárgya és feldolgozásmódja alapján egyaránt közfigyelemre érdemes. (Bemutattatott a XXI. OTDK-n, Szegeden, 1993-ban. Bírálói Marton János és Novák Ákos voltak, a bizottságban Csapó Edit és Szabó Sándor ültek.

A hipertext koncepcióját és gyakorlatát a regényírástól kezdve a szoftvermérnökség számos területen lehet alkalmazni. Az alábbiakban ennek egy szeletét,

1. ábra A Hipertár címlapja

a könyvtári tájékoztatásban betöltött, pontosabban betöltendő lehetséges szerepkörét fogom bemutatni. A lehetséges felhasználási területeket működő alkalmazások alapján különítettem el egymástól.

Könyvtári tájékoztatás és a hipertext

A könyvtári tájékoztatás feladata, hogy segítse az olvasót információs igényének kielégítésében. Az információtermelés szakadatlan növekedése és új információhordozó eszközök tömeges elterjedése miatt, hagyományos eszközökkel mind nehezebb eleget tenni az információ iránti igényeknek. Mert bár a multimedia információhordozók egyre nagyobb mértékben kapnak helyet könyvtárainkban, a hagyományos dokumentumoktól elkülönített feldolgozásuk és tárolásuk miatt az olvasó sokszor nem is értesül létezésükről, noha primér információt tartalmazhatnak. Az információk szelekciója mellett szükség van tehát az újabb információs eszközök integrálására is. A könyvtári tájékoztatásnak mindezek figyelembevételével a jövőben is biztosítania kell az olvasók számára a primér információkhoz való hozzájutást:

- Direkt információszolgáltatás formájában (faktografikus tájékoztatás);
- Közvetett információszolgáltatás formájában (irodalomfeltárás, irodalomfeltáró eszközök ismertetése, a könyvtárról és a tájékoztatási eszközök használatáról nyújtott információk).

Mind sürgetőbb igény a könyvtárakkal szemben, hogy azok az információk összes típusát fogják át, váljanak információs központokká. A tájékoztatással szembeni igények egyre jobban növekednek, ezeknek a könyvtár csak úgy tud eleget tenni, ha új megoldásokat keres.

A hipertext és hipermedia, ez az új információs eszköz, új lehetőségeket hordoz magában. Megvalósítja az információtípusok integrációját, az olvasók számára biztosítja a gyors információkeresést és szelekciót, természetességével a könnyű elsajátítást, a hajlékonyságot, az információ több szempontú összetett vizsgálatát, a dinamikus fejlesztés lehetőségét.

Az alábbiakban azt vizsgálom, mely területeken tölthet be a hipertext, illetőleg hipermedia kiegészítő vagy hiánypótló szerepet.

Hipertext alkalmazása faktografikus tájékoztatásban: szótárak, enciklopédiák, kézikönyvek

A faktografikus tájékoztatás hagyományosan enciklopédiákra, lexikonokra, szótárakra, adattárakra és kézikönyvekre támaszkodik. Ezek az eszközök mind erősen strukturált információt, eleve meghatározott és formázott viszonyokat tartalmaznak, melyek alkalmasak hipertext bázissá való átépítésre. A CD ROM és egyéb tömegtárolók alkalmazása pedig nem csak nagy adatmennyiségek, könyvtárnyi szövegek és azok kapcsolatrendszerének tárolását, de hangeffektusok, képek, grafikák megjelenítését is lehetővé teszi. Ezáltal színesebb, összetettebb faktografikus tájékoztatási eszközöket, hipermédia alkalmazásokat nyerhetünk.

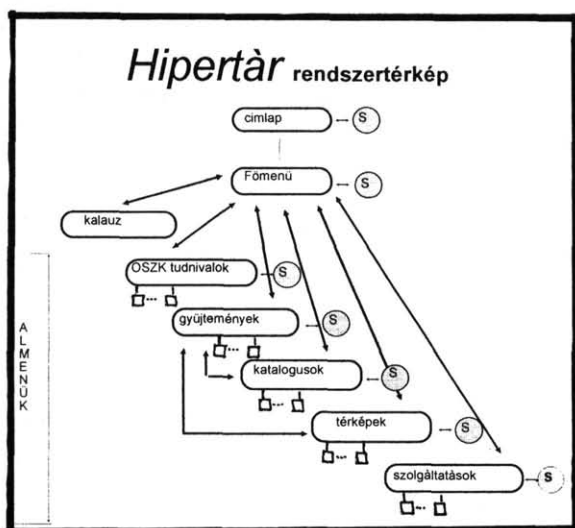
A hipermédia előállítása azonban részint nagyobb tárolási igénye, részint pedig a szükséges perifériák miatt több fokozattal drágább, ezért egy ilyen típusú alkalmazás bevezetését megfontolás tárgyává kell tennünk. Ezzel összefüggésben a szakemberek egy része szkeptikus a hipertext formájú kézikönyvekkel, enciklopédiákkal szemben. *Philip Rubens* kísérlete a hipertext bázisban és hagyományos kézikönyvekben végzett keresést vizsgálta. Ennek eredményeképpen megállapította, hogy a felhasználók nyomtatott könyvben gyorsabban és magabiztosabban találják meg az adott információkat, mint a könyv hipertext változatában.

Ha a kísérlet eredményét tényként fogadjuk el, a hipertext lehetőségeinek kiaknázására olyan alkalmazási területet kell keresni, amelynek nincs vagy nem kielégítő formájú a nyomtatott előzménye.

Tárgykörre orientált hipertext alkalmazások

A faktografikus tájékoztatásban gyakran adódnak olyan kérdések, melyek megválaszolásához egyidejűleg több hagyományos tájékoztatási eszköz igénybevétele szükséges. Ezek egyidejű használata lassú és nehézkes. A hipertext előnyeit maximálisan kiaknázva a faktografikus tájékoztatás céljait szolgálják azok az alkalmazások, melyek nem egy könyvből, hanem több különböző forrás felhasználásával készültek és egy tárgykör lényegi és rokon vonatkozásait tárják fel. Ezek az alkalmazások túlnyomórészt hipermédiák, melyek multimédia információkat is tartalmaznak. A videóanyag, hangfelvételek, képek mellett bibliográfiai adatokat, értelmező vagy többnyelvű szótárakat, lexikonokat, enciklopédiákat, háttér tanulmányokat fognak össze. Egy rendszeren belül lehetővé válik mindezek együttes, akár párhuzamos használata is, ami a tájékozódás folyamatát jelentősen leegyszerűsíti és meggyorsítja. Ezek az alkalmazások legtöbbször ugyancsak hipermédiák, azonban nyomtatott előzményük nem lévén, már alapvetően hiánypótló szerepet tölthetnek be. Elsősorban a történelmi, művelődéstörténelmi, művészeti, irodalmi tájékoztatás területeit ölelik fel, de képviselőik megtalálhatók a jogi tájékoztatás területein is.

Hipertext alkalmazása a közvetett információszolgáltatásban: számítógépes eszközök segédletként. A számítógépek elterjedése a könyvtárakban egyre nagyobb mértékű. Napjainkban számos könyvtár biztosítja online vagy CD ROM használatával a számítógépes adatbázishoz való hozzáférés lehetőségét. A tájékoztató könyvtárosnak és az olvasónak egyaránt meg kell küzdenie a számítógépes rendszerek okozta kezdeti nehézségekkel. Az adatbázisok tartalmához lekérdőző nyelvvel lehet hozzáférni, melynek nem ismerése, illetőleg félreértelmezése kétes eredményekhez vezethet, ami a felhasználó információs igényét

2. ábra Hipertár rendszertérkép

egyáltalán nem vagy csak látszólag elégíti ki. A feladat ennek következtében kettős: – a felhasználót meg kell tanítani a számítógépes szolgáltatások használatára, a lekérdező nyelv parancsaira és szintaktikájára; – a gördülékeny használat érdekében gyors segílyt kell biztosítani számára, ami – mindig az adott program állapotához kapcsoltn – szükség szerint meghívható.

Az adatbázisok szolgáltatói ugyan biztosítanak a programokhoz meghívható segítséget, azonban ezek valójában nem felelnek meg egy bajba jutott olvasónak. Felépítésük ugyanis hasonló a kézikönyvekhez, ahol a kereső regiszterből kiválasztott parancsot megmagyarázza ugyan, de annak távlati összefüggéseire nem ad választ.

Ennek megfelelően a hipertext két területen vehető be: tanító-tanuló rendszerként, melynek használata során a rendszer a tanuló előképzettségéhez igazodik, és online katalógusok és adatbázisok segítségeként, illetőleg e két típus keverékeként. A szakirodalom jóslata szerint az online katalógusok és adatbázisok szolgáltatói potenciális várományosai a hipertextnek, mert azzal a keresés hatékonyságát lehet javítani.

Mint azt a bevezetőben is említettem, mind növekvőbb az igény arra nézve, hogy a könyvtárak információszolgáltató központokká váljanak, melyek az élet minden területére kiterjedő információkat is képesek a felhasználók rendelkezésére bocsátani.

Tájékoztató jellegű hipertext alkalmazások

A tájékoztató jellegű alkalmazások kategóriájába tartozó rendszerek közérdekű, eligazító, illetve általános információkat tartalmaznak valamilyen helysége, intézményre, annak használatára, legfontosabb tulajdonságaira nézve. A legtöbb kereskedelmi forgalomban lévő hipertext ezt célozza meg. Ilyen formában egyaránt alkalmazhatják utazási irodák, bankok, múzeumok és könyvtárak.

Ezen belül még a tisztán könyvtári vonatkozású alkalmazásoknak is két típusát lehet elkülöníteni:

– A *közhasznú információs szolgáltatást*, melyet a fent elmondottakkal összhangban a könyvtáraknak is el kell vállalniuk. Az ilyen rendszerek többnyire a könyvtár közvetlen környezetéről, a városról tartalmaznak praktikus és tudományos jellegű információkat, mint például szállás és étkezési lehetőségek, a város életét szemléltető statisztikai adatok. A hipertext formájú tájékoztatás előnye, hogy nem elszigetelt információs eszköz, mint példának okáért egy térkép, hanem komplex és aktuális tartalmú tájékoztató rendszer, amely a változásoknak megfelelően dinamikusan fejleszthető.

– A másik tipikusan könyvtári felhasználást a *könyvtári tájékoztató rendszerek* képviselik. Egy adott könyvtár rendszerét nem ismerő olvasók sok időt pazarolnak el, amíg kezdik kiismerni magukat a könyvtár szolgáltatásai és eszközei között. A könyvtári tájékoztatást, szerteágazó tevékenységi köre mellett nem érdemes ilyen rutin jellegű kérdésekkel terhelni. Egy hipertext alkalmazása felszabadíthatja a tájékoztató könyvtárost ezirányú kötelezettségei alól. A „könyvtári tájékoztató” rendszerek alapgondolata tulajdonképpen a közhasznú információs rendszereken nyugszik. Egy ilyen rendszernek az adott könyvtár és tájékoztatási eszközeinek használatára vonatkozó információkat kell tartalmaznia. Az ismeretek megszerzése egyszerű legyen és vonzó képet alakítson ki a könyvtárról. A hipertext ilyen típusú felhasználása ennek nyomán különösen Amerikában és Európa nemzeti könyvtáraiban terjedt el.

Mint a fentiekből is kiderül a hipertextnek, illetve a képeket, grafikákat, hanganyagot is tartalmazó hipermediának alkalmazására a könyvtári tájékoztatás számos területén mód nyílik. A témával foglalkozó magyarországi szakemberek felismerték az új információs eszköz jelentőségét és előnyeit, azonban a szakirodalom tanúsága szerint alkalmazására könyvtárainkban még nem került sor.

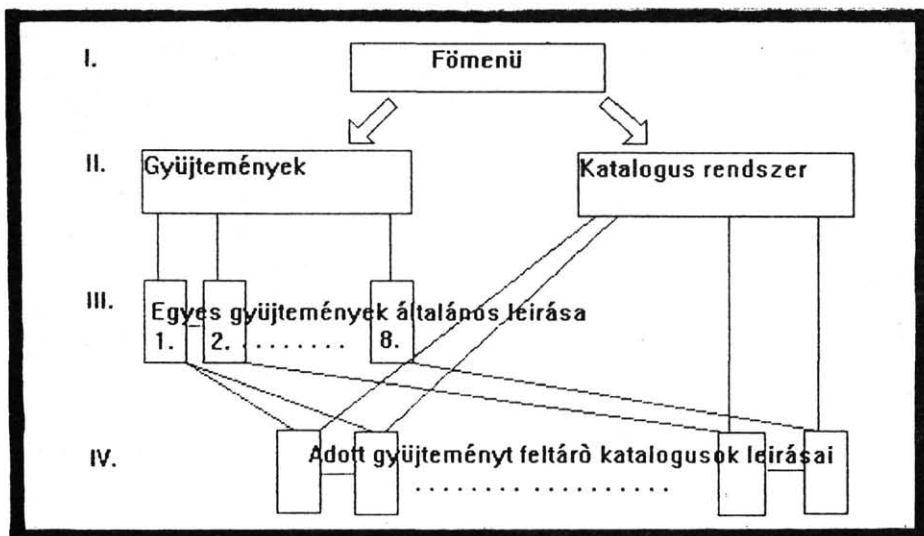
A felsorolt lehetőségek közül elméleti összegzősképpen az alábbiakban egy általam készített hipertext alkalmazást mutatok be, mely az alkalmazások legutóbbi kategóriájába, a könyvtári tájékoztató rendszerek közé sorolható be. Az alkalmazás jellegének kiválasztásakor figyelembe kellett venni annak a szemléltető jellegéből eredő terjedelmi korlátokat, a vele szemben felmerülő reális igényt és takarékosági megfontolásokat.

Országos Széchényi Könyvtár Hipertár

A rendszer neve Hipertár, amely a *Hipertext Tájékoztató Rendszer* rövidítéséből származik. Az alkalmazás a Széchényi Könyvtárban való eligazodást kívánja megkönnyíteni. Ezt két módon szolgálja: – általános, bevezető jellegű információkkal, melyekre azoknak van szüksége, akik először járnak a könyvtárban; – gyakorlati, eligazító jellegű információkkal, melyekre azoknak van szüksége, akik rendszeres könyvtárlátogatók, de a könyvtár rendszerét még nem ismerik teljes mértékben.

Az alkalmazásban feldolgozott információk az „Országos Széchényi Könyvtár” című tájékoztató kiadvány, illetve *Faragó Lászlóné és Haraszy Gyula: Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusai* című kiadvány és a könyvtár olvasóterméinek bejárása alapján gyűjtött adatokból származnak. A Hipertár Toolbook 1.5 szoftverrel készült, mely IBM PC-n Windows 3.1 környezetben futtatható.

A rendszer a hipertext tulajdonságainak megfelelően könnyen kezelhető azok

3. ábra A Hipertár szerkezetének részlete

számára is, akik nem rendelkeznek számítógépes ismeretekkel. A Hipertár hipertexthez méltón a tetszőleges irányú fejlesztés lehetőségét kínálja.

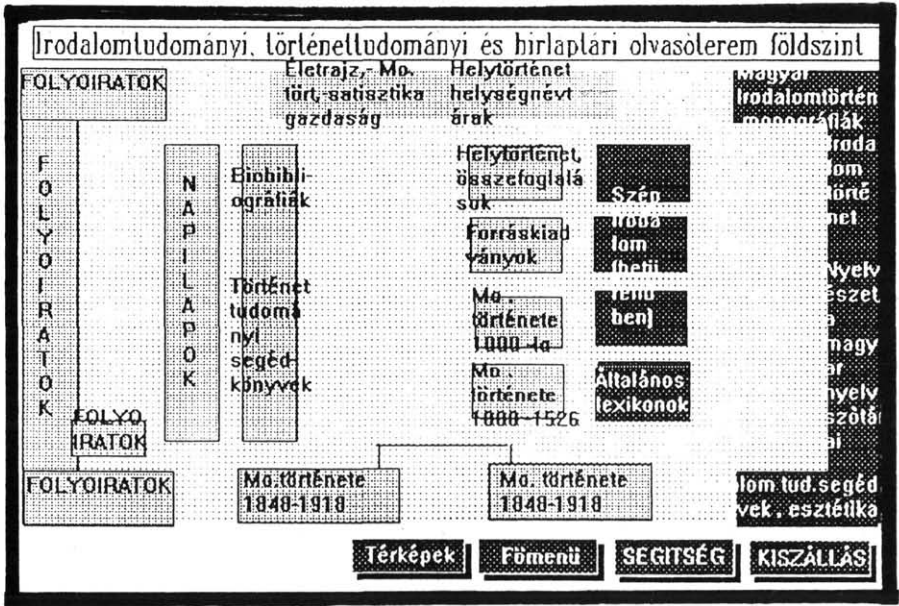
A Hipertár felépítése: címlapján az Országos Széchényi Könyvtár látható (1. ábra). A felhasználó dönthet a rendszerbe való közvetlen belépés vagy az általános segítség megtekintése mellett. Ez utóbbi magával a hipertextnek a fogalmával és sajátosságaival ismerteti meg az olvasót, illetve alapvető információkat közöl a Hipertár használatával kapcsolatban. A rendszer későbbi használata során felmerülő további problémák megoldására a Hipertár egy közvetlenebb segítséget is felajánl. Ez a segítség az olvasó pillanatnyi döntéseit hivatott megkönnyíteni. Ennek megfelelően ez a segítség mindig aktuális rendszer állapothoz kapcsolt, lehetővé téve, hogy a felhasználó a segítség elolvasása után ugyanoda térjen vissza, ahonnan azt meghívta.

A rendszer szerkezetét és felépítését a renszertérképen lehet nyomon követni. (2. ábra)

A közvetlen belépést választva az olvasó a tulajdonképpeni gyökérdokumentumhoz jut, a „Főmenübe”, ahol a menüpontokon keresztül áttekintést kaphat a rendszer által tartalmazott főbb témakörökről. A felhasználó ennek megfelelően a következő lehetőségek között választhat: kalauz, OSZK tudnivalók, gyűjtemény, katalogusok, szolgáltatások, térkép, segítség, kiszállás.

A „kiszállás” a címlapra, a „segítség” pedig a címlapról is meghívható általános segítséghez vezet. A fennmaradó 6 menüpont foglalja magába a könyvtár használatára vonatkozó információkat. A tájékozódás elvesztése esetén a Főmenühöz, akár a „kályhához” a rendszer bármely pontjáról vissza lehet térni (2. ábra).

A „kalauz módot” választva a Hipertár végigvezeti az olvasót a könyvtár megismeréséhez szükséges legfontosabb információkon. Ennek a résznek a szerkezete nem más, mint a Hipertárban tárolt információk egy részének lineáris, meghatározott logikai sorrendet követő összeállítása, melyben az olvasó a „tovább” kapcsoló segítségével gyakorlatilag lineárisan, döntési kényszer nélkül

4. ábra

haladhat. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kíváncsi olvasó ne szakíthatná meg bárhol az útját, és nézhetne meg valamit soron kívül.

A Hipertár struktúrája azonban a kalauztól eltekintve alapvetően hierarchikus. Ez a hierarchia nem szigorú, szomszédos kapcsolatokat és szülő-gyerek viszonynál további kapcsolatokat is tartalmaz (3. ábra). Példának okáért a „gyűjtemény” menüpont célcsomója a Széchényi Könyvtár állományi tagolódásának megfelelően további 8 kapcsolót tartalmaz, melyek az azonos szinten, egymással mellérendelő viszonyban álló „egyes gyűjtemények leírása”-hoz vezet. A következő szintre lépve az olvasó áttekintést kaphat a gyűjtemények feltárását segítő katalógusokról. A könyvtár katalógusait tartalmazó leírások ugyanakkor a Főmenüből csaknem közvetlenül is elérhetők.

Általános, bevezető jellegű információkat a kalauzon kívül két menüpont köré szerveztem. A könyvtár használatával, szabályaival, nyitva tartásával összefüggő információkat az „OSZK tudnivalók” menüpont, illetve a könyvtár egyes állományrészeit a „gyűjtemények” menü meghívásával lehet megismerni.

Rendszeres könyvtárhasználók számára elsősorban a „katalógusok,” „szolgáltatások” és a „térkép” menüpontok nyújtanak segítséget. Bár katalógus kizárólag gyűjteményhez kötötten létezik, az olvasó számára meg kell adni a lehetőséget, hogy a főmenüből közvetlenül is meghívhassa a katalógusokat. Természetesen ekkor olyan almenühöz érkezik, ahol meg kell jelölnie a kérdéses gyűjteményt, melynek feltáró eszközeit megismerni kívánja.

A „szolgáltatások” menüpont alatt a könyvtár szolgáltatásairól, a fénymásolási lehetőségekről kaphatnak információt a felhasználók.

A „térképek” meghívásával a felhasználó a könyvtár egyes szintjeinek, illetőleg VII. szinti olvasóinak alaprajzát tartalmazó almenühöz juthat, amelyből a kérdéses térkép meghívásával tájékozódhat az egyes gyűjtemények elhelyezésé-

ről, továbbá a VII. szinti törzsállomány szabadpolcos anyagának elhelyezkedéséről.

A rendszerben ennek megfelelően 10 térkép található a könyvtárról (egy-egy szintek, VII. szinti olvasók földszintje és galériája). Ezek az alaprajzok a „Főmenüből”, a „gyűjteményből” és a „katalógusok” menüpontokból egyaránt elérhetők, ezzel maximálisan kihasználva a hipertext térhálóba szervezett információ tároló és megjelenítési modelljét.

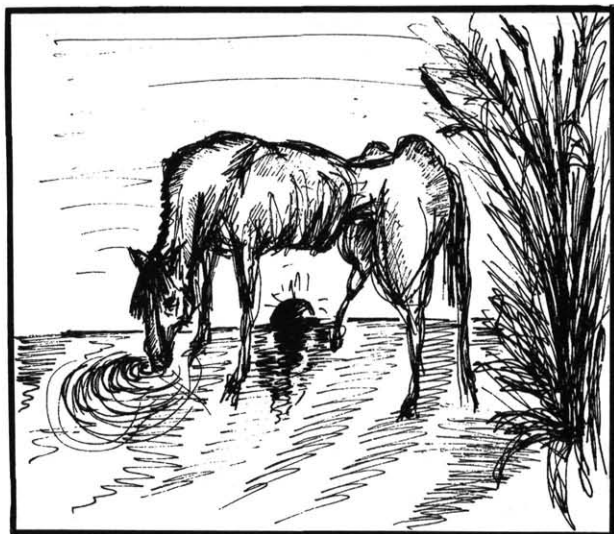
Az olvasótermek alaprajzán jól elkülöníthető, megcímzett egységek jelölik a polcok tartalmát (4. ábra).

A kurzor ráállítása a feliratokra rejtett ablak előhívását eredményezi, mely részletesebb információt, nagyobb témaköröket, és az anyag szabadpolcos jelzetét adja meg „től-ig” formában. Az olvasó a kézikönyvtár betűrendes katalógusában folytatott keresése eredményét, mely az olvasó számát és a könyv jelzetét tartalmazza, ezzel a felülnézeti térképpel gyorsabban és kisebb fáradsággal megtalálhatja.

A Hipertár fejlesztési lehetőségei. A Hipertár szükség szerint tetszőleges irányban továbbfejleszhető. A lehetséges irányok közül az alábbiakban csak néhányat említenék meg.

A rendszer bővítésének lehetséges iránya lehet a könyvtárban rendelkezésre álló, tudományterületekhez kapcsolt és általános tájékoztatási eszközökről (bibliográfiák, kézikönyvek, katalógusok) adott tájékoztatás. Információkat tartalmazhatna arról, hogy az egyes tudományszakoknak, melyek a legfőbb segédletei, azok használatától milyen típusú válaszokat várhat az olvasó, illetőleg hogyan lehet ezeket gyorsan, eredményesen használni.

A rendszer a térképek irányába is bővíthető. A térképek mellé be lehet építeni egy kereső modult, amely a VII. szint olvasótermeiben, a szabadpolcos állományrészek közötti eligazodást gyorsabbá és még egyszerűbbé tenné. A felhasználó számára adott lenne a lehetőség, hogy az általa keresett jelzetet egy jelzettartományokat és nagyobb tárgyköröket tartalmazó lista alapján kiválasszon. A fogalmak és tartományok a megfelelő olvasóterem alaprajzával lennének összekötve, ahol a keresett tartomány helye egységes színnel jelölt

lenne. Egy ilyen kapcsolatrendszer kialakítása azonban a számokat tekintve óriási munka, és kérdéses a rá irányuló igény.

A Hipertár a hasonló rendszerek mintájára akár a személyzet adataival is kiegészíthető, legalábbis azon a szinten, hogy a különböző problémákkal kihez lehet fordulni.

A Hipertár tehát szükség szerint komplex tájékoztató rendszerre fejleszthető. Jelenlegi stádiumában célja, hogy a hipertext könyvtári tájékoztatásban való alkalmazási lehetőségekre példát adjon.

Lengyel Mónika

Egy könyvtári PR-kísérlet

Az egyik megyei napilapban – egy könyvtári tevékenységünkkel kapcsolatos cikksorozat részeként – könyvismertetések jelentek meg. Íme kettő közülük:

Állatokról

Pingvin, bagoly, fóka, őzek, egér, sólyom, gyík. Ezekről az állatokról szólnak azok a könyvek, amelyek nemrégiben érkeztek az X. könyvtár felnőtt- és gyermekrészlegeibe (ez és ez az épület). Az angol nyelvű könyvekben számos színes kép van, ezért bizonyára sok gyerek fogja forgatni őket, de az általános iskolai biológia oktatóinak is hasznos segítő társai lehetnek.

A *Giants of the Past* (Óriások a múltból) szintén kölcsönzésre érdemes annak, aki érdeklődik az ősszállatok iránt. Nemcsak a különféle száuruszok színes rajzai érdekesek a figyelemre, hanem az ásatások érdekes képei is. Az említett könyvek a *National Geographic Society* kiadványai; a szabadpólc 591-es és 560-as jelzeteinél találhatóak meg, mindkét könyvtári részlegben.

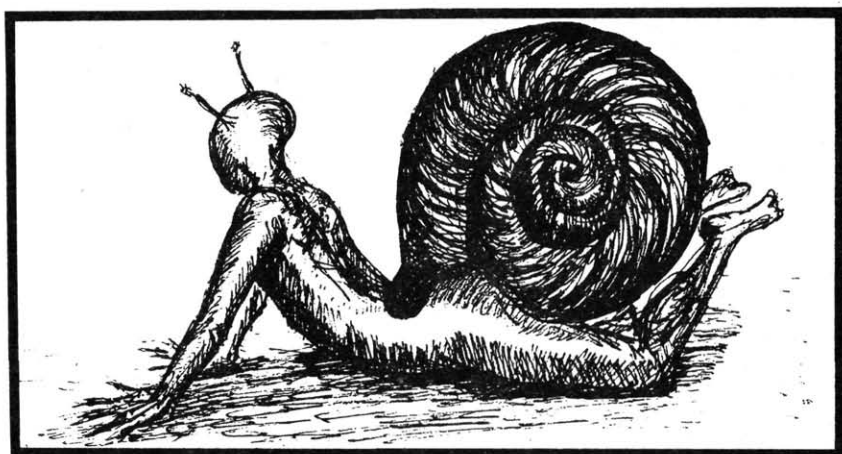
Karrier művészeti vonalon

Az X. könyvtárba érkezett új amerikai könyvek között található: *Hol-*

den, Donald: Art Carrier Guide. New York, 1983. A könyv segít az érdeklődők pályafutásának megtervezésében. Ezt fejezetcímei is sugallják: Hogyan válasszuk ki a megfelelő iskolákat? Milyen szakirány érdekel? – Szépművészet? Graphic Design? Építészet? Fényképészet? Más területek? Hogyan készítsük elő hivatásunkat?

Az angol nyelvű könyv tehát a művészeti pálya után érdeklődők számára lehet elsősorban fontos. A mű az X. könyvtár szabadpólcáról, a 370 H70-es jelzet alól kölcsönözhető.

A két cikk egy könyvtári PR-kísérlet része. Ez, mármint a *Public relations*, közönségkapcsolatot, más fordításban kapcsolatszervezést jelent. Célja, hogy – mivel a megfelelő információ erőforrás, érték – tervszerű tájékoztatás által, közvetetten vagy közvetlenül növelje a könyvtári munka hatékonyságát. A PR-nek van intézményen kívüli, illetve azon belüli része, de tevékenységei felhasználhatók még célcsoportok szerint (munkatársaknak, felhasználóknak, üzleti partnereknek, illetve fenntartónak szóló), de osztályozhatók eszközök vagy információhordozók tekintetében is, pl. körlevél, előadás, termékbemutató, folyóiratcikk, ügyfélszolgálat, reklámlapok. A könyvtár a fenti példában a külső PR szűkebb célcsoportnak szóló válfaját alkalmazta írott

tömegkommunikáció eszközön keresztül.

A kísérlet célja

Közvetlen célok

1. *A szolgáltatás felkínálása.* Felmérésekkel könnyen igazolható, hogy még az aktív könyvtárhasználók sem ismerik a könyvtár, számukra érdekes szolgáltatásait, nem is beszélve a könyvtárat elkerülő döntő többségről. A fenntartónak is pontosan ismernie kell a könyvtár működő (és nem pedig kirakat-) szolgáltatásait, például azért, hogy tudják, mivégre szavazzák meg a könyvtár fenntartási költségét. Talán meglepően hangzik, de nagyobb könyvtárak esetén nem ritka, hogy a könyvtári személyzet nem ismeri könyvtáruk szolgáltatásainak kínálatát. (A munkatársaknak azonban természetesen nem a sajtón keresztül kell ezeket megismerniük.)

2. *A könyvtár sajtóbeli szerepeltetése, presztízs-növelése, image-formálás.* Az is jelentős önmagában, hogy a könyvtár rendszeresen hirdet. Így a könyvtár, ha lobbizva is, de bekerülhet a köztudatba. Az sem mindegy, hogy a könyvtári hirdetés tárgyának mi a társadalmi megítélése. A példák-

ban említett angol nyelvű könyvek vagy a karrier, mint motívum, vonzó dolgok társadalmunkban.

Közvetett célok

3. *Kapcsolatteremtés a lehetséges olvasókkal.* A lakosság döntő többsége, országosan 80-90%-a nem veszi igénybe a könyvtárak szolgáltatásait (ezzel is véleményét fejezi ki a könyvtárakkal kapcsolatban). A napilapot a könyvtárhasználók körénél bizonyosabb szélesebb réteg veszi kézbe. Az újságot az olvasással kapcsolatban motivált emberek forgatják, tehát pontosan azok, akik a viszonylag kis befektetéssel könyvtárlátogatóvá tehetők.

4. *Kapcsolatteremtés a sajtóval.* A könyvtár társadalmi presztízse nem túl jó, legalábbis rosszabb, mint ahogyan lehetőségei engednék. Így nem is áll a tömegtájékoztató szervek érdeklődésének középpontjában. Tenni kell azért, hogy ne kerüljön teljesen ki figyelméből. Ezt a könyvtárnak senki nem teszi meg szívésségből, tehát a társadalmi ismertségért – ha számot tart ilyenre – a könyvtárnak saját magának kell megküzdenie.

5. *Felhasználó-oktatás.* Ennek ugyan egy szinten túl megkérdőjelezhető a létjogosultsága, hiszen a könyvtár feladata nem az oktatás, ha-

nem a felhasználók szükségleteinek szintjéhez igazított, azaz minőségi szolgáltatás. Magyarán: az olvasó helyett a könyvtár alkalmazkodik. Ugyanakkor valószínűleg elengedhetetlen, hogy a könyvtár néhány alapfogalomra rávezesse a felhasználót, a cikkekben pl. a szabadpalc vagy a jelzet. Nagyon kell azonban ügyelni arra, hogy a könyvtári szakkifejezések a szélesebb (kevésbé tapasztalt) közönséget ne riassza el.

6. *A kísérlet ne terhelje meg a könyvtár költségvetését.* Ne kelljen új forrásokat, pl. munkaerőt, eszközöket, nyersanyagokat beszerezni. A könyvtár – mivel pénze alig van – inkább a már meglévő lehetőségeit használja ki.

Módszerek

Tömörség. A napilapolvasók többsége jobban kedveli a rövidebb, áttekinthetőbb cikkeket. Formailag tehát erre is kellett törekedni.

Tudatos szövegezés. Fontos, hogy a célcsoport igényeinek megfelelő legyen a nyelvezet (választékosság, idegen szavak mennyisége és minősége, mondatok testessége stb.).

Rendszeresség. Lehetséges lett volna a kísérletben, ha a kis cikkek heti rendszerességgel a lap ugyanazon helyén jelennek meg. Így az érdeklődő a cikkeket (elvileg, ha megtartja az újságot) vissza tudja keresni.

Az olvasói igényekhez jobban igazodhat azonban az a módszer, amely például a könyvhirdetést a hasonló témájú cikket követően jelenteti meg. Összegezhetőnek az előnyök azáltal, ha rovatvezetőkkel sikerül felvenni a kapcsolatot, és ők belátásuk szerint gazdálkodnak a kis (kb. félflekkes) könyvtári könyvet vagy szolgáltatást népszerűsítő cikkekkel. A rendszeresség sokat javít az információközlés hatékonyságán. Ehhez azonban az újság szerkesztőivel komolyabb egyeztetésre van szükség. Remény szerint

a sajtó szakemberei jóindulattal állnak az ügy mellé – ahogyan ez esetünkben is történt. Ha mégsem így lenne, akkor külön energiát kell fordítani az ő megnyerésükre is.

A kísérletben a cikkek az újságban elszórva helyezkedtek el, nem kapcsolódva semmi hasonló témájú érdekesítő cikkhez.

Eredmények

Lássuk tehát, mennyiben sikerült elérni a kitűzött célokat, azaz mekkora a hatékonyság?

1. *A szolgáltatás felkínálása.* A cikkek megjelentetését követően átlagosan két olvasó jelentkezett. Hogy ez sok-e vagy kevés, nehéz eldönteni. A kínált könyvek angol nyelvűek voltak, tehát kis közönségnek szólnak, és nem kapcsolódtak sem hasonló témájú cikkekhez, sem rovatához, így ezeket figyelembe véve a hatékonyság nem tűnik rossznak. (Nem volt alapja annak a korábbi félelemnek, hogy a felkínált dokumentumokból csak egy vagy néhány példány van, és majd sokakat kell azzal elutasítani, hogy már nincs bent a könyv. Bizonyára más lett volna a helyzet, ha a kísérlet nagyobb csoportot célzott volna meg.)

2. *A könyvtár sajtóbeli szerepeltetése, presztízs-növelése image-formálás.* A szerepeltetés sikerült. A potenciális olvasók megtudhatták (elvileg), hogy működik a településen egy könyvtár, hogy kínál valamit, s szolgáltatásait igénybe lehet venni – ráadásul sok esetben még érdemes is (!). Hogy a lehetséges könyvtárhhasználók könyvtárról alkotott véleménye mennyiben módosult, azt minden bizonnyal hosszabb távon lett volna érdemes vizsgálni.

3. *Kapcsolatteremtés a lehetséges olvasókkal.* (1. 1. pont) E cél elérését hosszabb távon lenne érdemes vizsgálni.

4. *Kapcsolatteremtés a sajtóval.* A na-

pilap munkatársai szívesen segítettek, fantáziát láttak a kapcsolatban. „Nonprofit hirdetés” lévén, a könyvtárnak nem kellett fizetnie. Fontos továbbá, hogy az együttműködés minden formáságot nélkülözött: csak a konkrét munkára szorítkozott. Komolyabb egyeztetés híján azonban nem lehetett a könyvismertetéseket hasonló témájú cikkek mellé tenni. Ha tehát a hatékonyságot tovább akarjuk növelni, akkor szorosabbra kell fűzni a sajtó munkatársaival a kapcsolatot.

5. *Felhasználó-oktatás.* Remény szerint nem elsősorban a szakjelzet és a Cutter-jelzet említése tartotta távol az olvasók nagyobb csoportját.

6. *Költségvonzatok.* Egy cikk megírása – felkészülést is beleszámítva – kb. tizenöt perc (töredék-) időbe került. A technikai eszközök (számítógép nyomtatóval vagy írógép) és papír a kísérletben adott volt. A legfontosabb forrás, az emberi ismeret is megvolt hozzá. (A szövegezési ismeretek amúgy sem állnak messze a könyvtárosoktól; annál is inkább, mert jelentős részük magyar szakon is végzett.) A könyvtár tehát gyakorlatilag egy fillért sem adott ki a feladatra, minden forrása adott (s részben kihasználatlan) volt. Mindezt egybevetve az egy cikkre eső kiadás munkadíjjal, rezsivel (stb.) együtt nem haladta meg a 30 Ft-ot, amely – mint említettem – nem kiadásként jelent meg.

A kísérlet abbamaradt. A könyvtár politikája szerint ugyanis nincsen szükség apró cikkekre, amelyek a könyvtár szolgáltatásainak egy-egy szeletét alkalomszerűen emelik ki...

Amint a pontokba szedve látható volt, a kísérlet nem volt sikertelen. Legnagyobb haszon azonban a tapasztalatszerzés volt. Erre újabb pró-

bálkozás esetén lehet majd támaszkodni. Remény szerint egyszer lesz majd erre lehetőség.

*

E cikknek magának az a célja, hogy más vállalkozó szellemű, olvasók irányában új utakon is nyitni kívánó könyvtárosokkal megossza a kísérlet tapasztalatait. Remény szerint, aki továbbgondolja a fentebb leírtakat, az már a példánál sikeresebben fogja a könyvtári külső PR napi- vagy hetilapokkal kapcsolatos munkáját végezni. Például egy megyei napilapban megjelenő hirdetés utalhat a megye nagyobb könyvtárainak kínálatára is.

Nem szabad azonban arról megfeledkezni, hogy ma Magyarországon elég eredményesen hódít a direkt marketing, amely – szegmentálva a piacot – közvetlenül céloz meg üzleteket, vállalati és intézeti részlegeket vagy akár magánszemélyeket. (Gondoljunk a piacon megmaradt csomagküldő szolgálatokra vagy az ügynököket foglalkoztató kisebb-nagyobb cégekre.) Az ő PR-módszereik több előkészítést igényelnek, ugyanakkor a személyesség által sokkal hatásosabbak. Érdemes tehát ellesni, hogyan csinálják.

Évekkel ezelőtt például a tiszafüredi könyvtárban *Gál Sándor* „beetete” a potenciális könyvtárhasználókat: a fontosnak ítélt embereknek tevékenységük szerinti érdekes cikkek másolatát küldte el. Tapasztalatait személyesen kellene közreadni, én csupán azt mondhatom bizonyosan, hogy a tudatos PR nemcsak a könyvtárnak, hanem Tiszafürednek is nagy hasznot hozott.

Mikulás Gábor

„A könyvpiaci tortaszeletből mi harapjuk ki a legnagyobb részt”

Beszélgetés Zöld Ferencsel,
az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatójával

Az Akadémiai Kiadó – kivált könyvtároskörök számára – valószínűleg a legfontosabb a kiadók közül. Elsősorban szótárjai, lexikonai, tudományos alapl művei, kézikönyvei okán ismert, de valójában keveset tudunk róla. Jó és rossz hírek, kitéző kiadványok és a végtelenségig elhúzódó lexikon-sorozatok jutnak az ember eszébe róla. Pontosabb és frissebb információkat megtudni kértük meg Zöld Ferencet, válaszoljon néhány kérdésünkre.

– Az elmúlt években nem kevés rossz hírt is lehetett hallani az Akadémiai Kiadóról. Rebesgették, hogy a csőd szélén áll, hogy fontos kiadványokat, eminenter akadémiai profilú könyveket enged át más kiadóknak, ad ki albérletbe. Mi az igazság? Hogyan áll most az Akadémiai Kiadó?

– Régen valóban rossz híreket lehetett hallani a kiadóról, de az elmúlt két évben jelentősen előrejutott, egyáltalán nem áll a csőd szélén, sőt! Igen jelentős beruházásokat is végeztünk az elmúlt évben. Amikor két éve idekerültem, a város tizenegy pontján voltak úgynevezett pinceraktáraink. Mindet megszüntettük, a raktározás egyetlen telepünkön van, Martonvásáron, ahol majdnem húsz millióért olyan ún. melegraktárt építettünk fel, ahonnan az expedíció is megoldható, a folyóiratok innen mennek külföldre. Beszereztük a Macintosh géprendszert – elsősorban a Magyar Nagylexikon érdekében –, ezen az adatfeldolgozástól a tördelésig minden művelet elvégezhető. Két év alatt, nem a forgalmat, hanem a vállalat nettó árbevételét hatvan százalékkal emeltük, ami – azt hiszem – nem kis dolog. Mindenkinek csak azt kívánhatom, hogy ne álljon rosszabbul mint mi. Pedig 140 embert el is kellett küldenünk a vállalatától. Az elmúlt két évben, egyetlen kivétellel, minden könyvet határidőre elkészítettünk. Két alapelvem van, amiből semmiképp sem engedek: az egyik a minőség, a másik a határidő. Ha a sajtótájékoztatón azt mondhatom, hogy a Magyar Nagylexikon első kötete november 3-án 11 órakor meg fog jelenni, akkor az úgy is lesz. Ha belehalunk is, meg fog jelenni határidőre, hisz a cégnek csak így lehet hitele. Egyébként banki szempontból is viszonylag jól állunk, a jó adósok

között tartanak számon minket. Funkcióinkat, dolgainkat nem adjuk ki albérlésbe. Persze az a helyzet, hogy az Akadémia kap a költségvetéstől bizonyos összeget kiadványozásra. Mi teszünk egy ajánlatot. Ha például a Balassi Kiadó jobb ajánlatot tesz, olcsóbban adja ki az adott művet, akkor ő kapja meg, ha nem, akkor mi. Természetesen arra törekszünk, hogy mi legyünk az olcsóbbak, s hagyományos sorozataink pl. a Régi Magyar Költők Tára, Új magyar tájszótár nálunk jelenjék meg, mert mi el is adjuk őket.

A legfőbb gond a terjesztés, de ebben is előre tudtunk lépni. Igaz, éppen ezen a téren történt velünk egy hallatlan disznóság, elnézést a durva szóért. Amikor a Művelt Nép boltjait licitálásra bocsátották, szerettünk volna venni nyolc boltot. Volt pénzünk is hozzá, hitelünk is, de minket mint állami kiadót oda se engedtek. Miért? Pavilont vehetek, boltot nem? Tessék ezt nekem megmagyarázni. Szakmai befektetők vagyunk, nem szerelmes regényeket adunk ki, és szeretnénk azt elérni, hogy könyveink legalább a megyeszékhelyeken ott lehessenek. Szlovákiában és Romániában könnyebben boldogultam könyvesbolt ügyben, mint idehaza. Más lehetőséget kellett választanunk, az ún. kolportóri megoldást. Főbizományosokkal kötöttünk szerződéseket, mindkét fél számára előnyös szerződéseket. Ezek privát cégek, nincs tőkéjük, hogy készletezzenek, mi ezt biztosítjuk számukra azzal, hogy ők az eladott művek után hetente fizetnek. Igen nagy mozgás indult így meg, pozitív értelmű, jó irányú mozgás. A standing order megoldással pedig minden kiadványunkból két példány eljut Miskolcra, Debrecenre, Pécsre, Győrre, Szombathelyre és Veszprémbe. A városok számát bővíteni kell még, de hát nem lehet mindent egyszerre. Megvásároltuk a szegedi Bálint Sándor könyvesboltot az egyik felét is, büszkén merem mondani, és főként *Monostori László* úrnak dicséretére, hogy míg 1991-ben a bolt forgalma 1 millió 800 ezer volt, 1992-ben 12 millióért forgalmazott. Ilyen eredményekről persze akkor lehet beszámolni, ha valaki nem hat órát lézeng, hanem tizenkét órát keményen dolgozik. Azt hiszem, és a számok is azt mutatják, hogy az Akadémiai Kiadó jól áll. Ha a Magyar Nagylexikon „bejön”, márpedig miért ne lenne sikeres, akkor olyan stabil kiadó leszünk, hogy semmi komoly gondunk nem lehet.

– *Szlovákiát és Romániát említetted könyvesbolt ügyben. Rólad köztudott, hogy akkor is intenzíven foglalkoztál a határon túli magyarság könyvvel, kultúrával való ellátásával, amikor az még szinte életveszélyes volt. Úgy tűnik, most sem pihensz. Kiadói igazgatóként mit tehetsz a határon túli magyarokért?*

– Nézzétek, engem mindig nagyon bosszantott a határon túli magyarság könyvvel való ellátásában az amatőrizmus. Az, hogy összekönyörgünk könyveket és kivisszük őket, semmiképp sem lehet megoldás. Hosszú, koncepcionális tervünk, hogy a határainkon kívül született tudományos, illetve tudományos jellegű műveket, de a szépirodalmat sem kizárva önállóan, vagy közös kiadásban megjelentessük. Viszonylag kevés új kéziratot jutunk, igaz viszonylag kis számú az újonnan írt tudományos jellegű munka. Ezek publikálását azonban önként vállalt, elkötelezett hivatásunknak érezzük. A kiadási terület másik része a korábban keletkezett régebbi munkák reprint kiadása, illetve a korábban (pl. a második világháború után) már kiadott kötetek újraindítása, többnyire javított, bővített kiadásban.

Szeretnénk új műveket is íratni, elsősorban összefoglaló jellegűeket (pl.: a Délvidék művelődéstörténete és hasonló). A lexikon és a kézikönyv szerkesztésben felajánlani a kiadó tapasztalatait s munkatársainak gyakorlatát, hozzáértését és segítőkészségét. A könyvkiadás területén fokozni kívánjuk tevékenységünket s bizonyos, hogy még szorosabb kapcsolatokat kell kialakítanunk az illetékes kiadókkal. A közös kiadások, illetve a csak saját elhatározású kibocsá-

tás – a korlátozott és alacsony példányszám miatt – támogatás nélkül (kis számú kivételektől eltekintve) aligha megvalósítható. A szerzett tapasztalatok és a támogatók pozitív megítélése bennünket is gyors, korrekt és költségsökkenítő megoldásokra ösztönöz. Eddig szerződésileg vállalt kötelezettségeinket maradéktalanul teljesítettük s ezt a továbbiakban is biztosan ígérhetjük.

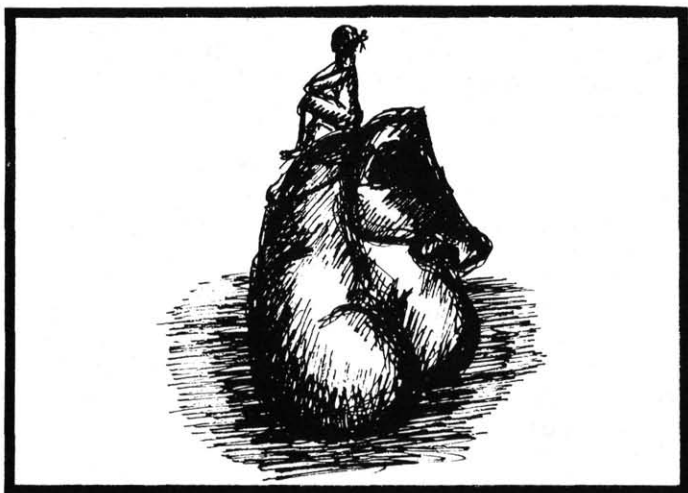
A határokon túli könyvkereskedelem ügyéről le kell választanunk azokat az egyre gyéresebb és teljesen ad hoc jellegű akciókat, melyek – ha mégoly igen nagyra becsülendők is – ajándékozással próbálják megoldani a határainkon kívül rekedt testvéreink könyvellátását. Az ajándékozás természetesen csak közintézmények, iskolák, könyvtárak részére elképzelhető. Itt (is) szigorúan ügyelni kell a minőségre, mert nem tekinthető sem Erdély sem a Felvidék immobil készletek lerakóhelyének. Az ajándékozás esetében a legfontosabb művekre, a lexikonok, szótárak, kézikönyvek, klasszikusok, kötelező olvasmányok, ifjúsági irodalom kell koncentrálni s a *kevés nívós – több!* (Természetesen standard könyvek jelentős volumenű ajándékozását egy kiadó sem tudja magára vállalni.)

A határon túli magyar könyvkereskedelem éledezik, a legfőbb probléma, hogy az egyes pénznemek nem konvertálhatók; vagyis egy-egy könyvkereskedő sőt, deszkát, kristálypoharat ajánl cserébe. Ez a kiadók és a még létező magyarországi könyvnyagykereskedők részére járhatatlan út; másrészt a barterügylet több helyütt nem engedélyezett.

Én azt találtam ki, hogy az ottani törvények szerint vegyes vállalatokat hozunk létre. Ilyen van már Csíkszeredán, a Pallas-Akadémia és ilyen lesz Dunaszerdahelyen is. Szóval, ahol egy tömbben él a magyarság. A szórvány magyarság könyvellátására pedig kész terveink vannak, megvalósításuk ez évben várható. Csíkszeredán van a vegyes vállalat központja, irodái, számítógépe és persze van egy kis boltja is. A Pallas-Akadémia nagykereskedői, illetve viszonteladó cég. Így tulajdonképpen nem egy boltot hoztunk létre, hanem egy egész hálózatot. Van már bolt Kézdivásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Déván és lesz Marosvásárhelyen, Kolozsvárt is, Szlovákiában Kassán, Rimaszombaton, a komáromi Jókai-szülőházban és persze Dunaszerdahelyen. A hálózat a lényeg, különben nem lehetne bírni a dolgot kocsival, szállítással stb. A lényeg az, hogy nemzeti valutáért lehet könyvhöz jutni a kiskereskedőnek, viszonteladónak, könyvtárnak és a nagyközönségnek egyaránt. Hogy aztán a boltok ne legyenek nagyon ráfizetések, CD-t, videót, népművészeti tárgyakat stb. is fogunk árusítani. Nem hiszem, hogy ez bűnös dolog lenne. Azon is spekulálunk, hogyan lehetne napi és hetilapokat átvinni. Talán Miskolcra és Győrbe, az van közel. A legfrissebb hírem, hogy egy antikvár részlegét is nyitunk Kassán. Könyveket is adunk ki csíkszeredai székhellyel. Más módon és a könyvellátáson túlmenően is lehet támogatni a határokon túli magyarságot. Pl. a minisztérium vagy bármilyen alapítvány vásárol idehaza könyveket, de ezeket nem szétosztja, hanem eladja, és a tiszta bevételt a romániai lebonyolító befizeti a Kritérium Alapítványba. A csángó gyerekek kollégiuma így jutott berendezéshez, szekrényekhez, ami szükséges. Parabola antennákat is ajándékozott az Akadémiai Kiadó ennek a kollégiumnak, és ad a továbbiakban is más közösségi házaknak. Nem a Duna tévé támogatása a fő cél, hanem az, hogy a magyar nyelvű tévéadást nézhessek azok a magyar ajkúak, akik fölött átlépett a határ.

– *Ki a gazdája tulajdonképpen az Akadémiai Kiadónak? Mit kíván tőled, töletek? És tulajdonképpen mekkora ez a kiadó? Mik a fő paraméterei?*

– A gazda a Magyar Tudományos Akadémia, de a megrendelési állományon felül teljes az önállóságunk. Én úgy vállaltam el az Akadémiai Kiadó vezetését, hogy ez tulajdonképpen egy kétszárnyú madár. Az egyik szárny az akadémiai

kiadványok kiadása, a másik az egyéb kiadványoké. Ez utóbbikban én szabad kezet kértem és kaptam.

A harmadik szárny persze a terjesztés, de erről esett már szó.

Igen. De azt mindenképp el kell mondanom, hogy viszonyunk az Akadémiához felhőtlen, kitűnő. *Kosáry Domokost* szeretem, tisztelem, mindenkinek olyan főnököt kívánok, mint ő. Szót lehet érteni vele, bölcs ember, akivel öröm együttműködni. És ami a legfontosabb, hagy dolgozni.

Ami a „paramétereket” illeti. Az Akadémikai Kiadó és Nyomda Vállalat vagyona kb. 1 milliárd. Mintegy hatszáz fővel dolgozik, ebből kb. kétszázhetven van a nyomdában. A háromszázharminchoz számítanak persze az akadémiai könyvesboltok dolgozói is. A Magisteré, a Stúdiomé, az Academic book shopé stb. és a még nem említett Famulus könyvesbolté, az Újpest rakpart 5-ben. Fél év alatt 115 milliós forgalmat bonyolított le. Azért kellett létrehoznunk, mert a nagykereskedelem lényegében megszűnt. Mindenki ötösével viszi a könyveket, előrendelés gyakorlatilag nincs. Profitráta-mutatónk – ezt a vagyonhoz képest mérik – nem nagy, hisz nagy a vagyonunk. De nem a profitráta a lényeg, hanem azok a nemzeti feladatok, amelyért a kiadót 1828-ban létrehozták. Ugyanakkor hangsúlyozom, hogy nem vagyunk veszteségesek. Engem mindig nyomaszt is a felelősség, hiszen az Akadémia egyik első „könyvfelelősét” úgy hívták, hogy *Arany János*. Arany János-i elődök árnyékában nem lehet akármit kiadni.

A könyvpiaci tortaszelétről mi harapjuk ki a legnagyobb részt. Nem a produktumból, hanem az eladott könyvek tekintetében. A mi részesedésünk kb. 12-15 százalék. A legfontosabb tartóoszlopai ennek a produkciónak a szótárak és lexikonok. Harminckét nyelven adunk ki szótárakat, és mostanra elértük, hogy esetleg két-három hetet kivéve minden szótárunk mindig kapható. Olyasmi persze előlfordul, mint velem is Debrecenben, hogy nem tudtak angol nagyszótárt adni. Azt mondták elfogyott. „Ne mondjon már nekem ilyent” – szóltam, itt a raktárjegyzék, még van belőle nyolcezer példány. Hogy miért nem kapnak, vetek akkor belőle mégsem, azt nem tőlem kell megkérdezni. A szótárainkat egyébként most tervezzük megújítani.

– Mennyiben vonatkoznak a kiadóra az általános hazai gondok és milyen speciális gondjai vannak?

– A hazai gondok természetesen a mi gondjaink is, azzal tetézve, hogy a mi kiadványainkat nehezebb értékesíteni. Hisz komoly szakkönyvekről, drága kézikönyvekről, „nehéz tudományról” van szó. De mi sokkal szívósabbak, elhivatottabbak vagyunk, mint kívülről bárki gondolná.

Feladatunk az is, hogy a magyar tudomány eredményeit megismertessük külföldön. A Kultúra – nagyon finoman fogalmazok – nem úgy funkcionál, ahogy kellene. Én 1991. január 15-én jöttem ide, májusban már felbontottam velük a szerződésünket. Az első évben annyit produkáltam, mint a Kultúra, a maga huszoneves tapasztalatai, hagyományai alapján. És ha csak úgy dolgozunk is, mint a Kultúra, akkor is nyertünk nyolc százalékot. Milliós módszer van. Bizományosok, megbízottak, egyedárusítók, a partner cégek terjesztői hálózatai stb. De ez igen munkaigényes terület, mert igen sok az egyedi megrendelés. Ha valaki Ausztráliából egyetlen angol szótárat rendel, azzal éppúgy kell foglalkozni, mintha egy nagy cég mondjuk az Alagútépítéstanból kér ötszáz példányt. Ha valamiből száz példányt eladunk, az már óriási siker.

– *Az Akadémiai Kiadónak régen rengeteg sorozata volt. Elég lassan csordogáltak. Most mi a helyzet a sorozatokkal?*

– Sok mindent nem tudok róluk mondani. Az életképes sorozatokat természetesen folytatjuk, de elég sokat meg kellett szüntetni. Ez a helyzet akkor is, ha lenne ugyan a sorozathoz kézirat, de maga a feldolgozásmód, a sorozat jellege időszerütlenné vált. Ilyen pl. az Egyéniség és alkotás. A témáknak ez a megközelítése ma már nem igazán érdekes. Új sorozatokat még nem indítottunk. Az egyik terv egy kapcsolattörténeti könyvtáré. Emlékeztek a Teleki Intézet ilyenféle könyveire: Magyarország és Svájc. Ezt érdemes felújítani. Nagy vállalkozásunk, igaz ez sem sorozat, az atlaszok kiadása. Az atlasz szó ma már nem térképek gyűjteményét jelenti, hanem többnyire képes összefoglalását mondjuk mindazon ismereteknek, amelyek az óceánokra vonatkoznak.

– *Lásd a Springer Verlag SH atlaszait. Világtörténelem, Csillagászat stb.*

– Nagyon jónak tartom őket, örülök nekik akkor is, ha nekünk konkurenciát jelentenek. Nekünk itt van a Times Atlasz. Egyik atlasz jön majd a másik után. 1995-re pedig egy különlegességet is tervezünk. Kiadjuk az Atlas Hungaricus, Magyarország régi nyomtatott térképen 1527–1850 közti ábrázolásait, függetlenül arról, milyen nácibeli készítette őket és hol jelentek meg, egyedi lapok vagy kiadványok mellékletei. Egy magyar úriember, egy vegyész 1956-ban hagyta el az országot, Párizsba ment, és ott Apponyiként összegyűjtötte és megvásárolta mindazokat a térképeket, amelyekeken Magyarország szerepelt. Voltam nála, az ő gyűjteménye teljesebb mint a Széchényi Könyvtáré. Ami pedig nincs meg neki, azt beszerezte másolatban. Az ő gyűjteményére alapozdik az Atlas Hungaricus.

– *Kiknek adja ki a Kiadó a könyveket? Milyen közönségre számít? Elit kiadónak tekinti-e magát, vagy hajlamos elmenni olcsóbb sikerek irányába? A népszerűbb művek felé.*

– A skála nagyon széles. A legszigorúbb, legkeményebb tudománytól a tudományos ismeretterjesztésig igen sokféle művet adunk ki, és természetesen mindegyiknél más a megcélzott olvasói-használói réteg. Talán közelítsük meg a példányszámok oldaláról. Ez befolyásolja a fajlagos ráfordítást, az előállítási és természetesen a fogyasztói árat is. Van egy ötszázas kategória. Ez a szigorúan szaktudományos, speciális témákkal foglalkozó kiadványok kategóriája. Egészen természetes, hogy ezeket kiknek szánjuk. A specialistáknak, a téma szaktudósainak. Az ezres-kétezres kategóriába nagyobb tudományterületek átfogó, vagy tudományosan szélesebb köröket érintő művek tartoznak. Nyilvánvaló, hogy az irodalomtudomány többeket érdekel, mint mondjuk a növénymorfológia. Az

ötezres kategóriába azok a művek tartoznak, amelyekre talán a legtalálóbbszó a tudományos ismeretterjesztés. A 15 ezresek csoportjába azután a szélesebb nagyközönségnek szóló művek kerülnek. Ilyen pl. a Times Atlas is. Van persze külön szótár kategória is. Ez azonban más kérdés. Az egészen kis példányszámú művek esetében, pl. az ezres kategóriába tartozóknál azonban megfontolandó az, hogy ezekre hosszú ideig szükség van. *Benkő* professzor úr Magyar nyelvtörténeti nyelvtana ma legfeljebb ezer embert érdekel. De a következő generációnak is szüksége lesz rá. Tíz évig kell majd raktározunk, ami persze anyagi teher, de vállalunk kell, hiszen alaplőről van szó, újabb és újabb egyetemi évfolyamok fognak utána érdeklődni, kiadni az ilyent viszont csak ötvenévenként szokták. Éppen az ilyen művekre gondolva tartom nagyon igazságtalannak a profitráta-szemléletet.

– *Milyennek látod a Kiadót nemzetközi összehasonlításban? Hol a helye a hasonló típusú kiadók rangsorában?*

– Azt hiszem, hogy ha a kelet-európai hasonló kiadókkal hasonlítjuk össze, nagyon előkelő helyezést kapunk. Ha talán nem is az első hely a mienk, de legrosszabb esetben is a második. De persze nem vagyunk összehasonlíthatók a nagy nyugati kiadókkal, mondjuk az Oxford University Press-szel. De gondoljatok arra is, hogy egy tízmilliós ország kiadója vagyunk, amelynek a nyelvét tizenötmillióan beszélik a világon. Hogy vethető ez össze az angollal. De a nemzetközi mezőnyben is megálljuk a helyünket. Jó csengése van világszerte az Akadémiai Kiadó nevének. Persze tudnunk kell, hogy mit adhatunk ki nemzetközi fogyasztásra. Egy magyar szakember atomfizikával foglalkozó könyve lehet ugyanolyan jó, mint egy angolszászé, akkor sem azt fogják megvásárolni. Nekünk speciális témákat kell találnunk. Most például egy dadogásról szóló könyvet fogunk kiadni angolul. A dadogás ugyanis, ez már kiderült, nem nyelvhez, anyanyelvhez köthető jelenség. Rizikós vállalkozás, de megpróbáljuk és remélem sikerünk lesz.

– *Folyóiratokról még nem beszéltünk, pedig hát a Kiadó rengeteg folyóiratot ad ki, magyarul is, idegen nyelveken is. Mi a helyzet a folyóiratok frontján?*

– A folyóiratok témája borzasztó nehéz. Nem szeretnék belemenni, attól félek elvinné az egész beszélgetést.

– *Talán hagyjuk egy más alkalomra. Most azt kérdeznénk meg, hogyan vélekedés a könyvtárakról, könyvtárosokról, mit üzensz nekik?*

– A legfontosabb számomra, hogy a könyvek eljussanak az olvasókhoz. Nemcsak a nyereség miatt. Úgy érzem, hogy ha nem jutnak el a könyvek az olvasókhoz, ha nem hatnak, akkor mi nem csináltunk semmit. Értelmét veszti a munkánk. Fölöslegessé válik. Ezért a könyvtárak igen fontosak számomra. Nagyon számítok rájuk. Mi igen sok drága könyvet adunk ki. Ezek jó részét már csak akkor érheti el az olvasó, ha a könyvtárakban hozzájuk jut. Alapvető fontosságú, hogy a könyvtárak beszerezzék a nélkülözhetetlen könyveket, persze nemcsak az akadémiaiakra gondolok. Ne csak azok a könyvek álljanak a könyvtárak polcain, amelyek a pillanatnyi igényeket, szükségleteket elégítik ki. És ezt nem a konkurensok miatt mondom. Nekem a Harlekin Kiadó és a hasonló nem konkurensok. Említettem, hogy vannak olyan kiadványok, amelyeket ötven évben egyszer adunk ki. Ha valaki elmulasztja megvásárolni, soha többé nem juthat hozzá. Szóval igen fontos lenne, hogy a könyvtárak előre gondoljanak. Szerezzék be a kézikönyveket, szótárakat, lexikonokat, alapműveket. Ezek a kiadványok száz év múlva is értékesek, fontosak lesznek. Mondanék egy példát. A Századok repertóriumát a mi életünkben nyilvánvalóan nem adjuk ki még egyszer. De ha nincs meg egy városi könyvtárban, akkor az én szerintem nem könyvtár. Már bocsánat. Hogyan keressen a tanár, az érettségire vagy felvételre készülő diák irodalmat a munkájához, ha nincsenek meg a könyvtárban a repertóriumok és a hasonló kiadványok. Vannak a könyvtárban olyan könyvek, amelyekből 20-30 példányra is szükség van, és van olyan is, amiből elég egyetlen egy. Ez utóbbiak a roppant drágák általában. Nos, én úgy gondolom, hogy inkább vegyenek le a 20-30-asok példányszámából ötöt, tízet, de vásárolják meg azt a drága egyetlent. Én nem tudok elképzelni olyan városi könyvtárt, amely nélkülözhetné pl. a Times Atlaszt vagy a Környezetvédelmi lexikont. Persze tudom, hogy nem minden városi könyvtár vette meg. De így vélekedem pl. az Osborn enciklopédiáról is, az nem a mi kiadványunk. A krimiket meg vegye meg inkább az olvasó magának.

– *Egyre divatosabb, de nemcsak divatosabb, hanem fontosabb is a számítógépesítés, sőt az elektronikus adathordozók szerepe. Hogyan áll e tekintetben az Akadémiai Kiadó?*

– A számítógépes feldolgozás bizonyos művek esetében egészen természetes nálunk. A Magyar Életrajzi Lexikon negyedik kötete így készül, az új Irodalmi Lexikon anyagát is számítógépre visszük fel, a magyar–román szótár előállítását úgy tervezzük, hogy az a számítógépen lévő román–magyar szótár „kifordítása” lesz. Az Akadémiai Kislexikont CD ROM-ra visszük, de persze előbb át kell dolgozni kissé, hiszen 1989-ben jelent meg. Ha az életrajzi lexikon eddigi kötetait, a negyediket is beleértve összedolgozzuk, akkor az valószínűleg floppy fog megjelenni. A Magyar Nagylexikonnal kapcsolatos gépesítési munkákról már szóltam. Tudom, ez korántsem elég tág spektrum. Nem olyan, amilyent én magam is szeretnék. De vannak anyagi korlátok és azt is nehéz eldönteni, mi a fontosabb: egy szlovákiai bolthálózat kialakítása, egy kecskeméti könyvesbolt megnyitása vagy a CD ROM. Ezen a területen jó döntés tulajdonképpen nincs.

– *A végére hagytuk a Magyar Nagylexikonra vonatkozó kérdést. A fontosságát mutatja, hogy kérdés nélkül is többször felmerült a beszélgetés során. A magyar lexikon előtörténete olvasóink számára nagyon is ismert. Az is, hogy a Pallas csodáját a negatív csodák sora követte. Az ún. Új Magyar lexikoné, a Kovács Máté tervezte nagy enciklopédia sorsáé stb. Szóval most – végre – lesz Magyar Nagylexikon?*

– 1993. november 3-án, 11 órakor meg fog jelenni az első kötet, mint már mondtam. A második kötet 1994 első félévében, és mind a tizenhat kötet megjelenik az ezredfordulóig. Az első kötet megjelenésének dátuma többszörösen is szimbolikus: ezen a napon, ebben az órában tette híres ajánlását *Széchenyi István* arról, hogy mi történjék birtokai egy évi jövedelmével. Száz évvel ezelőtt jelent meg a Pallas Nagy Lexikonának első kötete. De évfordulója lesz ez az alkalom annak is, hogy *Bolyai János* azt írta apjának: „A semmiből egy más, új világot teremtettem”. Nem hiszem, hogy túlzás ilyen események kontextusában szólni a Magyar Nagylexikon megjelenéséről. Óriási csonkasága volt kultúránknak, hogy nem volt nagylexikonunk. Az Új Magyarról ne beszéljünk. Az a lexikon, amelyben külön címszót kapott a rothadó kapitalizmus, nem érdemel szót. Egyik első intézkedésem volt, hogy a még raktáron álló példányokat bezúztam. De elképzelhetetlen az is, hogy mások készítsék el nekünk a nagylexikont. Ilyent csak az tud alkotni, aki az itteni nyelvi és kulturális közegben született, él, mozog és alkot. Mire mennénk a Brockhaus-szal? Benne lehet *Ady Endre*, *Csontváry* stb., de mindig kimaradnának belőle az olyan nevek, mint *Abafi Aigner Lajosé*, *Emich Gusztáv*, *Szabó Károlyé*, *Kertbeny Károlyé*, *Gulyás Pálé*, *Szentmihályi Jánosé*, *Kőhalmi Béláé*, *Csonka Jánosé*, *Jedlik Ányosé* és hiányozna az is, ki találta fel a szódavizet. Lehet, nem világnevek. De a mi számunkra nélkülözhetetlenek, és nem tekinthető a mi szempontunkból nagylexikonnak, amelyből ezek kimaradnak. A nagylexikon nemzeti műfaj, a nemzet kultúrájának összefoglalása és felmutatása. Óriási dolog. Egyébként az előfizetési csekkek érkezése azt mutatja, hogy hatalmas iránta az érdeklődés. Szeretném, ha a megjelenés kapcsán a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros* szólna még a dologról.

– *Természetesen szólni fogunk. Most pedig nagyon köszönjük a beszélgetést, és ha megengeded, gratulálunk az eredményeidhez. Ezenkívül egy kis csalást szeretnénk elkövetni. Menet közben, mintegy melleleg mondtál valamit, azt mi ide helyeznénk a beszélgetés végére, slusszpoénként. Tehát: Amikor a Larousse-t kiadtuk, 15 ezer példányt akartak eredetileg. Mi kiadtuk százezerben és ebből 92 ezer el is fogyott. Ez nem semmi. Mondjatok nekem még egy könyvet, amit Magyarországon ennyi példányban el lehet adni. Még egy krimet se. Egy újság-*

író megkérdezte tőlem: Honnan vette ezt a bátorságot? Azt mondtam neki, hogy hittem a könyvben és magamban is. Honnan vette a hitét? Onnan, hogy én harminc éve dolgozom ebben a szakmában, sehol máshol nem dolgoztam. Hit kell és tapasztalat. Nem panaszkodni meg sírni kell, hanem el kell kezdeni dolgozni, és ha valami nehezen megy – akkor még többet kell dolgozni.

Bereczky László–Vajda Kornél

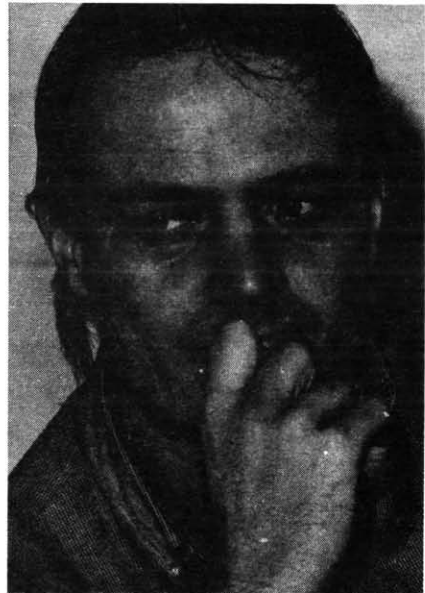
„Ha azt mondjuk valamire, hogy normális, nem azt jelenti, hogy jó is”

Beszélgetés Kukorelly Endre József Attila-díjas íróval

Kukorelly Endrét jóval a József Attila-díj elnyerése előtt, sőt első verseskötetének, *A valóság édességének* (1984) megjelenése előtt a legjelentősebb, legértékesebb, meghatározó „fiatal” költők közt tartotta számon az irodalmi-szakmai köztudat. A modern vagy posztmodern, vagy neoavantgárd líra kiemelkedő képviselője. Az idei könyvhét egyik érdekessége is az ő kötetete volt. A Könyv, Könyvtár Könyvtáros munkatársai az irodalmi életéről, a mai irodalomról és pályájának alakulásáról kérdezték őt.

– Először a jelenlegi irodalmi állapotokról kérdeznénk téged, azokról az állapotokról, amelyek szerintünk meglehetősen ziláltak tűnnek. Azért is, mert kismillió kiadó van, amelyekre nemigen lehet számítani, hisz a kicsik egy nyáron át táncolnak, azután megszűnnek, a régiek, a nagyok viszont szegények, mint a templom ege-re. Miként vélekedsz erről?

– A viszonyok valóban ziláltak, de az az érzésem, nem egészen pontosan látjuk és értékeljük ezeket a dolgokat. Szempontjaink még egy túlszabályozott világból valók. Ehhez a túlszabályozott, nagyon is túlszabályozott világhoz kötődünk, mérünk. Pedig ez a helyzet katasztrofális volt. Három, pontosabban két és fél olyan kiadó volt, amelyik magyar irodalmat adott ki, ezért aztán igencsak rendezett állapotok voltak, kivált a mai felől nézve. Most totális káosz van. Ha az az abszolút rendezettség, akkor a mai az abszolút rendezetlenség állapota; a ló másik oldala. De azt hiszem, szükségszerűen van így. A mai állapotok szerintem normálisak. Ha azt mondom, hogy normális, az nem azt jelenti, hogy jó. Sok mindent tartok ma rossznak, sok mindent utálok, de az természetes, hogy a kezdődő kapitalizmusban kialakulatlanok a viszonyok, ren-

dezetlenek, ziláltak a dolgok. Nem jó, csak normális állapot. Ha az ember kimegy külföldre, szóval nem egy „újnormális”, hanem egy régóta normális országba, akkor persze elfogja az irigység. Nem arra irigykedik, amire régebben, nem a sokféleségre, a dolgok hihetetlenül gazdag választékára, ami akkor olyannyira hiányzott nálunk, hanem a viszonyok rendezettségére. A működésre, a konszolidáltságra.

– *Rendezetlennek tűnik, a régebbivel összehasonlítva az irodalmi élet is. Régen rend volt. Voltak a koszorús, hivatalos költők, írók és persze a sleppjük. Most egészen más a helyzet, úgy tűnik, hogy mindenki egyedül verekszik.*

– Azt gondolom, hogy inkább a mai rendetlenség, mint a régi, szörnyűséges rend. Amikor pályakezdő voltam, az irodalomba „bekerülni” csak úgy lehetett, ha valaki alkalmazkodott a kialakult rendhez. A hivatalos irodalomhoz vagy a hivatalos irodalom hivatalos ellenzékéhez. Ezek közül lehetett választani. Egyebet az intézményrendszer egyszerűen nem engedett be.

– *Mit nevezel a hivatalos irodalom hivatalos ellenzékének?*

– Nevezzük úgy, ahogyan ők is nevezik magukat: a népi-nemzeti irányzat. Hatalmas értékei voltak, és – *Németh Lászlótól Illyés Gyuláig* – óriási szerepe is. Ennek az irányzatnak döntő befolyása volt a hetvenes években. A kezükben volt szinte valamennyi irodalmi folyóirat és volt befolyásuk a könyvkiadásra is. Ha valaki például a magyar irodalom „nyugatos” hagyományát, mondjuk az *Újholdas* hagyományt kívánta követni, azt az intézményrendszer nemigen fogadta el. A nagy öregeket megtúrték valahol a periférián, de hát ők, *Ottlik* például vagy *Pilinszky*, *Nemes Nagy Ágnes* keveset publikáltak. Kis *terjedelmű* életmű; szóval ők még „jöhettek”. De a fiatalok, főleg azok, akik az ún. neoavantgárd irányába tájékozódtak – sokan voltak ilyenek, a kemény magtól (*Erdély Miklós*, *Szentjóbó*, *Hajas*, *Balaskó*), a rendszer számára valamivel jobban emészthetőig (*Oravec*, *Tandori*, *Dobai*, *Petri*) – alig juthattak nyilvánossághoz. Nagyon fontos szólni arról, hogy nem csak a hivatalosság nem engedte be őket, de a hivatalos ellenzék sem. Pontosabban, volt egy pillanat 1968 és 70 között, amikor a kevésbé „kemények” némelyike megjelenhetett, kötethez juthatott. Aztán megint megfagyott minden, kisöpörték őket szépen. Ám – és ez a leglényegesebb – őket nemcsak a hivatalos irodalom utasította el, hanem a velük alkupozícióban lévő, az irodalmi intézményrendszer egy részét kézben tartó, ún. népnemzetiek is. Ők az ügy elárulóinak, nemzetidegeneknek tekintették és kiszorították az avantgárdokat. Nem lehetett ezt akkoriban *tudni*. *Érezni* igen. Reménytelennek éreztem a helyzetemet, hogy ez a helyzet valaha is megváltozzon.

– *Reménytelennek is tűnt. Bár emlékszem, hogy pl. nekem egyszerre kellett igazoló jelentést írnom a pártközpontnak, hogy miért dicsértük meg Petrit és Lezsák Sándort az Új Könyvekben. Két szélén helyezkedtek el az irodalmi életnek. De teljesen igazad van abban, hogy volt egy rögzült hierarchia, amit a rendszer hozott létre. És igazad van, volt egy népnemzeti-ellenzéki szakértőbor, ahová szintén nem lehetett csak úgy bejutni.*

– Teljesen világos: a rendszer kétfelé csapott. Mégis más volt a népnemzeti-ekhez. *Aczéléknak* Illyésék voltak fontosak. Velük vacsoráztak, velük egyeztettek, ők voltak hivatalosak az ellenzék szerepére. Az irodalmi lapok mind a „népiek” kezében voltak, *Simon Istvántól Juhász Ferencig*, a vidéki folyóiratokról nem is beszélve. Az *ÉS* urbánus lapnak számított, ám a versrovat ott is mindig a népiek kezében volt. Sehol valami másfajta ízlés képviselői. Leginkább mégis, bármilyen paradox is, a *Mozgó Világ* indulása volt számomra a leghangolóbb. Örültem neki, és nagyon vártam. Fiatalok csinálják, avantgárd jellege is van a dolognak, politikailag, esztétikailag másnak ígérkezett. Ami a verseket

illeti azonban, a versrovatot, itt sem volt a megszokotthoz képest semmi változás, a Mozgóban is olyanfajta versek jelentek meg, mint mindenhol. *Szokolay, Nagy Gazsi, meg Pintér Lajos, Lezsák, Tóth Erzsébet, Zalán, Szervác*: másik iskola. *Veress Miklós* volt a főszerkesztő. Szerepelt persze *Tandori* is, de hát ő nem az én korosztályom. Szokolai igen. Ha pedig ők ezt csinálják, a velem egykorúak és a nálam fiatalabbak is a *Nagy László* irályt folytatják, akkor nekem nincs mit kezdenem, egyszerűen nincs *helyem* ott. Nyilván ezt tanulták az iskolában, ahogy mindenki, én is, az irodalomról. Így szocializálódtunk. Abban a felfogásban, hogy a mai irodalom funkciója az: elérni vagy legalább metaforáival kiállítani magáról, hogy a kommunisták menjenek a fenébe. Mivel ezt nyíltan nem lehet, olyan metaforizált beszédet kell kialakítani, ami ezt mondja; amiben *ez* nem *ezt* jelenti, hanem *azt*, *azt* pedig úgy kell érteni hogy... *amazt* ide kell helyettesíteni stb. Ezt a metaforarendszert kell aztán megtanulni, átvenni és folytatni az újabb generációknak. Mindezt persze az olvasónak is meg kell tanulnia. Ez a költészet. A költészet ilyen. Ami nem ilyen, annak semmi köze a költészethez.

- *Mi változott? Mi változott '89 óta?*

- Nem '89 óta változott.

- *De '89 óta „megszűnt a metafora”.*

- A változás többlépcsős volt. Az első változás '68 körül történt. Olyan kötetek jelentek meg, mint *Tandorié, Oraveczé, Petrié, Bálint Istváné*. Utána azonban ezeket a költőket egyszerűen beledöngölték a talajba. A hetvenes évek közepén azután megint történt valami. Kritikusok szeretik úgy beállítani a dolgot, mintha az ún. új próza, *Esterházyék*, minden előzmény nélkül, készen pattant volna elő valahonnan. Pedig igazából a hetvenes évek magyar „belvárosi” avantgárdja hozta a radikális újításokat a magyar irodalmi nyelvben. Ez volt az előzménye a hetvenes évek prózai „megújulásának”. Akkor rögzült az a közhely, hogy noha „hagyományosan” a költészet (és nem a próza) a magyar irodalom vezető műfaja, akkortájt ez „megfordult” volna. Holott nem erről van szó. Hanem arról, hogy mind a hivatalosság, mind a népnemzetiek számára a vers volt a szent műfaj. A prózában még csak-csak lehet „ezt-azt”, de a versben nem. Szent dolgokkal nem szabad „hülyéskedni”. A helyzet kilencszáznolcvan körül változott meg igazán. Lassacskán megjelentek már másfajta poétikák is. Ha nem is dicsértek, legalább publikálhattunk. A hivatalosság és hivatalos ellenzéke föladott néhány hadállást.

- *Szóval szerinted nyolcvan körül kezdődött valami új?*

- Igen. A későbbiekben ilyen jelentős minőségi változás már nem volt. Az irodalmi élet „normalizálódott”; persze csupán a hetvenes évekhez képest. Az talán a legsötétebb évtizede a magyar történelemnek. Az ötvenes években ugyanis legalább lehetett tudni, hol húzódnak a frontvonalak, a hetvenes években azonban minden áttekinthetetlen volt. Nagyon *butító* volt az egész.

- *Ahogy Szentmihályi János mondotta annak idején: a fasizmusban legalább tudtam, hogy zsidó vagyok, halálra üldöznek, de most...*

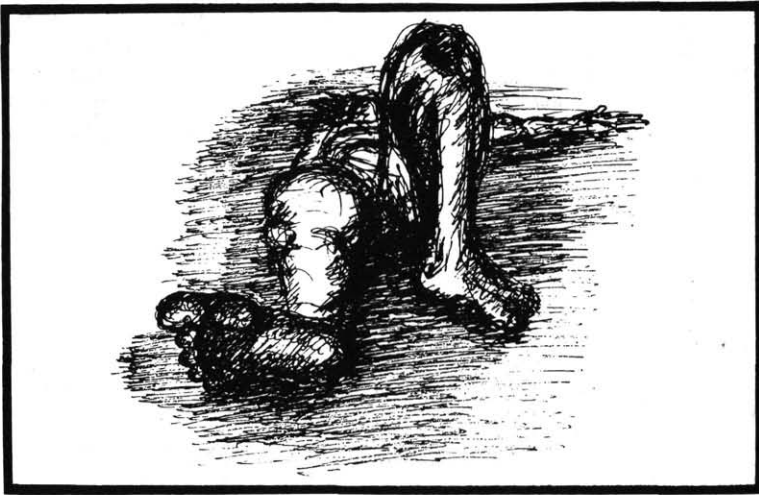
- Pontosan így van. Semmit se lehetett tudni. Én mindenesetre csak épp vegetáltam. Egy rakás szerencsétlenség, aki nincs „magánál”.

- *Tehát azt mondod, nyolcvan körül jött egy nagy változás. De '89-ben megint volt. Az odáig laza kötelékek egyszerűen lehullottak.*

- Igen, valahogy így.

- *Csakhogy most az a kérdés, hogy „élni tudunk-e a szabadsággal”. Van egy olyan érzésem, hogy nem egészen.*

- Én, azt gondolom, tudok élni a szabadsággal. Örülök neki, és kissé unom azokat, akik nyafognak. Unom magam, amikor nyafogok. Ezzel az egy életünk-

kel igenis meg lehet próbálni valamit. A régi világot egyszerűen zsigerileg utáltam. Idegesített. A kicsiségek is, például elvtársnak szólítani valakit! Pedig ez aztán az *égyvilágon* nem jelentett semmit. Formaság, semmi jelentősége; és mégsem. És mégis. Idegesített, ugyanakkor elbizonytalanított. *Végig* így élni le az életet. Úgyhogy ez legalább rendben van.

– *Hogy elmúlt a bolsevizmus, az rendben van. Nagyszerű. De azért mondom én, hogy élni tudtunk-e a feltételekkel, mert a cella ajtaja ugyan kinyílt, de kivitték belőle a bútorokat is. Például a folyóiratok...*

– Ami a dolog politikai oldalát illeti, az tényleg kicsit *mulatságos* most. A politika azonban nem érdekel, szarok rá. Ami viszont a mi kultúr*kreclinket* illeti, az eddig a várakozáson *felül* alakult. *Elképesztően* sok a folyóirat, azt hiszem, több van Magyarországon, mint egész Európában összesen. Hogy milyenek, az más kérdés. Rengeteg kitűnő, rengeteg közepes. Minden folyóiratban akad valami jó anyag. Elolvasni se lehet ezt a mennyiséget. Mindenki azt csinálhatja, azt írhatja, amit akar, ez is rendben van. Valahogy pénzhez is lehet jutni innen-onnan. Ezek a lapok, ha nyomorúságosan is, meg tudnak élni. Ha naponta száz oldalt írnál, mind a százat el tudnád adni.

– *De eljutnak-e ezek a lapok az olvasókhöz, akiket illet?*

– Akit érdekel, ahhoz nyilván eljutnak. Az irodalom nem mindenki ügye. Tízezer emberé. Magyar nyelvterület. Ez ekkora. A többinek nem ügye, sohasem is volt.

– *Beszéltünk róla, milyen irodalmi irányzatok voltak. Most milyenek vannak?*

– A régi irányzatok nagyobb részének oda. A hivatalos, „szocialista irodalom” sohasem volt komolyan vehető, most egyáltalán nincs. A népi irodalom pedig: hiába vannak politikailag hatalmon, íróik nem írnak. Ha pedig *Sütő András* fölterjesztik Nobel-díjra; akkor inkább *Heinrich von Kleistet* terjesszék föl, vagy nem?

Azt gondolom, komolyan, hogy ma *nincsenek* irodalmi irányzatok. Van 15-20 igazi író. Ők nem egy irányzatot alkotnak. Nem is kettőt vagy tízet. *Nádastól Bodor Ádámig, Kertészről Tasnády Attiláig, Mészölytől Márton Lászlóig* mindegyikük a maga dolgát csinálja. Vannak. Mindenki más. Persze a régi irányzatok folytatnak valamiféle utóvédharcot, úgy állítva be a dolgot, hogy létezik egy

klikk, amelyik megpróbálja kiszorítani a régieket. Hogy például a népnemzeti irodalom, úgymond, kiszorulna. Honnan? És hogyan? Ha minden könyvet ki lehet adni és bárki csinálhat lapot, akkor hogy lehet kiszorítani valakit. A lapok nem irányzatok szerint szerveződnek. Az a szitok, hogy posztmodern ízlésdiktatúra van, hülyeség. Bármit lehet, naponta alakulnak új lapok, csak be kell jelenteni, és minden lap megtalálja azokat a szerzőket, akikre szüksége van. Akik szerint a legjobbak. Ez egy rendben lévő helyzet. Ha legalább valami rendben van, annak örülni kellene.

– *Köszönjük a beszélgetést!*

Bereczky László–Vajda Kornél

Beszélgetés Gergely Ágnes íróővel legkedvesebb olvasmányairól

– *Kedves Ágnes, bizonyára emlékezik, hogy elég régi ismerősök vagyunk, hosszú évek óta találkozunk a Széchényi Könyvtár különböző olvasótermeiben. Egyébként rendszeresen olvasom költeményeit és egyéb írásait, évente nézegetem fényképeit a „Szép versek” című kötetekben, most azonban mégsem erről kívánok beszélgetni, inkább érdeklődni szeretnék legkedvesebb olvasmányairól. Hány éves korában kezdte el az irodalmi művek olvasását?*

– Ötéves koromban kezdtem olvasni. Az első irodalmi mű, amely a kezembe került, a *Pesti Napló* díszkiadásában megjelent *Halhatatlan szerelem* című antológia volt. Ennek a szépséges könyvnek köszönhetem, hogy egyszerre kaptam meg sorsomtól a nagy vers, az elemi erejű festmény, a szenvedélyes lélek, az ártatlan test, a gondos szerkesztés, az átlélesített nyomdai munka élményét, így, koncentráltan. Kamaszkoromban nem vihogtam azon, amin mások vihogtak. Ránézek erre a könyvre, és ma is elfog a csodálat: könyvet csinálni így kell, ilyen messzire sugárzón.

– *Hallhatnánk valamit gyermekkorának, ifjúságának kedvenc könyveiről?*

– A legkedvesebb ifjúsági regényem *Gárdonyi Géza Egri csillagok*ja volt, kedvenc hősőm Bornemissza Gergely. Írói nevemet is tőle vettem; gyermekkoromban elhatároztam, bátor, tisztességes, hűséges leszek, mint ő. Szerettem *Dickens*, *Mark Twain*, *Selma Lagerlöf* regényeit, a háború után *Makarenko* könyvét, általában minden olyan művet, amelyben a közösség segít a bajbajutottakon. Amelyben kiderül a „csapat” ereje.

Molnár Ferenctől A Pál utcai fiúkat is szerettem, persze. Kertész Erzsébettől A ligeti nagytanácsot. S egy könyvet, amelynek szerzőjét azóta is keresem: *Snuko elindul a grundról*. A cím önmagáért beszél. Még arra is emlékszem, hogy a regényben két csapat küzdött egymással: a GyÜGYSE és a VaTAK: a Gyáli úti Gyermek Sport Egyesülete és a Valéria Telepi Atlétikai Klub! Nem lehet véletlen, hogy pályámat külvárosban: Újpesten kezdtem, mint tanár. S hogy, mint középosztálybeli, értelmiségi gyereknek a szegényebb sorsúakkal kell foglalkoznom, ebben a hitemben az olyan, érzelmes művek is megerősítettek, mint például *Burnett* könyve, *A kis lord*.

– *Költészetére, prózairói tevékenységére mely alkotók hatottak a legerősebben?*

– A legnagyobb hatással *William Butler Yeats* volt költészetemre. Prózai munkáimra *Thornton Wilder*, *Albert Camus*, *Jerzy Andrzejewski*: három nagy moralista. Aztán *Čapek*, *Babel*, *Bulgakov*. A magyarok közül *Kosztolányi*, *Tóth Árpád*, *Márai*, *Pi-*

linszky, a „*Kézfogások*” *Illyése*. S néhányan, akik élnek.

– *Mi vonzza Skandináviához, az ottani irodalomhoz?*

– A skandináv irodalomhoz ugyanaz vonz, mint a skandináviai élethez: a hűvös, belső tisztaság, a józanság, a mérhetőség. Az a gondolkodásmód, amely szerint még a varázslat is mérhető. A norvég fjordvidéken, a hatalmas hegyek közt, a váratlan kanyarokban rengeteg a víz-esés. A sötétben olyanok, mint a manószakáll. Azt hiszem róluk, mind manószakáll, de tudom mindről, hogy víz-esés. Tudásom nem zavarja hitemet. Ahogyan *Knut Hamsun* ír! A keze alatt a bögre tej is megelevenedik. Ezt hiányolom néha a csontkéz-zel írt kortársi irodalmakból.

– *A kortárs hazai és külföldi írók közül kik állnak Magához a legközelebb?*

– Azok állnak hozzám a legközelebb, akikről az imént beszéltem. *Kosztolányi* terminus technicusát fogadom el: minden igazi irodalom modern irodalom. *Tacitus*, *Vergilius*, *Shakespeare* modernsége lélegzetelállító. Ők is kortársaim.

– *Az Ótestamentumból mely könyveket olvassa legtöbbször?*

– Az Ótestamentumból *Mózes I.* és *II.* könyvét olvasom el a legtöbbször, különösen az egyiptomi kivonulást. Aztán *Ruth* könyvét, *Eszter* könyvét, a *Zsoltárokat*, az *Énekek énekét*. Vagyis az örömeiket! Mert olyan ritkák. Az Újtestamentumból pedig – csodálom, hogy ezt nem kérdezte – *Pál leveleit*, *Máté evangéliumát*, abból is a *Hegyi beszédet*. És *János Jelenéseit*, ezt a költői alpművet.

– *Ha egy lakatlan szigetre utazna, melyek volnának azok a könyvek – nemcsak szépirodalmiak –, amelyeket magával vinne?*

– A lakatlan szigetre elsősorban a *Bibliát* vinném magammal. Az *Iliást*, az *Odysseiat*, az *Aeneist*. Azoknak a műveit, akiknek nevét felsoroltam.

Azt a bizonyos *Halhatatlan szerelem* című antológiát, *Mikes Lajos*, *Mihályfi Ernő*, *Szabó Lőrinc* összeállítását. Néhány barátom könyvét. *Karinty Frigyes Tanár úr*, *kéremjét*, *Így írrok tőjét* (ezek, sajnos, nem voltak „hatással” rám, de rajongva szeretem őket); *Rejtő Jenő* és *Agatha Christie* néhány regényét, *George Mikestől* a *How to Be an Alien*: ezekre nagy szükségem lesz a lakatlan szigeten.

– *Milyen irodalmi művön dolgozik mostanában, mik a további tervei?*

– Most fejeztem be *William Butler Yeats*tól szóló esszénaplómat (a műfaj az én megjelölésem). A kézirat – szándékom szerint – a skandináviai riportnapló ellenpontja. Írország messze esik Skandináviától. Egy darabig verseket szeretnék írni, kicsit távolabbra látni. Ami közel van, nagyon tömény. Légszomjam van. Szeretném, ha együtt lélegeznénk. Ahogy valamikor elképzeltem.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Batári Gyula

Hirdessen a

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

**Egész oldalas hirdetés 25 000,
fél oldalas hirdetés 12 500,
negyed oldalas
hirdetés 6250 Forint + 25% ÁFA**

**Kiemelt helyen
– a borító 2. és 3. oldalán –
elhelyezett
egész oldalas hirdetésekért
csak 30 000 Forint + 25% ÁFA
díjat kell fizetni
Esztetikus tervezés
és kivitelezés!**

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

---

hirdessen

Tóth Lajos 1929–1993

Küzdelmes, de tartalmas és tiszteletet érdemlő életpályát futott be néhány Tóth Lajos kartársunk. Mint református esperes fia, a szülői házban a népi-nemzeti elkötelezettség és a szociális szemlélet légkörében nőtt fel, és ugyanezt a világnézeti beállítottságot erősítette benne a cserkészmozgalom. Egyetemi hallgatóként az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán az ötvenes évek elejének egyoldalú oktatásával szemben a nyugati tudományos eredményekről is tájékozódni igyekvő baráti csoport tagja volt.

1952 és 1956 között tőle idegen adminisztratív és egyéb munkakörökben hanyódott. A forradalom alatt szülővárosa, Szekszárd városi és megyei nemzeti bizottságának elnökévé választották, aminek következtében 1961-ig börtönben ült.

1962-ben Jóború Magda, az OSZK nagyvonalú és politikai előítéletektől mentes főigazgatója felvette a könyvtár köteleispéldány-szolgáltatási osz-

tályára, amelynek eleinte – a sokat betegeskedő osztályvezető helyett – beosztott dolgozóként irányítója, majd 1971-től nyugállományba vonulásáig, 1990 végéig vezetője volt. Időközben, 1988-tól a Történelmi Igazságtétel Bizottság tagja lett, amelynek keretében haláláig ingyenes jogsegélyszolgálatot teljesített a politikai meghurcoltaknak. Nyugállományba vonulása után az OSZK jogtanácsosaként tartott kapcsolatot a könyvtárral.

Jogászai képzettsége és szervezői tehetsége nagy segítséget jelentett abban, hogy a lehetőségek határain belül szervezze és irányítsa az országos köteleispéldány-szolgáltatást. A hazai köteleispéldány-rendeletek megfogalmazása elsősorban az ő érdeme. Az utóbbi évek politikai és gazdasági változásainak során bekövetkezett könyvkiadási és köteleispéldány-szolgáltatási anarchia leküzdésére igyekezett kiutat keresni. Nem rajta múltott, hogy napjainkban a magyar köteleispéldány-szolgáltatás a legrosszabb értelemben vett „európai” szintre süllyedt.

*

Életről, munkásságáról és elképzeléseiről részletes beszámoló olvasható „Harminc év a köteleispéldányok szolgálatában” címen a *Könyvtáros* 1991. évfolyamában (401–407., 462–471. o.), amelyet a Széchenyi Ferenc emlékérem adományozása alkalmával Bereczky Lászlóval és Vajda Kornéllal folytatott beszélgetésen mondott el Tóth Lajos.

Vekkerdi József

"...engemet leszednek s a templomba
visznek..." (magyar népballada)

Tudatjuk mindazokkal, akik ismerték és számon tartották, hogy

SZENTE FERENCNÉ Mészáros Ágota ny. könyvtárvezető

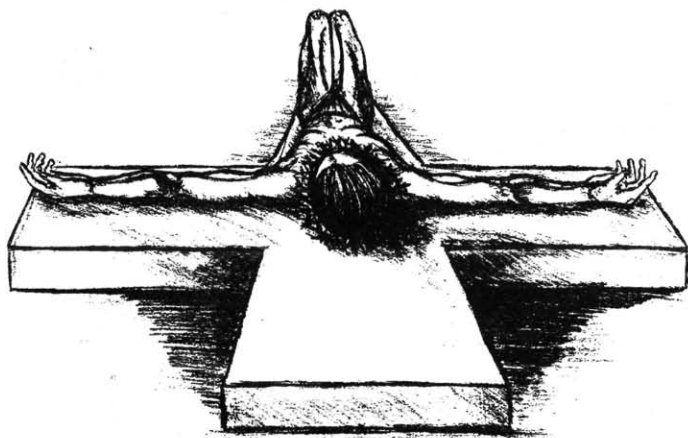
élete 58. esztendejében, 1993. július 14-én, türelemmel viselt hosszú szenvedés
után elhunyt.

Hamvait a kelenföldi Szent Gellért templom altemplomában helyezzük örök
nyugalomra szűk családi körben.

férje és fia

Szente Ferenc Szente Róbert

Cím: 1063 Bp. VI., Szinyei M. u. 23. Tel.: 132-6411

Egy olvasói vélemény a féléves *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*ról

Poprády Gézának

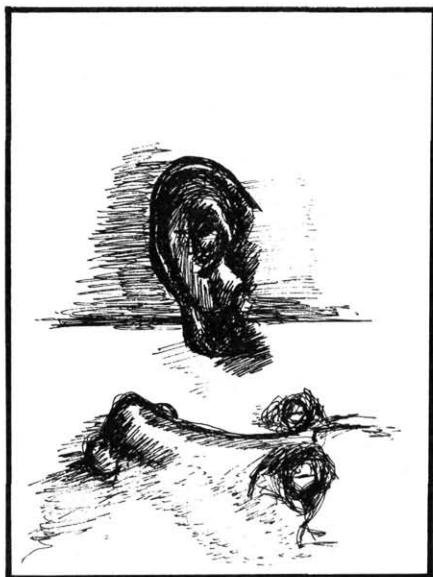
A szerkesztőbizottság soros elnöke az újraindult lap féléves múltját áttekintő cikkét ezzel a szerény, sőt önle-fokozó minősítéssel zárja: „Azzal állatjuk magunkat, hogy a mutatóvényszámhoz képest javult a lap. Az 1993. áprilisi szám ahhoz kezd hasonlítani, amit eredetileg elképzeltünk.”

Mivel egyike voltam azoknak, akik írásban is kifejtették véleményüket a mutatóvényszám fölöttébb sikertelen voltáról, úgy vélem, kötelességem eleget tenni Poprády Géza felszólításának, reflektálnom kell számvetésére.

Az egyértelműbb és nyilvánvalóbb ténnyel kezdeném: vitathatatlan, hogy az első számhoz képest javult a lap. Ám ez nem nagy eredmény, mivel ama bizonyos „mutatóvényszám” meglehetősen rosszul sikerült, mondhatni amatőr szintű produkció volt. Éppen ezért fontosabb és elismerésre méltóbb az a – szerintem szintén vitathatatlan – tény, hogy a lap színvonala számról-számra javul, cikkeinek hírértéke egyre gazdagabb, témái egyre jobban a jelenhez kötődnek s egymáshoz is szervesebben kapcsolódnak. Ilyenformán egyre határozottabbá válik a lap arcéle, illetve világosabbá a szerkesztőség „elképzelése”, koncepciója, aminek két eleme nekem különösen tetszik. Az egyik a nemzetközi tájékozódás igénye, a másik a hazai állapot kritikus elemzése.

Nem akarom szaporítani a szót, ezért nem sorolom fel az idevágó írások mindegyikét, csupán a júniusi számból emelek ki három cikket példa és szemléltetés gyanánt.

Meggyőződésem, hogy a rendszer-

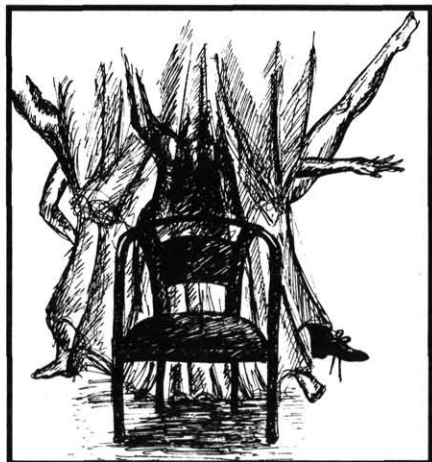
váltás miatt a magyar könyvtárügy pillanatnyi gondoljai minden korábbinál nagyobb mértékben különböznek a szakma egyetemes problémáitól, ámde – remélhetően már a közeli jövőben – egyre jobban hasonlítani fognak hozzá. Ebből az aszinkronitásból következően a külföldi tendenciák egyszerűen lehetnek számunkra követendő minták, de veszélyekre, rossz megoldási módokra figyelmeztető előrejelzések is, mint azt Jörg Becker cikke (*Információk mindenki számára vagy tudás egy elit számára*) vagy egy anonim szerző (*Miért az?!*) *Könyvtárpolitikai aporiák* című írása meggyőzően bizonyítja.

A lap másik – számomra szimpatikus – vonása azokból a cikkekből rajzolódik ki, amelyek szemlélet- és mentalitásváltást sürgetnek, s a

könyvtárügy krízisére nem tüneti kezelést, hanem radikális műtéti beavatkozást javallanak. A júniusi számban ezeket szorgalmazza *Sóron László* célratörő kérdéseire válaszolva *Horváth Tibor* is, nyomatékkel és ismételten hangsúlyozva a tiszta fogalomhasználat és az egyértelmű beszéd föltöbb szükséges voltát.

Ebben maradéktalanul egyetértek velem, gondolatmenetének, helyzet-elemzésének lényegi megállapításával nemkülönb, de egy kiegészítő, pontosító megjegyzéssel. Úgy vélem ugyanis, hogy a jelenlegi helyzetre nemcsak az jellemző, hogy néhány könyvtárigazgató – mivel ő maga „gyáva” kiállni intézménye érdekeiért – másokat „mozgósít” problémáinak megoldására, hanem az is, hogy némi miniszteriális hivatal vagy testület képviselője – tehetetlenségét leplezendő – illetéktelennek nyilvánítja magát a „rázós” ügyek rendezésében.

Azt hiszem, ezzel a kiegészítéssel pontosabb az állapotleírás, mindazonáltal még mindig részérvényű, mert csupán a szubjektív hibákra (gyáva-ság, tehetetlenség) hívja fel a figyelmet, holott a probléma gyökere – megítélésem szerint – objektív természetű funkcionális zavar. De mint az a javaslatából kiderül: ennek tartja

Horváth Tibor is, ezért – ismétlem – a lényegét illetően egyetértünk.

Végezetül még egy megjegyzés. Húsz éves szerkesztői tapasztalatom alapján állítom: bármelyik lap csak részben olyan, amilyenné a szerkesztők formálják, mert lehetőségeiket, elképzeléseiket a kéziratok behatárolják. Vagyis a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros* karaktere és színvonala azon is múlik, hogy miről írunk és hogyan; illetve azon, hogy pusztán olvasói maradunk vagy szerzői is leszünk.

Simon Zoltán

Válasz Sóron László cikkére

Az ez év júniusi számban *Sóron L.*: Vagyázat! Összekeverik a fogalmakat. Beszélgetés Horváth Tiborral című cikkében többször idézik a *Könyvtári és Informatikai Kamarát*, de nem pontosan, ezért szükséges néhány pontosítást tenni.

1. A *Könyvtári és Informatikai Kamara* a *Könyvtári Levelezőlap* 1991. 10. számában hozta először nyilvánosságra állásfoglalását a munkahelyi közművelődési könyvtári ellátásról, melyet a *VIDEOTON* könyvtár prob-

lémája kapcsán ugyancsak a *Könyvtári Levelezőlapban* (1993. 3. sz.) ismételten megjelentetett. Ehhez képest nem világos, hogy milyen forrásra kellett volna hivatkozni és kinek?

2. Természetesen a munkahelyi könyvtárak által összegyűjtött dokumentumokat tartjuk a magyar könyvtári rendszer és a magyar szellemi vagyion szerves részének, ez talán más mint a cipőpertli!

3. A *KIK* sohasem óhajtotta, hogy

az akadémiai könyvtárhálózatról a könyvtári törvény rendelkezzen, csupán az akadémiai könyvtárhálózat szerepéről esett szó az országos gyűjtőköri feladatok szempontjából.

4. A KIK sohasem nyilatkozott az iskolai könyvtárakról.

A Könyvtári és Informatikai Ka-

mara vallja, hogy nincsen helye egy szakmában sem, az életben sem az egymás ellen munkálkodásnak, bárki lejáratásának. Ehhez nem voltunk és nem leszünk partnerek. Ugyanakkor az egy-egy kérdésre adott különböző válaszokat a demokrácia velejárójának tartjuk. **Zalainé Kovács Éva**

Válasz Zalainé Kovács Évának

A szerző kijelenti, hogy tollát semmilyen ártó szándék nem vezette, de nem kívánt mindennek tetszeni sem. Ezentúl írását ajánlja ismételten az olvasók figyelmébe – tudva, hogy akinek van füle a szóra, hallja, akinek van szeme a világra, látja, és aki érteni akarja, megérti... a többieké szeretete végtelen kegyelme.

Sóron László

**Rendezze be könyvtárát a
MERABONA vagy TÉKA
bútorcsalád elemeiből.**

**Az alkatrészekből álló rendszer jól alkalmazkodik
a rendelkezésre álló tér, az elhelyezésre kerülő
állomány kívánalmaihoz.**

**Raktárakba ajánljuk az
IRINGÓ vagy MINERCIA**

típusú tömörraktári állványokat.

**Kérésükre elvégezzük a helyszíni felmérést,
s ennek alapján berendezési javaslat
és árajánlat kidolgozását.**

Forduljon hozzánk bizalommal!

MEZŐGÉPIPARI KFT.

9317 SZANY
SZABADSÁG U. 1.
TELEFON: 5, 23

Üzletszerzőnk:

Cavalloni Gyöngyi

1222 Budapest, Csap u. 14/a.

Telefon: 227-0237

„Ezeréves a magyarországi iskola” Az Alapítvány 1993. évi pályázatáról

A magyar iskoláztatás közelgő millenniumának szakmai előkészítésére az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 1990-ben „Ezeréves a magyarországi iskola” elnevezéssel alapítványt hozott létre. Az Alapítvány első nyilvános pályázatának 1992-ben 171 résztvevője volt. Közülük 54-en nyertek el 10 000–100 000, összesen mintegy 2,5 millió forintos támogatást – az iskolatörténet írott és tárgyi emlékeinek felkutatására, feldolgozására, valamint iskolatörténeti gyűjtemények, kiállítások létrehozására irányuló pályamunkájukkal. A közönség is számos kiadványon, rendezvényen találkozhatott már az Alapítvány emblémájával, így pl. a közelmúltban zárult tatabányai vagy a most is látható békéscsabai iskolatörténeti kiállításon.

A pályázat iránt megnyilvánuló nagy érdeklődés készítette a kuratóriumot a második – 1993. évi – pályázat kiírására. Az Alapítvány szerényen gyarapodó vagyona indokolta ismét, hogy ez a pályázat is nyilvános és országos legyen.

*

A második pályázat, ha csak hajszálnyival is, felülmúlta az előzőt: nyilvántartásunkban 172 pályamunkát regisztrálhattunk. Voltak – mintegy 30-an –, akik az előző évben megkezdett és elismert munkájuk folytatásához kértek támogatást, a többiek először próbálkoztak. Így a két év alatt a 300-at is meghaladja azoknak a száma, akik iskolatörténeti tárgyú pályamunkájukkal a nyilvánosság elé léptek. Ez a magyar iskolatörténetben szokatlan, már-már mozgalomnak is minősíthető érdeklődés mindenestre arra figyelmeztet, milyen nagy lenne a felelőssége az iskolatörténettel foglalkozó intézményeknek és szervezeteknek, ha – néhány társadalmi képződményen, illetve a pedagógusképző intézményekben neveléstörténetet oktató tanárokon kívül – volnának ma ilyenek Magyarországon...

A pályázatok egyébként szinte minden közgyűjteményi és iskolatípust képviseltek: könyvtári, levéltári, múzeumi munkatársak, óvónők és egyetemi oktatók egyaránt találhatók közöttük. A vidék-főváros arány idén határozottan az előbbi javára billent; nagy múltú iskolavárosaink – Sárospatak, Szeged, Győr, Esztergom, Debrecen, Eger – most is példamutatóan szerepeltek, de – négy pályamunkával – a Székelyföld is kitett magáért.

A beérkezett pályázatok kisebb hányada, sajnos, idén sem felelt meg a pályázati kiírás feltételeinek: munkabért, beruházási és felújítási támogatást, nyomdai költséget igényelt. Ezeket természetesen formai okokból el kellett utasítanunk.

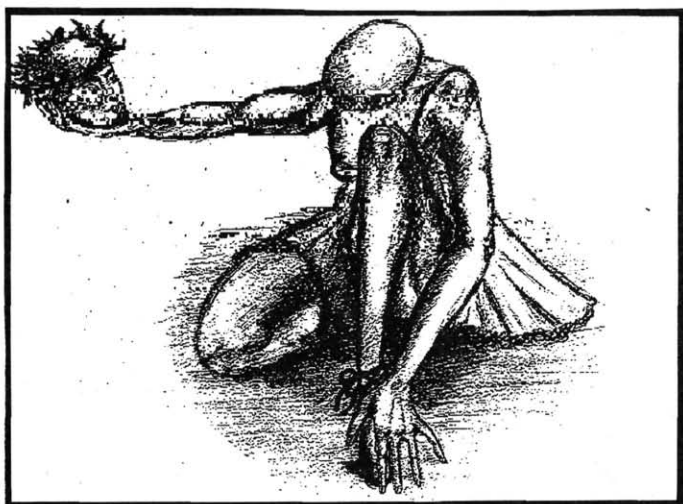
A pályamunkák túlnyomó többségét – az elmúlt évi eljáráshoz hasonlóan – felkért szakemberekből álló bírálóbizottság értékelt. A könyvészeti tárgyú pályázatokat *Jáki László*, *Kertész Gyula* és *Ottovay László*, a muzeológiai jellegűeket *Farkas Attila* és *Nagy László* véleményezték. A zsűrik írásba foglalt szakmai javaslatai alapján végül a kuratórium június elején hozta meg döntését.

A bírálók munkáját nehezítette az a tény, hogy a díjazásra szánt összeg változatlan nagysága mellett jóval több volt a szakmailag kimagasló, támogatásra méltó munka, mint az előző esztendőben. Ezt igazolják a számok is, hiszen végeredményben 73 pályázat nyert el 10 000-tól 100 000 forintig terjedő összeget, összesen kb. 2,5 millió forintot. (Ez sajnos azt jelentette, hogy a kétségtelenül magasabb színvonal ellenére több mint 10 000 forinttal csökkent az átlagos díjazás mértéke.) Ennek ellenére a megalapozottnak tűnő igényeknek is csupán a töredékét elégíthettük ki. Hozzá kell tenni, hogy csaknem 30 további értékes pályamunka esetén a kuratórium más alapítványokhoz, illetve alapokhoz fordult segítségért, s a pályázatok átirányításával próbálta megteremteni a támogatásra érdemes munkálatok megkezdésének vagy folytatásának anyagi feltételeit.

*

A magyar iskolatörténet különböző írott forrásainak feltárását, feldolgozását és közreadását ígéri a díjazott pályázatok közel 60 százaléka, 42 pályamunka. Így például folytatódik az iskolai értesítők katalogizálásának és részletes tartalmi feltárásának, számítógépes feldolgozásának az OPKM-ben megkezdett nagyszabású programja. (14. sz. pályamunka). Részben ehhez kapcsolódik a győri középiskolák évkönyveiben 1850 és 1948 között szereplő tanárok adatainak számítógépes nyilvántartása (3. sz.). Ebbe a témakörbe tartozik az érettségi magyarországi történetének annotált bibliográfiája (6. sz.), valamint a magyar szakoktatás tanterveinek bibliográfiája (67. sz.), továbbá a Kisdednevelés c. folyóirat repertóriumának elkészítése (66. sz.). Érdekes és hasznos vállalkozás a debreceni Tanítóképző Főiskola tankönyvgyűjteményének feldolgozása is (56. sz.).

Nagyszámú pályamunka vállalta az iskolatörténet rejtőző levéltári forrásainak felkutatását, jegyzékbe foglalását és közlésre való előkészítését. Itt elsőként a különböző pártok 1945 és 1989 közötti, oktatással kapcsolatos iratainak áttekintését célzó vállalkozást említhetjük (25. sz.). Érdekes és fontos munka az

erdélyi református kollégiumok irattári anyagainak (2. sz.), továbbá a horvátországi és a szlovéniai magyar iskolák adatainak a feldolgozása (7. sz.). Több pályázat vállalkozik arra, hogy feltárja egy-egy állami vagy egyházi közigazgatási egység iskolaügyének levéltári forrásait, így pl. a Veszprém megyei református népiskolákét (4. sz.), a Tapolca-környéki Klebelsberg-féle iskolákét (10. sz.), Bács-Kiskun megye (34. sz.), Háromszék megye (50. sz.), Várpalota (40. sz.), illetve a Pannonhalmi Főapátság (68. sz.) népiskoláit. Nem kevésbé jelentős egy-egy iskolaváros – Sárospatak (11. sz.), vagy egy-egy intézmény, mint pl. a tordaszentlászlói iskola (8. sz.), vagy a Kertészeti Egyetem (73. sz.) levéltári dokumentumainak feldolgozása. Gazdagodhat a mezőgazdasági szakoktatás történetének forrásbázisa is (71. sz.).

Ebbe a témakörbe tartozik a különböző gyűjteményekben található iskolatörténeti jelentőségű kéziratok felkutatása és feldolgozása is. Így pl. a jeles múlt századi neveléstudós és oktatáspolitikus, *Kármán Mór* kéziratának annotált jegyzéke (20. sz.), a Néprajzi Múzeumban található neveléstörténeti vonatkozású forrásanyag feltárása (58. sz.), a soproni Evangélikus Liceum kézirat-gyűjteményének (14. sz.), a XVIII–XIX. századi sárospataki kéziratok diákirodalomnak (21. sz.) vagy az esztergomi Majer-gyűjtemény anyagának (45. sz.) a feldolgozása, továbbá a múlt századi jeles erdélyi pedagógus, *Gegő Elek* „Népkotató” című, forrásértékű kéziratot munkájának kiadásra történő előkészítése.

Folytatódnak a magyar neveléstörténeti adatbázis megalapozásának számítógépes munkálatai az OPKM-ben (59. sz.) s a hasonló elvekre épülő veszprém megyei adatbank kiépítése (62. sz.). A Bács-Kiskun megyei iskolatörténeti adattár (57. sz.) folytatódó munkálatai mellett hasonló vállalkozás indul Zala megyében is (26. sz.). Tovább épül Zánkán a gyermek- és ifjúsági egyesületek történeti adattára (33. sz.).

Több ismert vagy kevésbé ismert magyar pedagógus életrajzi adatainak felkutatása és feldolgozása is támogatást kapott, mint pl. a tankönyvíró erdélyi *Gáspár Jánosé* (1. sz.), a rajzpedagógus *Jeney Istváné* (13. sz.), a tanítóképző és tanfelügyelő *Árva Józsefé* (29. sz.) és *Takaró Gyulánéé* (52. sz.), aki a magyar nőnevelés, a közigazdasági képzés jelentős személyisége volt. Készül a jeles pápai pedagógusok arcképcsarnoka (63. sz.), továbbá a délalföldi tanyai tanítók (23. sz.), valamint a Zala megyei falusi tanítók (39. sz.) életútját rögzítő interjú-sorozat.

Végül a magyar óvodatörténet összehasonlító kronológiájának munkálatai (64. sz.) zárják e nagy témakör értékeit és díjazott pályamunkáinak a sorát.

A magyar iskolatörténet tárgyi emlékeinek felkutatása, gyűjteménnyé, kiállítássá szervezése alkotja a díjazott pályamunkák másik körét; összesen 27 pályázat tartozik ide.

Az egyik nagy témacsoport egy-egy település vagy régió oktatásügyének, vagy egy-egy neveléstörténeti témának az átfogó történeti bemutatása. A pályázatok ezen munkálatok legkülönbözőbb fázisaihoz – az anyaggyűjtéshez, a szakszerű feldolgozáshoz, a kiállítás megszervezéséhez vagy éppen a katalógus elkészítéséhez – kértek és kaptak támogatást.

Számos iskola is vállalkozott arra, hogy felkutassa múltjának tárgyi emlékeit és időszakos vagy állandó kiállításon mutassa be azokat.

Folytatódik az országos közgyűjteményekben fellelhető oktatástörténeti vonatkozású fotóanyag ikonográfiai feldolgozása, a számítógépes adatbázis kialakítása és elkezdődött Magyarország iskolatörténeti képeskönyvének anyaggyűjtése is.

Négy pályamunka érkezett a magyar iskola nemzetközi kapcsolatait és a határainkon túl élő magyarság iskoláztatásának történetét felölelő harmadik

témakörben. Ezekon kívül öt pályamunka foglalkozik az erdélyi, egy pedig a horvátországi és szlovéniai magyar iskolák történetével. Ezekről a tematikus áttekintés során már szoltam.

*

Terveink szerint 1994-re is kiírunk országos pályázatot. A célszerűség azonban azt követeli, hogy szűkítsük a pályázati lehetőségeket. Két év tapasztalata alapján kiemelhetők azok a témák, amelyek a legjelentősebb szakmai eredményeket ígérik, s egyben erőforrásaink gazdaságos felhasználását jelentik. Ennek jegyében kívánjuk továbbra is ösztönözni az iskolai értesítők, valamint a fontosabb országos pedagógiai folyóiratok feldolgozását, jelentős bemutatását, a levéltári és egyéb kéziratok források feltárását és feldolgozását, az iskolatörténeti értékű fotóanyag számbavételét és gyarapítását, az országos jelentőségű iskolatörténeti kiállítások szervezését, valamint a magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak feltárását. Előnyt élveznek természetesen azok a pályázók, akik az előző években megkezdett s általunk már támogatott munkájuk folytatását tervezik.

A szakmai szempontok mellett erre szorít bennünket az anyagi kényszerűség is. Érintetlen alaptókének csökkenő kamatait egyre kevésbé ellensúlyozzák a szponzorok támogatásai. A gazdasági stagnálás, az adószigorítások nem kedveznek napjainkban az alapítványoknak, a miénk is lassú sorvadás előtt áll. Szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a művelődési tárca által két éve kilátásba helyezett jelentősebb támogatás is üres ígélet maradt csupán. A magyar iskola milleniuma, úgy látszik, nem szívügye mindenkinek.

Az eddigi szakmai sikerek azonban folytatásra biztatnak bennünket, s Alapítványunk legalább néhány hasznos kötettel, s néhány érdekes kiállítás támogatójaként szeretne hozzájárulni az ezeréves évforduló méltó megünnepléséhez.

Kelemen Elemér

Díjazott pályázatok – 1993.

1. *Aknay Tibor* könyvtáros, Bp.: Gáspár János (1816–1892) életművének feltárása – 25 000,- Ft.; 2. *Dr. Bajkó Máttyás* egyetemi tanár, Debrecen: Az erdélyi fejedelemség iskolakultúrája (1541–1848) 40 000,- Ft. ; 3. *Bakó Anna* könyvtáros – *Szilágyi Erzsébet* könyvtáros, Bp.: A győri évkönyvekben szereplő pedagógusok feldolgozása 1850-től (Évkönyv repertórium részeként) – 80 000,- Ft. ; 4. *Balassa Benő* isk. igazgató, Csopak: A Veszprém megyei ref. népiskolák története – 10 000,- Ft; 5. *Balogh Ilona* tanító, Tiszafüred: Iskolatörténeti kiállítás – 25 000,- Ft.; 6. *Balogh László* osztályvezető, Bp.: Az érettségi magyarországi történetének annotált bibliográfiája – 50 000,- Ft.; 7. *Bernics Ferenc* tudományos munkatárs, Pécs: Horvátországi és szlovéniai magyar iskolák – 20 000,- Ft.; 8. *Boldizsár Zeyk Imre* tanár, Tordaszentlászló: A 375 éves iskola története – 40 000,- Ft.; 9. *Dékány Ferenc Ernő* igazgató-helyettes, Győr: A bencés gimnázium természetrajzi gyűjteményének állagmegóvása – 30 000,- Ft.; 10. *Erdélyi Balázs* igazgató, Tapolca: A régió Klebersberg iskolái – 50 000,- Ft.; 11. *dr. Fehér Erzsébet* főiskolai tanár, Sárospatak: Iskolatörténeti források feltárása (1868–1948) – 30 000,- Ft.; 13. *dr. Giricz Béla* megyei szakértő, Békés: Jeney István, a rajzpedagógia nagy egyénisége – 25 000,- Ft.; 14. *Gráber Jánosné* osztályvezető, Bp.: A magyarországi iskolai értesítők számítógépes bibliográfiája – 100 000,- Ft.; 15. *dr. Grüll Tibor* könyvtáros-tanár, Sopron: Az evangélikus gimnázium „liceum füzetei” 3. kötete. (Iskolatörténet) –

30 000,- Ft.; 16. *dr. Györgyi Erzsébet* főmuzeológus, Bp.: Játék-tanszergyűjtemény képes katalógusa – 20 000,- Ft.; 17. *Harcza Tiborné* múzeumvezető, Nyíregyháza: Óvodatörténeti gyűjtemény feldolgozása – 30 000,- Ft.; 18. *Kapillerné M. Anna* muzeológus, Zalaegerszeg: A Göcseji Múzeum oktatástörténeti anyagának feldolgozása – 35 000,- Ft.; 19. *dr. Katona Ferenc* nyugdíjas tanár, Sárospatak: A fizika tanításának kezdetei a kollégiumban – 30 000,- Ft.; 20. *dr. Kiss Istvánné* vezetőtanár, Bp.: Kármán Mórral kapcsolatos kéziratok annotált jegyzéke – 30 000,- Ft.; 21. *Kocsis Károly* lapszerkesztő, Kézdivásárhely: Háromszéki iskolaépületek – 30 000,- Ft.; 22. *dr. Komáromy Sándor* főigazgató, Sárospatak: XVIII–XIX. századi kéziratos diákirodalom Sárospatakon – 40 000,- Ft.; 23. *dr. Komlósy Ákos* egyetemi adjunktus, Szeged: Tanyai tanítók élet- és munkakörülményei – 30 000,- Ft.; 24. *Koncz Dezső* igazgató, Bp.: Iskolatörténeti gyűjtemény – 40 000,- Ft.; 25. *Koszticz Anna* levéltáros, Bp.: A politikai pártok oktatással kapcsolatos iratai 1945–1989 – 30 000,- Ft.; 26. *dr. Kotnyek István* igazgatóhelyettes, Zalaegerszeg: Zalai iskolai adattár – 60 000,- Ft.; 27. *dr. Kovács István* igazgató, Várpalota: A kémiaoktatás története hazánkban – 80 000,- Ft.; 28. *dr. Kovács József* egyetemi docens – *dr. Grüll Tibor* tanár, Budaörs: A soproni fiatalok peregrinációja a XVI–XVII. században – 30 000,- Ft.; 29. *Ködöböcz József* ny. főiskolai tanár, Sárospatak: Árvay József (1823–1879) élete és munkássága – 25 000,- Ft.; 30. *dr. Kőhegyi Mihály* igazgató, Baja: A Kalocsai Iskolanővérek iskolakronikája 1936–1948 – 30 000,- Ft.; 31. *Kvojka Ferencné* igazgatóhelyettes, Vác: A siketnéma oktatással kapcsolatos iskolatörténeti múzeum továbbfejlesztése – 20 000,- Ft.; 32. *dr. Mátai Mária* egyetemi docens, Bp.: Gegő Elek „Népoktató” c. kéziratának (1893) kiadásra előkészítése – 25 000,- Ft.; 33. *Miklós Tamás* könyvtárvezető, Zánka: Gyermekek- és ifjúsági egyesületek történeti adattára – 20 000,- Ft.; 34. *dr. Molnár János* főiskolai docens, Baja: Dokumentumok Bács-Kiskun megye közoktatásának múltjából – 15 000,- Ft.; 35. *Móser Zoltán* tanár, Bicske: „A magyar iskolatörténet képeskönyve” c. kiadványhoz anyaggyűjtés – 80 000,- Ft.; 37. *Musztafa Szulimánné* tagozatvezető, Orosháza: Az orosházi evangélikus népiskolák múltja – 20 000,- Ft.; 38. *Nádas Pál* igazgató, Bp.: A mozgáskorlátozott gyermekek tanításával kapcsolatos emlékek – 15 000,- Ft.; 39. *dr. Németh József* tud. főmunkatárs, Zalaegerszeg: Életinterjúk idős falusi tanítókkal – 15 000,- Ft.; 40. *Pacsuné Fodor Sára* ny. tanítónő, Várpalota: Levéltári források

Várpalota iskolatörténetéhez – 10 000,- Ft.; 41. *Pákozdiné Kenderesi Katalin* főiskolai adjunktus, Bp.: Gyógypedagógia-történeti kiállítás szakmai előkészítése – 40 000,- Ft.; 42. *Pataki László* ny. főiskolai igazgató, Bp.: Értelmiség sérült gyermekek oktatásának kezdeti időszaka (Forrásfeltárás) – 15 000,- Ft.; 43. *Pecsenye Pál* tanár, Eger: A századforduló fizikatanításának eszközei (Tantárgytörténeti kiállítás) – 30 000,- Ft.; 44. *dr. Polonkay Mária* egyetemi adjunktus, Debrecen: A hajdúböszörményi Bocskai Gimnázium iskolatörténeti emlékei – 25 000,- Ft.; 45. *dr. Pifkó Péter* irodalomtörténész, Esztergom: Az esztergomi Májer gyűjtemény pedagógiai forrásainak feltárása – 20 000,- Ft.; 46. *dr. Pintér Jánosné* igazgató, Bp.: Iskolatörténeti kiállítás – 30 000,- Ft.; 47. *Pusztainé Szabó Margit* igazgató, Orosháza: A 100 éves József Attila iskola emlékei (Kiállítás) – 20 000,- Ft.; 48. *dr. Rác Fodor Sándor* főiskolai docens, Baja: Tanyai iskolák Bács-Kiskun megyében – 30 000,- Ft.; 49. *Répászký Zoltán* ny. tanár, Mezőkövesd: Önálló iskolatörténeti múzeum kialakítása – 30 000,- Ft.; 50. *Salamon Ferenc* tanár, Csernáton NR 417. Covojna: Háromszék megye oktatástörténete – 25 000,- Ft.; 51. *dr. Somorjai József* tud. titkár, Tatabánya: Az énektanítás története (Kiállítás) – 80 000,- Ft.; 52. *dr. Szabó Balázsné* iskolaigazgató, Bp.: Takaró Gyuláné, a hazai nőnevelés kiemelkedő személyiségének életrajza – 20 000,- Ft.; 53. *dr. G. Szabó Botond* igazgató, Debrecen: Protestáns peregrinusok iratai – 40 000,- Ft.; 54. *dr. Szecskó Károly* levéltáros, Eger: Az egri gimnáziumok fondjegyzékei – 20 000,- Ft.; 55. *Szecsódi Kornélia* nevelőtanár, Bp.: A Szent István Közgazdasági Szakközépiskola épületének építészeti-művészeti feldolgozása – 30 000,- Ft.; 56. *dr. Szekerczés Pál* főiskolai tanár – *dr. Varga Gábor* főiskolai docens: Tankönyvgyűjtemény leírása, kiállítása – 20 000,- Ft.; 57. *Székelyné Kőrösi Ilona* tud. titkár, Kecskemét: Bács-Kiskun megye iskolatörténeti adattára – 60 000,- Ft.; 58. *dr. Szemkeő Endre* múzeumi osztályvezető – *dr. Forrai Ibolya* muzeológus, Bp.: Neveléstörténeti források a Néprajzi Múzeumban – 40 000,- Ft.; 59. *Szilágyi Erzsébet* könyvtáros, Bp.: Magyar neveléstörténeti adatbázis (Számítógépes feldolgozás) – 20 000,- Ft.; 60. *Szilágyi Imréné* tanár, Hajdúböszörmény: Iskolatörténeti kiállítás – 10 000,- Ft.; 61. *dr. Szögi László* levéltárigazgató, Bp.: Az újkori magyar egyetemjárás közép-európai forrásai – 80 000,- Ft.; 62. *dr. Tóth Dezső* ny. könyvtáros, Veszprém: Neveléstörténeti (számítógépes) adatbank – 30 000,- Ft.; 63. *dr. Tungli Gyula* ny. főiskolai docens, Pápa: Pedagógus arcképcsarnok (Pápa) – 20 000,- Ft.; 64. *dr. Vág Ottó* egyetemi tanár, Bp.: Összehasonlító óvodatörténeti kronológia – 60 000,- Ft.; 65. *Varga Andrásné* igazgatóhelyettes, Péteri: Iskolatörténeti kiállítás – 15 000,- Ft.; 66. *dr. Varga Gábor* főiskolai docens, Hajdúböszörmény: A Kisdednevelés c. szaklap repertórium – 20 000,- Ft.; 67. *Varga Kovács Amarilla* könyvtáros – *Koren Katalin* könyvtáros: Szakoktatási tantervek bibliográfiája – 50 000,- Ft.; 68. *Varga László* tanító, Pázmándfalu: A pannonhalmi főapátság iskolái és tanügyigazgatásuk (1919–1948) – 20 000,- Ft.; 69. *Villányi Györgyné* óvodai-szaktanácsadó, Bp.: Óvodatörténeti múzeum előkészítő munkálatai – 30 000,- Ft.; 70. *dr. Vofkori László* főiskolai tanár, Székelyudvarhely: A tanítóképző tanszermúzeumának szakmai rendezése (5000 tétel) – 40 000,- Ft.; 71. *dr. Walleshausen Gyula* ny. könyvtárigazgató, Gödöllő: Fejezetek mezőgazdasági művelődésünk történetéből – 30 000,- Ft.; 72. *dr. Wächter Walterné* tanár, Sótony: Iskolatörténeti kiállítás – 15 000,- Ft.; 73. *Zalainé Kovács Éva* könyvtárigazgató, Bp.: A Kertészeti Egyetem történeti forráskiadványa (1894–1994) – 40 000,- Ft.

Művészetek és a könyvtár főcímmel, ezúttal második alkalommal Győrött, augusztus 11. és 14. között megtörtént, lezajlott, végbement a Magyar Könyvtárosok Egyesülete XXV. Vándorgyűlése. Az első napon sajtótájékoztatón, kiállítási megnyitón, roppant érdekes szakmai konzultáción vehettek részt azok, akik már az első napon megérkeztek. Úgy tűnt, hogy a többség 12-re, csütörtökre időzítette érkezését, érthető módon: a plenáris üléssel ezen a napon nyílt meg „igazán” a Vándorgyűlés. A plenáris ülésen *Simon István*, Győr Megyei Város alpolgármestere köszöntötte a résztvevőket, köztük az MKE elnökén, *Horváth Tiboron* és a Kiszécsényi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesületének elnökén, *Mezei Györgyön* túl az ülés főelőadóját, *Fekete György* államtitkárhelyettesét. A plenáris ülés hosszan tartott, igen fontos dolgok hangzottak el, kiosztották a Fitz- és a Szinnyi József-díjakat is. A szekcióülésekre (Audiovizuális, bibliográfiai és társadalomtudományi szekciók, Gyermekkönyvtáros és Olvasószolgálati szekciók, Közkönyvtári Egylet, Múzeumi és művészeti gyűjtemények szekciója, Műszaki könyvtáros szekció, Zenei könyvtárosok szervezete, Könyvtárostanárok szervezete) pénteken délelőtt került sor. Ugyanezen a napon tartották meg a *Fórumot a könyvtári sajtóról*.

Az utolsó, szombati napon szakmai tapasztalatcserékre és kirándulásokra mentek a résztvevők, cégbemutatókon, szakmai találkozókon vettek részt, illetve megbeszélték még közvetlenül, egymás közt, avagy szó.

A Vándorgyűlés szombaton zárta „kapuit”, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* jelen száma hétfőn kerül a

nyomdába. A Vándorgyűlés legfontosabb anyagainak, előadásainak, vitáinak közzélése, összefoglalása, méltatása a következő szám(ok)ra marad.

Az elektronikus szakinformációk piaca Kelet-Európában, 1993-ban (Der elektronische fachinformationsmarkt in Osteuropa 1993) címmel egy alapvető kézikönyv első kötete jelent meg a Darmstadt, Berlin, Brüsszel, Compiègne, Haarlem, Bécs, Zürich székhelyű Hoppenstedt and Co. kiadónál, *Maria-Anna Courage* és *Alexander Vasilevic Butrimenko* szerkesztésében, munkájaként. A hatalmas kiadvány három részből áll: az elsőben a kelet-európai adatbankok részletes leírásai találhatóak, az országok rendjé-

ben, minden fontos adatukkal (eredeti és német névforma, az előállító neve és címe, a gépi működés jellemzői, típusai, a szakterület, az adatállomány nagysága, a működés kezdetének ideje, a dokumentumok nyelve(i) stb.); a másodikban tárgymutató, a harmadikban cégmutató kapott helyet. A kötet adatanyagát 1993. májusában zárták le, merítése igen széles. Felöleli Örményország, Azerbajdzsán, Beloruszia, Bulgária, Észtország, Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lettország, Litvánia, Moldávia, Lengyelország, Románia, Oroszország, Szlovákia, Tadzsisztán, Csehország, Türkmenisztán, Ukrajna, Magyarország és Üzbegisztán valamennyi ma működő adatbankját. A munka dandárját *Maria-Anna Courage* végezte, aki – mint a kötethez bevezetőt író *Wolfgang Lierz*, a német Matematikai és Adatbanki Társaság elnöke is hangsúlyozza – nemcsak magyar származása miatt ismeri első kézből a területet, de napi munkája során valódi könyvtári-informatikai szakreferensévé vált Kelet-Európá-

nak. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy *Madame Courage* lapunknak külső tanácsadója és időnkénti fordítója.)

A hatalmas mű természetesen nemcsak felhasználók után kiált (sőt talán fordított a helyzet, minden érdekeltnek igen fontos lenne a mű beszerzése, kezügyben tartása), hanem igazi szakmai ismertető után is. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* az első gyors bemutatás után igazi szakkritikát ígér e műről olvasóinak.

Különszáma jelent meg a Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie című klasszikus, mindannyiunk által ismert német könyvtári folyóiratnak. E különszám valóságos önálló monográfia, ami talán nem igazán fogja felajzani a nyugati könyvtári szakembereket, annál érdekesebb lehet számunkra. Német–orosz kerekasztal-beszélgetést hoz *A könyvtári javak restitúciója* (Restitution von Bibliotheksgut – az első szót, mivel már az 1790–92-es országgyűlés egyik kulcsszava volt, nem fordítjuk le újmagyarra) címmel. A kötetben természetesen felmerülnek az orosz–német, német–orosz történelmi, művelődéstörténelmi, könyvtártörténelmi kapcsolatok alakulásának kérdései is, a lényeg azonban az, hogy miként őrizhető meg, állítható helyre, miként modernizálható a két oly sok veszteséget, nem kis részben egymásnak okozott veszteséget szenvedett könyvtárügy. A különszám elsősorban nem a szenvedések, károk felsorolásában excellál, hanem valóban abban, hogy előszámolja, felderíti, miként restitválható a két könyvtár-ügy, külön-külön is, együttműködve is. A magyar olvasót az is érdekeltetheti, hogy a kerekasztalon kik vettek részt, milyen szövegekkel. Régi ismerősökre (ha nem is régi típusú szövegekre) lelhet a kerekasztal-résztevők névsorában.

Életutak címmel sárvári és Sárvár környéki személyek életrajzgyűjteménye jelent meg a Sylvester János Könyvtár (Sárvár) kiadásában (1993). Valami ilyesmire gondoltak a magyar helyismereti könyvtárügy olyan elhunyt és még ma élő nagyságai (csak utalásképpen említjük *Csüry Istvánt*, *Lisztes Lászlót*, *Bényei Miklóst*), akik mindenkor valamiféle helyi bibliográfiákat követeltek. Az **Életutak** csaknem maximálisan teljesíti az ilyenféle kiadványokkal szemben támasztható követelményeket. Alapos filológiai-történeti kutatás eredményeképp közli az alcímbe ígért gyakorlatilag összes személyiség életrajzát, életmű-bibliográfiáját, valamint a róla/róluk szóló válogatott (de milyen kitűnően válogatott) irodalmat. Hangja, értékeléseinek szelleme több mint nyitott, talán túlon túl is tágkeblű. Entzbruder Dezső, a sárvári direktórium hírhedt tagja csakolyan objektív méltatást kap benne (nagyon helyesen), mint *Vass József dr.*, a hírhedt kalocsai nagyprépost (hogy későbbi érdemeiről ezúttal ne essék szó). Kiemelkedő érdeme a műnek, hogy szereplőiről nem a lexikonokban található szöve-

get hozza, hanem önállóan kis tanulmányokat, valamint fotót is. Kitűnő kiadvány, jó példa minden hasonló készítőjének.

A **Vasi Életrajzi Bibliográfiák** 30. füzetének hőse *Káldi János* (1922–1991), költő, író, publicista, a Szombathelyi Megyei Könyvtár segédkönyvtárosa, majd csoportvezetője, később a szombathelyi Tanítóképző Intézet tanára. Az életút cikk-cakkjai az alkotásra rendelt idő felhasználásának lehetőségei-kényszerei fölöttébb bonyolulttá tették az életművet. A füzet sorozat szerkesztőinek érdeme, hogy erről a bonyolult, sok szempontból szerencsés, megint más szempontból tragikus élet- és alkotásútról tiszta, áttekinthető, paradigmikus képet nyújtottak. Bibliográfiai szempontból szuperteljesítményt nyújtottak, annál is inkább, mivel a műfajok útvésztojében megtalálták a helyes, követhető utat. A kisded kötet alapműve lesz nemcsak az újkori magyar irodalom-, de a könyv- és könyvtártörténet kutatóinak is.

Külföldi társadalomtudományi kézikönyvek

Országos gyarapodási jegyzék 1987–1989

A szerkesztői előszó átmenetinek tekinti a kötetet, melynek előzménye az 1975–1986 között azonos címen kiadott, általában féléves periodicitású (összesen 19 füzetig jutó) gyarapodási jegyzék volt. (A folytonosságot juttatta kifejezésre a kiadvány tételeinek és oldalainak folyamatos számozása is.) Az első két ötéves periódushoz összesített mutatók is készültek: az 1975–1979-eshez betűrendes, az 1986–1984-eshez betűrendes és tárgyszavas. (Az előzmények ismertetését 1.: *Könyvtáros*, 1987. 3. sz. 176–179. l.) Az 1986-os utolsó kötetben azt jelezték, hogy a következőkben – feltételek híján – már csak ötéves köteteket tudnak közreadni. Az előrejelzésekhez képest tehát „gyorsítás” történt, ezért átmeneti ez a kötet, amely összesen 2161 (21 301–23 461) igen szigorúan válogatott (monográfiák nélküli!) számozott tételt regisztrál az 1987–1989 között beszerzett (bejelentett?) általános és társadalomtudományi kézi- és segédkönyvekből. (A közölt művek megjelenési időhatára azonban ennél jóval tágabb: az 50-es évektől 1991-ig terjedő, bár a művek zöme kétségtelenül a 80-as évek közepén jelent meg.) A korábbi kurrens füzetekben 12 év alatt 21 300 címről adtak lelőhelytájékoztatót, évenkénti átlagban 1800–2000 címről. A jelen kötet válogatása tehát olyan erős volt, hogy mennyiségileg alig haladja túl egy korábbi átlagos év anyagát. (Vagy az állománygyarapodás-bejelentés mennyisége is erősen csökkent?)

A beszerzések-bejelentések-regisztrálások csaknem fele az ETO 8–9-es

főosztályára koncentrálódik, azokon belül is főként a nyelvészetre és irodalomtudományra. A kiadványok nyelvét tekintve természetesen a világnyelvek (angol, német, francia, orosz, olasz, spanyol) dominálnak, de egyes szakterületeken jelentős a kelet-középeurópai és a szomszédnépek nyelvén (cseh, szlovák, lengyel, román, ukrán, szerbhorvát, bolgár) valamint finn-ugor rokonságunk és érdeklődésünk kapcsán a finn, észt, sőt osztják nyelvű irodalom is. Az ázsiai és afrikai népek nyelve és irodalma jórészt angol és német közvetítéssel kerül hozzánk, kisebb mértékben eredetiben – az MTA Könyvtára jóvoltából. Végül szórványosan találkozunk külföldi magyar nyelvű segédkönyvekkel is, főként a kisebbségi magyarság és az emigráció kiadásában. (A külföldi nyelvi hungarikumokból nyilván teljesebb képet adnak kurrens hungarika bibliográfiáink és információs kiadványaink. Bár feltehetően ezek számára is a könyvek központi katalógusa szolgál legfőbb bázisul.) A kiadványtípusok felől közelítve a kurrens (éves) referenzművek kis száma feltűnő. Ez valószínűleg összefügg az- zal, hogy az új periodikum értelmezéséből következően a 80-as évek közepétől a könyv KC fokozatosan átadja az időszaki kiadványok központi katalógusának az éves periodikumok nyilvántartását. Ezekről tehát teljesebb tájékoztatást kapunk majd az időszaki külföldi kiadványok készülő lelőhelyjegyzékéből, ami az igényfelmérések eredményét figyelembe véve előreláthatólag CD lemezen jelenik meg. Erről jut eszünkbe a kézi- és

segédkönyvek megjelenésének két újabb formája: a mikrolap és a CD-ROM lemez. Az előbbivel találkozunk e kiadványban is, az utóbbival még nem, hiszen rohamos elterjedése az utóbbi évek jelleménye. Kérdés: e térhódító modern kiadványtípus folyamatos regisztrálására alkalmas lesz-e a hagyományos „lassú” gyorstájékoztató?

A bibliográfiai leírások némi egyszerűsítéssel, tömörítéssel a korábbi szisztémát követik, tehát az ISBD(M)-en alapulók, a többkötetes részcímes munkákat kötetenként regisztrálják, jelzik a rejtett bibliográfiaikat, folytatásos munkáknál utalnak az előzmények korábbi közlésének tételezésére, általában tartalmazzák az ISBN (ISSN) számot s természetesen a lelőhelykódokat. Összesen 256 bejelentő könyvtárról, ebből 178 budapesti és csak 78 a vidéki könyvtár. Érdekes lenne egyszer egy nagyobb reprezentációt képviselő anyagon könyvtártípusonként is elemezni a külföldi kézikönyvek beszerzésének megoszlását. Valójában ez mutatná meg, hogy ténylegesen mely könyvtárak játszanak vezetőszerepet egy-egy szakterület információs munkájában, hol vannak szükségtelen párhuzamoságok, a feladat- és gyűjtőkörből nem következő szubjektív, ötletszerű beszerzések.

Szerkezetileg mintegy 120 ETO-szakrendes fejezetre tagolódik az anyag, s ez nagy vonalakban megfelel a bejelentések tényleges megoszlásának, csomópontjainak. Kivétel a 802/809 ETO szakcsoport, amely a különböző típusú és nyelvű szótárakat, nyelvtanokat (több mint 250 címet!) további tagolás nélkül tárja fel a címek betűrendjében. (Ugyanakkor van néhány olyan fejezet, amely csak egy-egy címet vagy éppen utalót tartalmaz.) Egyébként a címek szerinti elemi rendezőelv minden fejezetre jellemző, annak ellenére, hogy a szerzős művek első szerzőjét kiemelik a leírások besorolási elemként. Általá-

ban minden mű csak egy helyen, a tárgyának legmegfelelőbb szakban szerepel. A több szakterületet érintő kézikönyvek esetén egyedi szakutalók vezetnek az alapeírásokhoz. (Megszüntették a korábbi köteteknek azt a vitatható eljárását, amely egyes segédkönyvtípusokat 0-s főosztály egyes műfaji fejezeteiben írta le részletesen, a megfelelő szakban csak utalót helyezett el.)

A tételek több szempontú visszakeresésére ezúttal mindössze egy részletes kombinált és permutált tárgymutató készült (a tematikus tárgyszavakon kívül műfaji, földrajzi és személynevekkel), a betűrendes szerzői névmutató takarékosági okokból elmaradt.

*

A kiadvány felelős szerkesztőjével, *Sonnevend Péterrel* együtt csak reménykedhetünk abban, hogy e lezárt ágba érkezett kiadványsorozatnak nem ez az utolsó kötete. A könyvek központi katalógusának, de legalább az új gyarapodásának nagyon

időszerű – hálózatba kapcsolt – számítógépes feldolgozásáig bizonyára szükség lesz még további kötet(ek) megjelentetésére. Föltéve persze, hogy a szakosított kliring-állomások nem veszik át ezt a feladatot a nemzeti könyvtártól. (Az általános és a lefedezetlen szakterületi tájékoztatás azonban továbbra is a nemzeti könyvtár kötelessége lenne.) Úgy tűnik azonban, hogy az utóbbi években inkább leépülőben vannak a szakköz-

pontok ilyen típusú központi szolgáltatásai. Mindenképpen jó lenne erről s általában a könyvek központi katalógusának helyzetéről és jövőjéről a legilletékesebbtől, az OSZK Könyvek központi katalógusa osztályától egy alapos elemző tanulmányt olvasni. (Bp. (1991.), OSZK. IX, 4363–4574. p. Soksz. 100 Ft. Megrendelhető az OSZK Dokumentumforgalmi főosztályától.)

Kertész Gyula

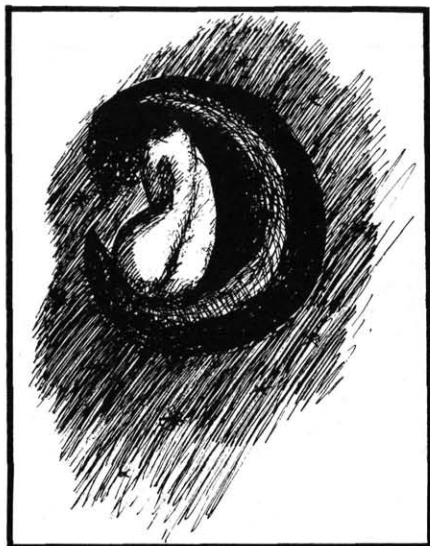
A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIX.

Debrecen, 1992.

Méliusz Péter prédikátorsága idején a kálvinisták alföldi Rómájában megteremtődött a XIX. század második feléig ható sajátos belvilág, a debreceniséggel illetett civispolgár szelleme és értékrendje. Az idén 80 esztendő Balogh István, a debreceniség szellemének áldozatos kutatója, a cí-

vispolgár életformájának és a Debrecen környéki tanyavilág életének kiváló ismerője is ebből a talajból nőtt ki. De ez a szilárdan magabizó város, amely nyakasságával, göggjével gyakorta eltaszította magától legjobb tudós és művész fiait, Balogh professzort is hasonló sorsra juttatta, mikor 1956 után látszat indokkal megfosztották múzeumigazgatói állásától, s csak a szomszédos Nyíregyházán válhatott muzeológusi állást.

Szerencsére még az élő, az aktívan dolgozó tudósnak mondhat köszönetet a szülőváros tudományos és politikai munkásságáért a számára egyik megméltóbb helyen, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyvének lapjain. Rác István tudósi és politikusi életpályát bemutató sorai után a barát és tanítvány, Fűr Lajos készítette interjúban bontakozik ki a történész professzor emberi és tudósi portréja. A kitűnő és termékeny levéltáros-muzeológus-történész sokoldalúságát jelzi, hogy a művelődés- és helytörténet tanulmányozása mellett folyamatosan érdeklődött a néprajzi, művészettörténeti és agrártörténeti témák iránt is. A sokrétű munkásság kifejeződé-

seként a barátok és tanítványok lát-
szatra egymástól különböző témájú
írásokkal köszöntik a 80 éves tudóst.
A dolgozatokat azonban nemcsak Ba-
logh István személye, az igényes, le-
véltári forrásra alapozott történetírás
tisztelte kapcsolja össze, hanem a
helytörténet kérdéseinek tágabb ér-
telmezésére való törekvés, a társada-
lomtudományok eredményeinek öt-
vözése a teljesség megragadása érde-
kében. Így kapcsolódnak egybe a le-
véltári kutatásokra alapozott igazga-
tástörténeti szempontok *Borosy And-
rás* és *Gazdag István* várostörténeti,
Módy Gábor helytörténeti, *Orosz Ist-
ván* agrártörténeti és *Nagy Sándor*
jogtörténeti dolgozatában.

A kötet többi tanulmánya a cívisvá-
ros szellemiségének addig kevésbé is-
mert arcát mutatja be. Balogh István
folytatja a városi nemesség és a ma-
gisztrátus jogi konfliktusainak feltárá-
sát oklevelek segítségével, *Ölveti Gá-
bor* a bujdosók és Debrecen elhidegü-
lésének okait elemzi a XVII. század
folyamán, *Bényei Miklós* Széchenyi
reformgondolatának útját követi nyom-
mon a Polgári Casino életében. *Major*
Zoltán László pedig a megye közsé-

geinek irattározásai anomáliáit felvá-
zolva a történelmi értékű iratanyag
megmentése érdekében emel szót.

Folytatódik a *Zoltai Lajos*, Balogh
István egyik mesterének szellemi ha-
gyatékát bemutató sorozat *Radics*
Kálmán szerkesztésében. Debrecen
szabad királyi várossá emelésének
300. évfordulóján egy már 1905/6-ban
publikált Diárium – A szabad királyi
városi rangra emelt Debrecen életé-
nek első esztendeiből – Egy névtelen
naplója 1696–1700-ról – újraközlésé-
vel. Tovább perog a kötet szerkesztő-
jének, Gazdag Istvánnak sorozata a
Debrecen város történeti kronoló-
giája és Bényei Miklós bibliográfiája
Hajdú-Bihar megye helytörténeti iro-
dalmáról.

Székfü Gyula szavai szerint a törté-
nész – a költővel ellentétben – nem
annak születik, hanem azzá válik.
Aprólékos, gondos, sok éves munka
során halmozza fel a tudást, míg eljut
az eredmények összegzéséig. A levél-
tár almanachjainak szerzői is az év-
könyv megjelenése óta ebben a szel-
lemben tárják az olvasók elé kutatá-
saik értékes tapasztalatait.

Pusztai Ilona

Bóka Judit grafikáiból

